

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΔΙΔΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ, ΜΙΜΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΑΡΑΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΩΡΓΑΛΛΙΔΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΟΛΑΡΓΙΟΣ, ΝΤΙΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ, ΔΗΜ. ΛΑΖΟΓΙΩΡΓΟΣ-ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ, ΑΝΝΑ ΦΑΡΜΑΚΑ, ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ-ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ, ΜΙΜΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, ΛΑΜΠΗΣ Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ Π. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΑΝΤΑ ΚΑΤΣΙΚΗ-ΓΚΙΒΑΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΜΗΛΙΓΚΟΥ-ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ, ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΩΨΣΙΑΔΗΣ, ΔΡ. ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΡΗΓΑΤΟΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡ. ΜΠΟΣΙΝΑΚΗΣ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ, Ι.Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΙΑΝΑΓΗ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΡΗΓΑΤΟ

423

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
Ανδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία
Τηλ. 22764900

Το Περιοδικό εκδίδεται από Έπιτροπή Φιλολόγων και Λογοτεχνών.

Έτήσια συνδρομή	€12
Έτήσια συνδρομή Ελλάδος	€25
Έτήσια συνδρομή εξωτερικού	€25 ή \$35
Τιμή τεύχους	€4,50
Συνδρομή για βιβλιοθήκες, σχολεία και Όργανισμούς	€18
Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται. Φωτογραφίες επιστρέφονται. Άνάτυπα πληρώνονται στον τυπογράφο.	
Για τους συνδρομητές Ελλάδος: ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - Λογαριασμός 080/51260530 στο όνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης. Αιτιολογία: Συνδρομή Περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» και να αποστέλλεται στο περιοδικό ή απόδειξη.	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γιάννης Ανδρικόπουλος: <i>Ενώπιος ενώπιω</i>	137
Λίλη Μιχαηλίδου: <i>Το τελευταίο χαρτί</i>	138
Στέλλα Σπύρου: <i>Ταξιδεύει τώρα</i>	139
Αντώνης Πιλλάς: <i>Μ' ένα δάκρυ</i>	139
Αντώνης Πιλλάς: <i>Έχουμε φωνή</i>	140
Μίμης Ίακωβίδης: <i>Τρίστιχα</i>	140
Αντρέας Μαράς: <i>Απόλλωνι Πυθίω και Κυπρίω</i>	141
Δημήτρης Α. Κράνης: <i>Όνειρο-Φαντασία-Έλπίδα</i>	143
Κώστας Γιωργαλλίδης: <i>Ο Πενταδάκτυλος</i>	144
Γιώργος Χριστογιάννης: <i>Ενώπιον μάσκας Μυκηνών</i>	145
Χρήστος Κολαργιός: <i>Όδρυμα</i>	146
Ντίνος Αύγουστος: <i>Όνειρα</i>	147
Γιώργος Αναγνώστου: <i>Χάϊ Κάϊ - Διαφάνεια</i>	148
Δημ. Λαζογιώργος - Έλληνικός: <i>Μιά μέρα αλλιώςτικη απ' τις άλλες</i>	149
Άννα Φαρμακά: <i>Κοπελιά</i>	154
Μιχάλης Παπαμιχαήλ: <i>Η θάλασσα του βορρά</i>	155
Γιώτα Παρασκευά-Χατζηκώστα: <i>Οι λέξεις στην Κύπρο</i>	156

(Συνέχεια στη σελ. 207)

Το παρόν τεύχος έχει επιχορηγηθεί από τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Η επιχορήγηση δεν σημαίνει την αποδοχή του περιεχομένου ή των απόψεων που εκφράζονται από τη Συντακτική Έπιτροπή από πλευράς του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΜΘ'	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009	ΑΡ. 423
------------	-----------------------------	---------

ΕΝΩΠΙΟΣ ΕΝΩΠΙΩ

Ανηφορίζω φορτωμένος μνήμες
προς το χιλιόχρονο Μοναστήρι.
Τριγύρω η αποθέωση
της ορφανής στουρναρόπετρας,
ιερατικές σκιές πλανιώνται
ως την ερημική σκίτη του οσιομάρτυρα.
Λαχανιασμένη η Ιστορία
ξεκουράζεται ανάμεσα σ' ερείπια
και σε μονχλιασμένους θόλους.

Το μέλος μιας Χριστουγεννιάτικης
μυστικής καταβασίας
ντύνει τα χαλάσματα.
Το χιονόνερο ξεπλένει τους ρύπους
πτώσεων και συνθηκολογήσεων
κι ο χρόνος αυτοχειριάζεται
με αιχμηρούς λεπτοδείκτες...

Στέκω μουσκεμένος κι ανάλαφρος
κάτω από τον τρούλο,
με συγκαταβατικό τον Παντοκράτορα
και το βλέμμα του να σκορπίζει
τους ένοχους ίσκιους.
Μ' αναμμένο κερί στ' άδειο στασίδι
συνομιλώ σιωπηλά με την Πλατυτέρα,
και κάνω το συνειδησιακό μου απολογισμό...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΧΑΡΤΙ

Περπατούσε κατά μήκος των λείων κυμάτων
 με τα πόδια χωμένα μισά μες στο νερό
 η ευγένεια των χειρών του
 έπαιρνε κάτι από την τρυφερή αρμονία του πρωινού
 και στο μικρό μπλοκάκι
 ζωγράφιζε θαλασσοπούλια με ανοιχτές φτερούγες
 και ψάρια με πτερούγια σαν μικρά αεροπλάνα.

Στην αντανάκλαση του νερού
 θαμπογιάλιζε το κελάρυσμα της φαντασίας του
 κι η αδιάκοπη πνοή μιας ιδιότυπης μοναξιάς

Αυτά όμως που φάνταζαν καθαρά στα μάτια
 ήταν λιγότερο ζωντανά από κείνα που κρύβονταν
 κάτω από το τρυφερό δέρμα των γραμμών
 τονίζοντας τη σχέση της ζωής
 με τη νοσταλγία του άπιαστου.

Ωστόσο στις τσέπες του
 είχε φυλαγμένο ένα τελευταίο χαρτί
 που δε θα δίσταζε να το γεμίσει
 με υπερβολές και δοκιμασίες
 που θα τον έκαναν ν' αγαπήσει
 το νερό, το φως, την επικοινωνία με το κύμα
 σύμβολα μιας γυναίκας
 που θα παρέλυναν τις ταραγμένες μέρες του.

Θα το έβγαζε όμως
 όταν έλθει ο κατάλληλος χρόνος

ίσως αύριο, σκεφτόταν.

Ένα αύριο καθόλου μακρινό
 μα πάντα αιώνιο
 ισοδύναμο μιας διάρκειας
 σχεδόν ακίνητης...

ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ ΤΩΡΑ

Στη μνήμη της Γλυκερίας Κρασιδιώτου-Σκοπελίτου

Με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριες
 των γυμνασιακών της χρόνων,
 ταξιδεύει βαρκάδα στο ζεστό μπλε,
 με τον Παύλο Ξιούτα,
 να διδάσκει εν πλω, με αστραπές του λόγου,
 ιστορία, αρχαία ελληνικά.
 Λάμπει η παραθαλάσσια πολιτεία,
 αγναντεύει μακριά στα βαθιά,
 καΐκια να φέρουν τσουνάκια σιφνιώτικες, τουλουμοτύρι
 και μυρωδικές της Ανατολής,
 ταξιδεύει τώρα, η Γλυκερία όπου είναι η ψυχή της,
 στο χελιδονοκρατούμενο λιμάνι,
 στο πατρικό της σπίτι,
 στρώνει μεταξωτό σεντόνι στο τραπέζι
 ανοίγουν τα κλειδωμένα σπίτια στην οδό Ελλάδος,
 έρχονται όλοι οι συγγενείς,
 φωνές ελληνικές κερυνειώτικες,
 χαϊδεύουν τ' αυτιά της,
 παίρνει από το ράφι γλυκό του κουταλιού,
 να τους γλυκάνει όλους, η Γλυκερία
 λίγο πριν ηχήσει Εσπερινού καμπάνα,
 στον Αρχάγγελο και στον Άη-Γιώργη.

ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ

Μ' ΕΝΑ ΔΑΚΡΥ

Μ' αγγίζει πάλι, Κύριε, η αγάπη σου
 σάν χάδι ήλιου, σάν φτερό πουλιού
 σάν άρωμα λουλουδιών
 πού κάπου πρόπει να δοθεῖ
 κι ἐγὼ δὲν εἶμαι ἔτοιμος, παρὰ
 μ' ἓνα δάκρυ.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΕΧΟΥΜΕ ΦΩΝΗ

Έχουμε φωνή μέσα στον κόσμο
 με τὰ θεϊὰ σου ρήματα
 που χύνονται παντού
 κατεβαίνοντας σαν ποταμοὶ δρόσου
 ἀπ' τῶν ὀρέων τὰ ὕψη,
 με τὰ μάτια ἀνοιχτὰ τῆς ψυχῆς
 μπρὸς τὸν ἥλιο σου
 που ζεσταίνει ὅλο τὸν κόσμο
 – ἀνθρώπους καὶ δέντρα, ζῶα, πετούμενα
 ὡς καὶ τὴν πέτρα ἀκόμη·
 ἔχουμε φωνή μὲς στὴ σιωπὴ
 που φουντώνει μὲ ἀνείπωτα ρίγη
 κι ἓνα φόβο κρυφὸ
 τῆς ἀγάπης τὸ ἀπέραντο κῦμα
 μὲς στὴν καρδιά μας.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΤΡΙΣΤΙΧΑ

Γράφω λέξεις στο χαρτί
 Σπάει τέλος η σιωπή
 Τ' άδειο γέμισε η ψυχή.

Κατέβα χαμηλά, φώναξε όσο μπορείς
 Όπως στα πιο βαθιά πηγάδια
 Θ' αντηχήσει δυνατά η φωνή σου.

Μια κραυγή δυνατή με μεγαλώνει
 Μια φωνή επίμονη μ' ανεβάξει
 Πιο ψηλά, για ν' ακουστῶ καλύτερα.

Έχει ήδη ειπωθεί πως στη σιγή
 Πάντοτε ανθεί ο υπέρτατος λόγος
 Να τον αναμένεις κάποτε θα 'ρθεί.

Όταν χάθηκε
 Τότε κατάλαβα πως
 Κ' η ομορφιά πεθαίνει.

ΜΙΜΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΠΥΘΙΩ ΚΑΙ ΚΥΠΡΙΩ (το όνειρο, ο χαλασμός, η ελπίδα)

Ήτανε όλοι εκεί:
ο Άμασις
Ο Γύγης και ο Μίδαξ
ήτανε Πάφιοι
Κιτιείς και Σαλαμίνιοι
ήταν ο Κύβελος κι ο Κροίσος
ο Ορειβάσιος όρθιος
πιο πέρα οι θεοπρόποι
όλοι με τ' αναθήματα
προσμένοντας το Φοίβο
απ' την αυλή του Άδμητου
να 'ρθεί εξαγνισμένος.

Έτοιμα όλα:
η προσφορά του πέλανου
εκεί
ριγεί βρεγμένο το κασίκι
ο τρίποδας στη θέση του
όρθιος
και η Πυθία
στης Κασταλίας το νερό
εξαγνισμένη
πίνει το ύδωρ το ιερό
της Κασσωτίδας
προφήτισσα
το λόγο του Αρχηγέτη
να εκφωνήσει.
Αλίμονο, όμως!

«Μπήκαν στην πόλη οι οχτροί»
από του Πλείστου την κοιλάδα
απ' της Κερύνειας τις ακτές
Φωκείς εισβάλανε και Θράκες
μπήκαν Λοκροί
μπήκανε λύκοι
μαζί κι ο Νέρωνας κι ο Σύλλας
μπήκε κι ο Θεοδόσιος
– πόσο μικρός, αλήθεια!

Ακούστηκε ο στερονός χρησμός:
 «Είπατε τῷ βασιλῆι...»
 τι φοβερό
 του παλατιού το γκρέμισμα
 έμεινε ο Φοίβος
 δίχως στέγη
 χωρίς τη δάφνη την προφητική
 στέρεψε η πηγή
 αλίμονο!
 πού 'ναι το «λάλον ύδωρ»;
 Φρίκη!
 Πεσμένος κάτω
 ο τρίποδας
 και η φωτιά σβησμένη
 ξανάρθε ο Πύθωνας
 και η Λητώ
 τρέχει και πάλι
 να γλιτώσει.

Και τώρα!...
 Τώρα προσμένουμε το Φίλιππο
 να τους κατατροπώσει
 για νά 'ρθει πάλι
 ο θεός δάφνη
 του Πηνειού να φέρει
 να 'ρθεί ο Υλάτης
 με το φως
 να διώξει το σκοτάδι.

Και τότε!...
 Πάλι θ' ανάψει
 η φωτιά
 νερό
 στην Κασταλία
 ο τρίποδας
 στη θέση του όρθιος
 αντίκρου ο απεσταλμένος
 να πάρει μήνυμα
 χρησμό στον «παραβάτη»
 το Μεγάλο!
 Και τότε!...

Τότε θα ακουστεί
η φωνή του:
– Προσκυνητές, πλυθείτε!
Πανέλληνες
μάρτυρες Κυπριώτες
υπέρομαχοι του Πύθιου
θιασώτες του Υλάτη
με φύλλα δάφνης
θυμιαστείτε
εξαγνισμένοι μπήτε
στο δελφικό ιερό.
Γένοιτο!

ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΑΡΑΣ

ΟΝΕΙΡΟ - ΦΑΝΤΑΣΙΑ - ΕΛΠΙΔΑ

Αυτό το σύμβολο, που κομματιάζω
σε μικρές-μικρές φέτες οργής,
ήταν ένα ψέμα,
που βασάνισε τις νύχτες και τις μέρες μου,
με άστοχες τύψεις δακρύων
και παθητικά κρυφομιλήματα,
μέσα από τις φτελιές και τους βράχους.
Νοστάλησα
των πλατιών οριζόντων
την ολόλευκη οθόνη,
των παιδικών ονείρων
την ανέφελη άνοιξη,
μέσα από αρώματα γιασεμιών
στον βασιλείου των παραμυθιών
την παρθενική αχλύ.
Βροχή χρυσή, καλοκαιριάτικη
στη φρυγμένη γη της Ξηρασίας,
γεμάτη πόθο και προσμονή,
έλα να μου μυριάσεις το στοχασμό
με το ευχέλαιο της αιώνιας γαλήνης!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΚΡΑΝΗΣ

Ο ΠΕΝΤΑΔΑΚΤΥΛΟΣ

Ο σκλαβωμένος Πενταδάκτυλος,
Προμηθέας Δεσμώτης,
καβάλα στην Κυθραία και τη Λάπηθο
καταβρέχει τα διψασμένα χείλη του
και μετριάζει τη δίψα του
από τα ματωμένα κεφαλόβρυσσα
και τεντώνει την απαλάμη του
και προσμένει...

Και προσμένει
μέχρι που να καρπίσουν οι χαρουπιές
και μέχρι που ν' ασημώσουν οι ελιές
και μέχρι που να φτάσουν
οι γλάροι από τα δυτικά
να φέρουν το γαλάζιο μήνυμα
και μέχρι που να κινηθεί ο Ηρακλής
απ' τον αδούλωτο αδελφό του
τον Όλυμπο
από τα νότια,
να αποδιώξει τα κοράκια
και να ξολοθρέψει
τις Στυμφαλίδες Όρνιθες,
με τα χάλκινα φτερά
και τα σιδερένια ράμφη,
που ρουφούν το αίμα
των παιδιών μας
και μολύνουν
με το χνώτο τους
τα πνευμόνια της γης μας...

ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΩΡΓΑΛΛΙΔΗΣ

ΕΝΩΠΙΟΝ ΜΑΣΚΑΣ ΜΥΚΗΝΩΝ

Η χρυσή προσωπίδα με τις ανέκφραστες γραμμές,
 τα σφραλιστά μάτια και τα πεισματικά χείλη
 τι δείχνουν απ' τον ΑΝΘΡΩΠΟ που κάλυψαν;
 Όμως κεντρίζει τη ματαιοπονία των συγκρίσεων:
 Μάσκες στη ζωή του θεάτρου και στο θέατρο της ζωής.
 Κι αναλογίζεσαι τις μάσκες που ο ΙΔΙΟΣ φόρεσες
 απ' όντας έχασες το παιδικό σου πρόσωπο.
 Μι' ατέλειωτη, θλιβερή παράταξη μεταμορφώσεων
 στον άτεγκτο, ψυχρό διάδρομο της μνήμης:
 Τη μάσκα ΥΠΟΚΡΙΣΙΑΣ, απαγγέλλοντας στίχους
 στο ρομαντικό κορίτσι που τους πίστευε.
 Μάσκα ΣΟΒΑΡΟΦΑΝΕΙΑΣ για να κρύψεις καγχασιμούς
 και στιγμές ψυχικής σου αδυναμίας.
 Μάσκες ΚΟΛΑΚΕΙΑΣ σε δασκάλους, επιλοχίες,
 διευθυντές, βουλευτές και δημεγέρτες
 ή της ΕΥΛΑΒΕΙΑΣ για να κρύψεις την ανία
 και τα χασμουρητά «θεόπνευστου» κηρύγματος.
 Τις μάσκες της ΕΥΠΕΙΘΕΙΑΣ κι ΥΠΟΤΑΓΗΣ
 σ' εγωπαθείς αξιώσεις και διαταγές σατραπίσκων
 Μάσκες ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗΣ κι ΙΣΧΥΟΣ, όταν μέσα σου
 κλονίζονταν κούφια δόγματα κι αγκυλωμένες πίστεις.
 Μάσκες ΠΕΙΘΟΥΣ, ΟΡΓΗΣ κι ΑΛΗΘΟΦΑΝΕΙΑΣ,
 μάσκες και προσωπεία αμέτρητα κι απρόσωπα
 σ' ατέλειωτη νεκροπομπή και προς το τέλος της
 εκείνη η ΔΙΠΡΟΣΩΠΗ της ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ για τα λάθη,
 τις αδικίες, τα συμφέροντα κι εγωϊσμούς,
 πάντα μπροστά σου, πρόσφορη να την ανατρέψεις.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΙΔΡΥΜΑ

Γύρω από τους κάτι χοντρούς τοίχους
κι ανάμεσα από επόπτες με πολυετή προϋπηρεσία,
μόλις που ορθώνουν το ανάστημά τους
κάποιες ταπεινές υπάρξεις που καταδικάστηκαν
ακούσια στο διάβα της ζωής τους
με τα πιο «ευλογημένα» πιστοποιητικά
σαν ένα ανυπέρβλητο κόστος μιας εφάπαξ χορηγίας.

Αναζητούν το αληθινό χαμόγελό μας,
προσμένουν σαν έφεδροι στη δική μας ωριμότητα,
ενώ μάταια προσπαθούν ν' αγκιστρωθούν στο
χαμόγελο κάποιου φιλόανθρωπου επισκέπτη.

Μοναδική τους απόλαυση στη σταθερή τους ανία
η αποστολή μιας απρόσμενης αλληλογραφίας,
και το πιο γλυκό τους βάλσαμο
οι συχνότητες κάποιου ραδιόφωνου.
Τετριμμένες κινήσεις που προβάλλουν
τον γυάλινο κόσμο τους. Κι εκείνες
οι τραγικές κινήσεις των μορφασμών τους αποτελούν
ένα ανυπόστατο σύνολο της αβεβαιότητάς τους
που σαν μια ακτινογραφία προσπαθεί
να αποτυπώσει το προσωπικό τους δράμα.

Αθροίζονται μεταξύ τους σαν μια συμπαγής μάζα
που θαρρείς ότι απειλείται η ύπαρξή της
από τις αυθαίρετες κινήσεις μας.
Θαυμάζω το μακάριο εκείνο κουράγιο τους
να προσπαθεί σαν τραγική ειρωνεία να ελπίζει
στην ανατολή μιας ανθρώπινης θαλπωρής.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΟΛΑΡΓΙΟΣ

ΟΝΕΙΡΑ

Χθες, το βράδυ,
μέτρησα
τα πολλά
ανεκπλήρωτα
όνειρά μου.
Το έκανα
μόνο για σένα.
Χθες, το βράδυ
έκλαιπα κρυφά.
Το έκανα
μόνο για σένα.
Ψες, αργά,
σχεδόν χαράματα
ψηλάφησα
τις ρυτίδες
στο πρόσωπο
και τις πληγές
στην καρδιά μου.
Το έκανα
μόνο για μένα,
καθώς
στη σκέψη μου
είχα μόνο εσένα...

ΝΤΙΝΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΗΣ

ΧΑΙ - ΚΑΙ

ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

Οι μέρες στέκουν
στο βυθό τα χαλίκια
διάφανο σώμα.

Τα χνάρια μετράς
στην άμμο πατήματα
γυμνή η ψυχή.

Στάζει ο ήλιος
στο κορμί ξαπλωμένο
βουβά τα χείλη.

Τ' όνειρο βγαίνει
στ' ουρανού το γαλάζιο
και χαιρετάει.

Άσπρο χαλάζει
την αυλή πλημμυρίζει
κοσμοχαλασιά.

Σκιές των χεριών
καϊμούς ξεφλουδίζουν
χρυσές σάλπιγγες.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΑΛΛΙΩΤΙΚΗ ΑΠ' ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ

(Πρώτο βραβείο Διηγήματος για το 1997 του *Πειραιϊκού Συνδέσμου*)

Τίποτε δεν έδειχνε πως ο Θεός ξημέρωσε τούτη τη μέρα του αλλιώτικη από τις άλλες. Φωτεινή, ηλιόλουστη και ζεστή από το πρώτο της χάραμα, σου δημιουργούσε μια ευεξία, μαζί με τη βεβαιότητα πως η ζωή ήταν όμορφη και σου χαμογελούσε. Ήταν η 30η Μαΐου του 1974, – η μέρα του γάμου μου...

Νωρίς το πρωί, κατέβηκα από το σπίτι, παρέλαβα από το γραφείο ενοικιάσεως αυτοκινήτων το αμάξι, που είχα από μέρες κανονίσει να μου κρατήσουν, και ξεκίνησα να παραλάβω από το σπίτι τους τρία συγγενικά μου πρόσωπα. Ήταν οι μόνοι που θα παρακολουθούσαν το μυστήριο, γιατί με τη μελλοντική γυναίκα μου είχαμε κανονίσει να γίνει ο γάμος μας σε πάρα πολύ στενό κύκλο: Μόνο η χήρα μητέρα της και η ξαδέλφη μου με τα δυό της παιδιά θα ήταν μάρτυρες. Θα μας πάντρευε μάλιστα ο μικρός δεκαεπτάχρονος ανηψιός μου – που κατά σύμπτωση είχε κείνη τη μέρα και την επέτειο των γενεθλίων του. Η τελετή θα γινόταν αρκετά μακριά από την Αθήνα, στον Αγιάνη τον Ρώσο – στην Εύβοια. Δέ θέλαμε να μας πάρει χαμπάρι κανένας, αλλά να σκάσει η βόμβα κατόπιν, την ώρα που εμείς θα αποφασίζαμε. Πιστεύαμε ότι ο γάμος είναι μια πάρα πολύ προσωπική στιγμή, όπου οι κοινωνικότητες περισεύουν. Μέρες μετά θα κάναμε μια δεξίωση για τους καλούς μας φίλους, ενώ οι άλλοι – οι απλώς γνωστοί – μπορούσαν να κρατήσουν τα δώρα τους και να μας στείλουν νοερά ή με το τηλέφωνο τις όποιες ευχές τους...

Κατά τις 11 το πρωί, με την ξαδέρφη μου, την κόρη της και το γιό της στο αυτοκίνητο πήραμε την Εθνική Οδό. Πρώτος σταθμός μας θα ήταν η Χαλκίδα, σε κεντρικό ξενοδοχείο της οποίας είχαν από την προηγούμενη καταλύσει οι δυο «μέλλουσες»: γυναίκα και πεθερά...

Φτάνουμε κάποτε στα διόδια, σταματώ και ρωτώ τον υπάλληλο:

– Για Χαλκίδα, τί πληρώνω;

Και μού 'ρχεται μιά απάντηση-κεραυνός:

– Από δω, κύριε, δεν πάει για Χαλκίδα, αλλά για τον Ισθμό! Λάθος δρόμο πήρατε...

Ταραγμένος κάνω μεταβολή, χωρίς να σκεφτώ καθόλου τη σημασία της φράσης «λάθος δρόμο πήρατε», που μου πέταξε ο υπάλληλος των διοδίων, και ακολουθώ την παλαιά εθνική οδό, που από την Ελευσίνα και τη Θήβα οδηγεί στη Χαλκίδα.

Το φιλοκουβεντιάζαμε, αστειευόμαστε, και χωρίς να το καταλάβουμε φτάνουμε στη γέφυρα του Ευρίπου και σταματάμε μπροστά στο ξενοδοχείο που μέναν η μηστή μου με τη μητέρα της, επειδή η ξαδέλφη μου ήθελε να ρίξει μια ματιά αν όλα εκεί ήταν εντάξει. Εγώ με τα παιδιά μείναμε στο αυτοκίνητο (για να μη δει ο γαμπρός τη νύφη «πριν από την εκκλησία», όπως λένε!), όπου όμως περιμέναμε, «ουκ ολίγο». Τέλος πάντων, κάποια στιγμή βγαίνει η ξαδέρφη μου και μας λέει ξερά:

– Φύγετε μόνοι σας. Εγώ θα έρθω μαζί τους, μετά από λίγο...

Ομολογώ ότι εκείνη τη στιγμή δεν έδωσα σημασία, ούτε αναρωτήθηκα τίποτα. Μετά από μέρες όμως θα μάθαινα ότι μέσα παιζόταν ένα γυναικείο δράμα, χάρη σε μια μικρή καταστροφή που είχε συντελεσθεί: Η νύφη είχε θεωρήσει καλό να φωνάξει κάποια αισθητικό, να της κάνει καθαρισμό προσώπου. Το αποτέλεσμα ήταν να μολυνθεί η επιδερμίδα της, και να γεμίσει τεράστιες κοκκινίλες. Και η ξαδέρφη μου –παλιά φίλη της μέλλουσας γυναίκας μου– έμεινε εκεί, ανασκουμπώθηκε, φώναξε μιαν άλλη αισθητικό, και την έβαλε να της κάνει ένα καλό μακιγιάζ, για να σκεπάσει το κακό σε όλο της το πρόσωπο:

– Πού να σε πάω έτσι; Τί θέλεις; Να σε δει και να φύγει;...

(Ο φόβος βλέπετε του άντρα κρατάει τις γυναίκες, αλλά μόνο μέχρι το στεφάνι. Μετά, είναι αυτός που φοβάται! Α ρε θεέ, τι έκανες!).

Βάζω μπροστά το αμάξι και μαζί με τα παιδιά ξεκινάμε να συνεχίσουμε τον δρόμο μας. Δεν προλαβαίνω να κάνω 200 μέτρα και η ανηψιά μου φωνάζει:

– Στάσου! Το κρασί! Ξεχάσαμε το κρασί!

Αλήθεια, δεν είχαμε πάρει μαζί μας κόκκινο κρασί, εκείνο που δίνει ο παπάς κατά τη διάρκεια της τελετής, να πιούνε ο γαμπρός και η νύφη. Αρχίζουμε να ψάχνουμε για σουπερ μάρκετ ή έστω για κανένα μπακαλικάκι, αλλά πού... Το μεσημέρι είχε προ πολλού περάσει και σ' ολόκληρη τη Χαλκίδα δεν υπήρχε κανένα ανοικτό... Λύση στην απελπισία μας βρήκε η ανηψιά μου. Μπήκε σε μια ταβέρνα, που είδε ανοιχτή, και παρακάλεσε:

– Σας παρακαλώ, κύριοι. Λίγο κόκκινο κρασί... Γάμος γίνεται και ξεχάσαμε να πάρουμε!

Αιφνιδιασμένοι όσοι ήταν μέσα την κοίταζαν σαν χαζοί, μέχρι που κάποιο γκαρσόνι όρμησε σ' ένα ράφι όπου – Κύριος οίδε από τότε!– βρισκόταν ένα μπουκαλάκι με κόκκινο κρασί, σαν διακόσμηση. Το τύλιξε σ' ένα χαρτί και της το 'δωσε. Εκείνη το πήρε με ανακούφιση και χαρά, αν και σ' όλο τον υπόλοιπο δρόμο μας έτρωγε η αγωνία, μήπως και από την πολυκαιρία το κρασί είχε γίνει ξίδι. Ευτυχώς όμως ήταν μάλλον καλά σφραγισμένο και είχε αντέξει...

Φαίνεται πάντως ότι το μυαλό μου δεν άντεχε και πολύ σε γεγονότα σαν αυτής της μέρας, γιατί σε μια στιγμή, που θυμήθηκα πως δεν είχα προφτάσει ν' αγοράσω κάτι καινούργια παπούτσια που ήθελα, έκανα την βαρύγδουπη πρόταση:

– Δεν τηλεφωνάμε στο ξενοδοχείο και την εκκλησία, να αναβάλουμε για λίγες μέρες το γάμο, ώστε να προλάβω να πάρω παπούτσια;

(Τόσα χρόνια έχουν περάσει από τότε κι η ανηψιά μου ακόμα δεν έχει συνέλθει από την τρομάρα που πήρε με την πρότασή μου αυτή...).

Φτάσαμε κάποτε στον Αγιάνη τον Ρώσο και σταματάμε έξω από την εκκλησία. Η ώρα ήταν πέντε παρά τέταρτο και ο γάμος είχε κανονιστεί για τις πέντε. (Τα είχαμε πει τηλεφωνικά από την Αθήνα με τον παπά, ο οποίος με είχε καθοδηγήσει και τι είδους χαρτιά χρειαζόντουσαν, καθώς και πού να πάω για την έκδοσή τους...)

Οι τρεις μας λοιπόν, –τα δυο παιδιά δηλαδή κι εγώ–, μπαίνουμε στην εκκλησία. Κοιτάζουμε γύρω μας, κανέναν! Μόνο μια γυναίκα που σκούπιζε. Τη ρωτάμε:

- Ο ιερέας;
- Τέτοια ώρα ο ιερέας!... Σπίτι του είναι και κοιμάται!
- Κοιμάται; Και ο γάμος;
- Ποιος γάμος;! Δέν έχουμε κανένα γάμο σήμερα...

Της εξηγούμε, οπότε βγαίνει τρέχοντας έξω, βρίσκει κάποιον και τον στέλνει να ξυπνήσει τον παπά:

– Σε λίγο έρχεται! μας λέει ξαναμπαίνοντας στην εκκλησία. Συμπαθάτε τον αλλά σήμερα είχε πολύ δουλειά!

Παίρνουμε από το πόρτ μπαγκάζ του αυτοκινήτου τις λαμπάδες και όλα τα σχετικά για την τελετή, όταν η ανησιά μου που, –καλή της ώρα!– είχε έγνοια για τα πάντα, αφήνει καινούργια φωνή:

- Τα λουλούδια! Ξεχάσαμε τα λουλούδια...
- Ποια λουλούδια, βρε παιδί μου;
- Τα λουλούδια που θα προσφέρεις στη νύφη! Πού να βρούμε τώρα; Μεσημεριάτικα;

Κι όμως βρήκε... Πήρε σβάρνα τους δρόμους του χωριού, χτύπησε σε κάποιο σπίτι, που στον κήπο του άνθιζαν μερικές τριανταφυλιές, εξήγησε την κατάσταση και σε λίγο επέστρεψε με μια ανθοδέσμη από ωραιότατα ρόδα, – από τα οποία μάλιστα είχε με επιμέλεια περισσή αφαιρέσει τα αγκάθια, για να μην τσιμπηθεί η νύφη...

Κάποτε ήρθε και η «υποψήφια» με τη μητέρα της και την ξαδέλφη μου. Ο παπάς όμως δεν ερχόταν... Ούτε γαμπρός να ήταν και να ετοιμαζόταν για τον δικό του γάμο –ο ευλογημένος... Κατά τις πεντέμιση τέλος εμφανίστηκε κι αυτός ζητώντας συγγνώμη που είχε ξεχάσει το «ραντεβού» μας. Έτσι το μυστήριο έγινε, με κουμπάρο τον ανεψιό μου, παράνυμφο την ανησιά μου, –που κρατούσε και τις δυο λαμπάδες μαζί–, και με την παρουσία, εκτός της ξαδέλφης μου και της πεθεράς μου, της γυναίκας που σκούπιζε τον ναό όταν πήγαμε και δυό ακόμη γυναικών –φιλενάδων της– που όπως φαίνεται τις είχε εν τω μεταξύ ειδοποιήσει...

Την ώρα που ο παπάς έλεγε το «η δε γυνή να φοβήται τον άνδρα», η νύφη ούτε που τόλμησε να μου πατήσι το πόδι. Η ξαδέλφη μου την είχε κατάλληλα προειδοποιήσει:

– Τον ξέρεις καλά. Μην τολμήσεις, γιατί είναι ικανός να σε αφήσει σύξυλη στην εκκλησία!... Κι όχι τίποτ' άλλο αλλά πού θα βρούμε μετά ταξί, για να γυρίσουμε από κει πάνω!...

Μας ευχήθηκαν, υπογράψαμε, πλήρωσα την εκκλησία, βάλαμε πάλι στο πόρτ μπαγκάζ το κουτί με τις λαμπάδες, τα στέφανα, το φόρεμα και όλα τα άλλα σχετικά και πήραμε τον δρόμο του γυρισμού. Στο αμάξι είμαστε τώρα, εκτός από τη γυναίκα μου κι εμένα, η πεθερά μου, και η ξαδέλφη μου με τα δυο παιδιά της, ενώ από το πόρτ-

μπαγκάζ προεξείχε το κουτί με τις λαμπάδες και τα άλλα, επειδή σαν μακρύ που ήταν δε χώραγε ολόκληρο μέσα.

* * *

Αυτή θα ήταν η μέρα του γάμου μου, «η αλλιώτικη από τις άλλες», αν τελείωνε εδώ. Δεν συνέβη όμως έτσι. Υπάρχει και συνέχεια:

Σε κάποια σημείο της επιστροφής είδαμε μια ταβέρνα, χωμένη κάτω από πυκνά δέντρα. Μυρωδιές ψητών ξεχύνονταν στον αέρα και είπαμε να κάνουμε μια στάση για λίγο μεζέ. Όσο να γίνουν τα κρέατα, βγήκα για λίγο έξω να απολαύσω τον καθαρό αέρα. Δεν πρόλαβα όμως να κάνω λίγα βήματα και διαπεραστικές αλλά χαρακτηριστικές κραυγές πουλιού μου απέσπασαν την προσοχή. Επάνω σ' έναν στύλο του ηλεκτρικού, μια κουκουβάγια έκρωζε και με κοίταζε. Τί νά 'θελε άραγε να μου πει;...

Τελειώσαμε τέλος πάντων κι από κει και συνεχίσαμε για την Αθήνα. Όταν πλησιάζαμε, στο ύψος του Μπογιατίου, ένας χωροφύλακας της τροχαίας (υπήρχε ακόμη τότε χωροφυλακή), μου έκανε νόημα να σταματήσω:

– Το αριστερό σας φανάρι δεν ανάβει, κύριε...

Να του πω ότι ήμουν δεξιός και δεν με ενδιέφερε να φωτίσω αριστερά; Δεν θα καταλάβαινε το αστέιο. Άσε που μπορεί και να θύμωνε. Προτίμησα λοιπόν να του πω ότι το αυτοκίνητο δεν ήταν δικό μου, ότι το είχα νοικιάσει εκείνο το πρωί, και να του δείξω την απόδειξη του γραφείου ενοικιάσεως που επιβεβαίωνε τα λόγια μου. Την κοίταξε καλά-καλά, μαζί και το δίπλωμα που μου είχε ζητήσει, κι έπειτα:

– Τί εμπόρευμα κουβαλάτε πίσω;

– Σας παρακαλώ, κύριε χωροφύλαξ! Δεν είναι εμπόρευμα, αλλά οι λαμπάδες του γάμου μας. Μόλις γυρίζουμε από την εκκλησία...

Νά 'ταν άραγε «από γάμο καμένος»; Ποιός ξέρει, γιατί αντί να πει έστω και ένα τυπικό «να ζήσετε», άρχισε να γράφει σε ένα μπλόκ.

– Τι γράφετε εκεί; Σας είπα είναι οι λαμπάδες μας...

– Τίποτε. Σημειώνω ότι σας έκανα μια παρατήρηση.

Σε λίγο μας άφησε να φύγουμε, χωρίς να πει ούτε ένα τυπικό «να ζήσετε», ούτε μια καληνύχτα...

Η διαδρομή από τον Αγιάνη τον Ρώσο μέχρι την Αθήνα δεν είναι και λίγη. Έτσι, όταν φτάσαμε, είχε πια νυχτώσει για τα καλά και τα μεσάνυχτα είχαν περάσει προ πολλού...

Πρώτα πήγαμε με το αμάξι στο σπίτι της πεθεράς μου, όπου άφησα τη γυναίκα μου για ν' αλλάξει ρούχα – ώσπου να πάω την ξαδέλφη μου με τα παιδιά στο δικό τους σπίτι και μετά να γυρίσω να την πάρω.

Πήγα λοιπόν τους δικούς μου στο σπίτι τους, ήπια ένα ποτήρι νερό και από το Άνω Καλαμάκι όπου μένουν, έφυγα με κατεύθυνση το ξενοδοχείο της Κηφισιάς, όπου θα περνούσαμε τις πρώτες μέρες του γάμου μας... Πήρα κεφάλτος τους έρημους μετα-

μεσονύκτιους δρόμους κι είχα πιά περάσει τους Αμπελόκηπους, όταν σταμάτησα σαν κεραυνόπληκτος. «Η γυναίκα μου! Πού πήγαινα μόνος μου;» Όσο κι αν φαίνεται απίστευτο, την είχα ξεχάσει και πήγαινα στο ξενοδοχείο να κοιμηθώ μόνος μου... Την πρώτη νύχτα του γάμου μου!...

Έκανα αμέσως στροφή και γύρισα στα Εξάρχεια, κάτω από την πολυκατοικία όπου έμενε μέχρι τότε η γυναίκα μου, μαζί με την πεθερά μου... Μπαίνοντας στην οδό Μπενάκη την αντίκρισα στο μπαλκόνι, να έχει κρεμαστεί από τα κάγκελα, περιμένοντάς με με αγωνία!

Την παρέλαβα, δικαιολογήθηκα για την καθυστέρηση, και τραβήξαμε για το ξενοδοχείο. Ήταν περίπου 2 η ώρα. Φτάσαμε... Σκοτεινά! Το ξενοδοχείο είχε κλείσει... Τί να κάνουμε; Πάλι στροφή και, ευτυχώς, βρήκαμε ένα άλλο ανοιχτό, όπου καταφύγαμε...

* * *

Η πεθερά μου, μόλις έφυγε η γυναίκα μου, πήρε αμέσως τηλέφωνο το μεγάλο της γιο. Ευτυχώς, παρά το περασμένο της ώρας, δεν κοιμόντουσαν, γιατί εκείνο το βράδυ είχαν καλεσμένους.

– Νίκο, καλησπέρα. Να μας ζήσουν!

– Ποιός, μάνα;

– Η Βούλα μας. Μόλις παντρεύτηκε! Τώρα γυρίσαμε από τον γάμο!

– Βρε μάνα, ξέρεις τι ώρα είναι; Δυο μετά τα μεσάνυχτα. Όνειρο βλέπεις;

– Όχι! Σου λέω ότι παντρεύτηκε σήμερα το απόγευμα.

– Μάνα είναι κανένας μαζί σου; Αν είσαι μόνη σου περιμένε! Έρχομαι αμέσως...

(Ο αδερφός της γυναίκας μου είναι γιατρός).

– Είμαι μια χαρά. Μη φοβάσαι! Δεν έχω τίποτα. Ούτε τρελάθηκα ούτε όνειρο είδα. Την αλήθεια σου λέω! Παντρεύτηκε τον Τάδε! Τώρα γυρίσαμε από την εκκλησία... Είχαμε πάει στον Αγιάνη τον Ρώσο...

* * *

Υπάρχει και «υστερόγραφο»: Ένα περίπου μήνα μετά, πήρα μια ειδοποίηση να πληρώσω πρόστιμο τροχαίας. Βλέπετε ο χωροφύλακας δεν έκανε «μια απλή παρατήρηση» – όπως είχε πει – αλλά κανονική μήνυση. Δεν πλήρωσα, μα προτίμησα να εμφανιστώ στο δικαστήριο. Ο πρόεδρος με ρώτησε:

– Γιατί οδηγούσατε με χαλασμένο φανάρι;

– Είχα νοικιάσει το αυτοκίνητο το ίδιο πρωί, κύριε πρόεδρε. Να και τα σχετικά έγγραφα. Πώς μπορούσα να ξέρω αν λειτουργούσε το φανάρι ή όχι; Δεν πρόλαβα να το δοκιμάσω...

– Εδώ, ο μηνυτής-χωροφύλαξ γράφει ότι κουβαλούσατε εμπορεύματα. Τί εμπορεύματα ήταν αυτά;

– Ορίστε, κύριε Πρόεδρε; Δείτε και μόνος σας.

– Τί είναι αυτό;

– Το στεφανοχάρτι μου! Γυρίζαμε από την εκκλησία, όπου μόλις είχαμε παντρευτεί, και στο πόρτ μπαγκάζ υπήρχαν οι λαμπάδες του γάμου μας... Συγγνώμη, αλλά το εξήγησα στον χωροφύλακα όταν με ρώτησε...

Άλαλος ο πρόεδρος. Στράφηκε μόνο προς τον εισαγγελέα:

– Ο κ. εισαγγελεύς;...

– Αμφιβάλλω και απαλλάσσω!

– Ελεύθερος ο κατηγορούμενος. Απαλλάσσεται!

Έφυγα. Ξέχασα όμως να ρωτήσω: Με απάλλαξαν ναι, αλλά για ποιό λόγο; Επειδή, λόγοι απαλλαγής υπάρχουν πολλοί...

30 Μαΐου 1974. Ήταν πράγματι η μέρα της ζωής μου! «Μιά μέρα αλλιώς από τις άλλες». Με τόσα όμως που συνέβησαν, φταίω εγώ αν από τότε μέχρι σήμερα δεν θυμάμαι ποτέ την επέτειο του γάμου μου, ενώ, αντίθετα, ποτέ δεν ξεχνώ πως την ημέρα εκείνη έχει γενέθλια ο ανηψιός μου;

ΔΗΜ. ΛΑΖΟΓΙΩΡΓΟΣ - ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ

ΚΟΠΕΛΙΑ

*Δωρική μέσα στη σιωπή της
 στυλώνει το βλέμμα στο άπειρο.
 Σφιγμένα τα χείλη
 κι η μορφή σαν οπαλίνα
 ταξιδεύει τις σκέψεις της
 ποιος ξέρει πού.
 Άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου.
 Άνθρωπος, αυτός ο άγνωστος.*

ANNA ΦΑΡΜΑΚΑ

Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ

Σάββατο 5 Ιουλίου.....μεσημέρι, τρεις παρά κάτι.

Δεν είχα αποφασίσει για καλά ή ακόμη δεν το είχα πάρει στα σοβαρά. Μπορεί και να ήταν μοιραίο . ‘Όχι... ναι, τι σημασία έχει. Ακολούθησα την ψυχή μου, ίσως και την ανάγκη. Περιέργεια; όχι δεν θα το ‘λεγα.

Ποτέ δεν πίστευα ότι θα περνούσα κάτω από την τουρκική σημαία,.....με πλήγωσε, ίσως και να με δυνάμωσε , δύσκολο να πω.

Δεν μιλούσα, δίσταζα. Στην αρχή δεν μπορούσα να σκεφτώ. Σα να πάγωσε η σκέψη μου, έρημο το συναίσθημα, η σωπή βουβή παρά ποτέ.

Δεν το δέχτηκα, μα πέρασα. Συμβιβασμός; όχι,... μ’αυτούς όχι, με τον εαυτό μου μπορεί, συμφωνία ιερή χωρίς κανόνες.

Οι γύρω μου ένα τίποτα, τίποτα απολύτως. Υπήρχα μόνο εγώ και αυτό που με περίμενε, εκεί. Τι να περίμενε από μένα δεν ξέρω. Μετά από μέρες θα το συνειδητοποιούσα.

Κοιτούσα μπροστά με το βλέμμα παγωμένο και τη σκέψη μετέωρη ανίκανη....Είκοσι εννέα χρόνια, αιώνες ατελείωτοι.

Τις εικόνες δε θα ξεχάσω, σαν μαχαίρι στην καρδιά μου που μάτωσε.

Οι άνθρωποι για μένα τίποτα, καταπατητές;...απλώς ένα τίποτα, μία οφθαλμοπάτη.

Το χωριό που γεννήθηκα, κατέβασα το βλέμμα, δεν ξέρω γιατί. ...συγγνώμη...

Το σπίτι μου, ο τόπος μου, μία ιστορία, γραμμένη με πόνο, από τον πόνο των ανθρώπων.

Στεκόμωνα έξω από το σπίτι μου, αμίλητος, παγωμένος, σαν την πέτρα. Τι να πω, το στόμα μου πικρό, η ανάσα μου βαριά, η θωριά άγρια και αποκαμωμένη-δε μιλούσα- δε μίλησα.

Το δάκρυ αργά κύλησε, περπάτησα μπροστά για να το κρύψω, ο πόνος μου αβυστακτος, απίστευτος, με σημάδεψε...με άλλαξε.

Η επόμενη στάση ο Άγιος Θέρισος. Το προσκύνημα, η θάλασσα που έγινε ένα μαζί μου. Άπλωσα το χέρι την χάιδεψα,μία, δύο φορές,.... ποιος ξέρει, ίσως για να την παρηγορήσω. Μα όμως της υποσχέθηκα ότι θα γυρίσω , όχι έτσι, μα σα λυτρωτής.

Άλλαξα, το ξέρω, το αισθάνομαι ...πατρίδα με άλλαξες....μόνο εσύ μπορείς... και εσύ το δικαιούσαι.

Μια στιγμή αιώνια. Σε αλλάζει για πάντα. Το άγγιγμα της θάλασσας, λάβα που καίει μέσα μου. Σε κάνει πιο άνθρωπινο, διαφορετικό, σε αλλάζει, σε δυναμώνει.

Εσύ είσαι εκεί , στέκεσαι αμίλητος , την κοιτάς αφ’ υψηλού.

Κοιτάξεις μακριά στον ορίζοντα σαν ν' αγναντεύεις το είναι σου. Όταν το συνειδητοποιείς τρομάζεις από την ηρεμία της.

Εκεί που σμίγει ο ορίζοντας και ο ουρανός εκεί είναι η Ιθάκη.

Ο σκοπός είναι το πάν, σε παρασέρνει, σου δίνει δύναμη να περπατήσεις πάνω στα κύματα, σε εξυψώνει στον θεό, γίνεσαι ένα με την πλάση, αφουγκράζεσαι την ανάσα της, την αισθάνεσαι.

Και όλα αυτά μετά από ένα απλό άγγιγμα, με έκανε αλλιώτικο, ή αν θέλεις ξέθαψε αυτό που έχω μέσα μου, το ξεκλείδωσε, το ελευθέρωσε και το άφησε να με πλημμυρίσει. Αυτή η θάλασσα του βορρά φτάνει για όλα.

Όταν επιστρέφεις εκεί που σε έδιωξαν με τη βία δεν έχεις κάτι να σκεφτείς. Όταν βρίσκεσαι σε μικρή ηλικία, 3½ χρόνων όπως εγώ, και όταν συναντήσεις αυτή την εικόνα, τότε συνειδητοποιείς πως αυτό που βλέπεις, αυτό που αισθάνεσαι και αγγίζεις είναι κάτι το προγονικό, κάτι το πρωτόγνωρο. Είναι μάλλον ο πυρήνας του υποσυνείδητου που φέρεις όλα αυτά τα χρόνια. Εάν, όπως λένε, το υποσυνείδητο είναι αυτό που διαμορφώνει ανθρώπους και χαρακτήρες, τότε φανταστείτε εμένα, πως ένοιωσα όταν είδα το υποσυνείδητό μου. Όσο το αναλύεις, όσο το πιάνεις στα χέρια σου, τόσο συλλογιέσαι πόσο τρομακτικό είναι.

Γύρω από αυτό μεγαλώνεις, χτίζεις τον εαυτό σου, το μέλλον σου, τα παιδιά σου και κάθε σου φιλοδοξία. Λαμβάνοντας υπόψη τη σοβαρότητα τέτοιας επαφής, και το μούδιασμα που νοιώθεις μετά τη σύγκρουση, μπορείς να αναλογιστείς πια ποιος είσαι!

Όσο περνάει ο καιρός καταλαβαίνω ότι η επιστροφή στο πρωταρχικό, και συνάμα στο πρωτόγνωρο σε επίπεδο νοητικό και διανοητικό, αντιλαμβάνομαι ότι πια η ψευδαίσθηση, το μακρινό, και συνάμα το ευκαίριο, ακολουθούν πια το ένα το άλλο, σε μία αλληλουχία γεγονότων και συμβαμάτων, που στο τέλος το αποτέλεσμα είναι ένα: η ολοκλήρωση, η ταυτοποίηση, η μοναδικότητα και των τριών σε μία διάσταση, όχι μονοσήμαντη, αλλά πολυσήμαντη.

Όλα είναι η ζωή φτάνει να την καταλαβαίνεις, και προπάντων να μάθεις να την αφουγκράζεσαι. Δεν θα βρεις δάσκαλο σ' αυτό, εξόν από εμένα. Δάσκαλος και μαθητής μαζί σε μία διάσταση πολυσήμαντη.

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

*Όταν όλα κοιμούνταν
μες στον αιώνων την αχλύ
και στην καταπαχτή της δουλοσύνης,
αυτές άγρυπνες γρηγορούσαν.
Ήταν τα μάτια του εθνισμού μας.*

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ - ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ

ΣΤΟΝ ΚΗΠΟ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

Μία επίσκεψη που θα μου μείνει χαραγμένη στη μνήμη!

Από καιρό σκεφτόμουν, χρόνια δηλαδή, το είχα στο μυαλό μου, πως ήταν επιτακτική η ανάγκη να επισκεφτώ τα φυλακισμένα μνήματα. Ήταν σίγουρο πως θα γινόταν! Το έκανα, τελικά! Πήρα τα παιδιά μου, τη γυναίκα μου και, πάνω απ'όλα, τις σκέψεις και τα συναισθήματά μου και έκανα το βήμα!

Καθώς πλησίαζα, όλο και γινόταν πιο ξεκάθαρο αυτό που είχα στο μυαλό μου. Ένα σύμπλεγμα, συνονθύλευμα σκέψεων και συναισθημάτων για τον τόπο αυτό.

Έτσι διάβηκα τη σιδερένια πύλη, στήθηκα για λίγο, συλλογίστηκα και αναρωτήθηκα τι είναι αυτό που κάνει το μέρος αυτό να αναβλύζει τόση ευωδιά στο μυαλό μου! Κοίταξα γύρω, σα να έψαχνα την πρόκληση, σα να έχασα τον χρόνο για μια στιγμή. Σα να 'χασα το βήμα μου για δυο μέτρα γης. Ένιωσα τη δύναμη, την καλοσύνη, την αφοσίωση και όλα αυτά που εξυψώνουν τον άνθρωπο ένα βήμα πιο πέρα. Έτσι απλά πιο πέρα από τα εγκόσμια και έξω από τη διάσταση του κόσμου τούτου. Εκεί που μάχεσαι μπροστά στο εφικτό και στο ανέφικτο. Άνθρωπε ...αυτή είναι η στιγμή, η μοναδική που σε εξισώνει με τον ύψιστο, μόνον η θυσία για το ιδανικό.

Έτσι, λοιπόν, αν κάποιος βρεθεί εκεί και συνάμα υποψιαστεί αυτό που βλέπει και, ταυτόχρονα, σε τι συμμετέχει, θα καταλάβει ίσως αυτό που προσπαθώ να μεταφέρω στο λευκό χαρτί, σε δύο αραδιασμένες λέξεις.

Έκανα δυο βήματα, στήθηκα στη μέση του τόπου, σαν περίλυπος να κοιτάζω τους σταυρούς, πάνω από τους τάφους... Ευαγόρας Παλλικαριδής... Μάρκος Δράκος... Γρηγόρης Αυξεντίου... Μάτσης..., έως το τέλος! Εκεί περιπλανήθηκα και βρήκα τη γαλήνη. Άγιος τόπος, έτσι όπως τον λούζουν οι ακτίνες του ήλιου μες'το καταμεσημέρο!

Έκανα τον γύρο και βρέθηκα ξανά στην πύλη, στάθηκα για λίγο, δε μπορούσα να βγω! Σα να με ακούμπησε κάποιος στην πλάτη, γύρισα αμέσως και κοίταξα τον τοίχο απέναντί μου... κατάλαβα:

«Του Ανδρειωμένου Ο Θάνατος, Θάνατος Δεν Λογείται».

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΝΟΗΤΟΥ

Πού σε οδηγεί η σκέψη σου;! Υπάρχουν φορές, αλήθεια, που η υπέρβαση γίνεται επικίνδυνη, σε σαγηνεύει, σε μαγνητίζει, σε παίρνει μαζί της. Είναι μερικές φορές τόσο δυνατή που σε σκλαβώνει. Το πιστεύεις ή όχι γίνεσαι έρμαιό της. Ξυπνάς, συνέρχεσαι, σταματάει το μυαλό σου για μια στιγμή, μετά σηκώνεις το βλέμμα σου και κοιτάξεις

μακριά, όσο πιο μακριά μπορείς, νομίζεις ότι είσαι δυνατός και θέλεις να το δείξεις. Μάταια όμως, δεν σου πάει, γκρεμίζονται όλα και είσαι πάλι στην αρχή. Μη λυπάσαι όμως γιατί αν το κάνεις έχεις χάσει την παρτίδα, πρέπει να το πάρεις απόφαση ότι πρέπει να συνεχίσεις μέχρι που να σε βγάλει, και σκέψου ότι αυτό είναι μόνο η αρχή.

Πολλά συμβαίνουν τελευταία, όσον αφορά βέβαια την Κύπρο, αυτή η πληγή δε θα σβήσει ποτέ; εγώ διερωτώμαι αλήθεια ποια πληγή είναι η πιο βαθιά, να δώσεις λύση ή να μη δώσεις και να ελπίζεις; Να απαντήσω, νομίζετε, είναι εύκολο; αλλά πάλι νομίζω ότι πρέπει να είναι εύκολο γιατί το επιβάλλει αν θέλετε το «είδος» του προβλήματος. Η λέξη λύση που τόσο κακοποιήθηκε εγώ θα την αποστειρώσω και ίσως μετά την φυλακίσω σε ένα κελί μίας φυλακής που τα κλειδιά θα έχω εγώ. Παρόλα αυτά όμως μέσα από αυτά που γράφω προσπαθώ να δώσω και μία αλληγορική εικόνα της κατάστασης που επικρατεί, παράλογης συνάμα. Τι είναι αυτό που επιζητούμε εμείς οι έλληνες της Κύπρου; Δεν είναι τίποτε άλλο από το αυτονόητο το οποίο και αυτό με τη σειρά του έχει γίνει, αν είναι δυνατό, το ζητούμενο. Το ζητούμενο μάλλον δεν είναι από εμάς, αλλά από τους Τούρκους οι οποίοι προσπαθούν με κάθε τρόπο και κάθε στιγμή να αποδείξουν σε όλους, ότι και το αυτονόητο είναι το ζητούμενο αλλά και το ζητούμενο είναι το αυτονόητο. Τώρα εμείς τι πρέπει να επιδιώξουμε από εδώ και πέρα είναι μάλλον το αυτονόητο το οποίο γι' αυτούς αποτελεί ζητούμενο. Και ποιο είναι αυτό το ζητούμενο γι' αυτούς που για μας είναι αυτονόητο; Α, μου φαίνεται ότι τα πράγματα αρχίζουν αυτονόητα να χειροτερεύουν όσον αφορά την κατανόηση του αυτονόητου ή του ζητουμένου αν θέλετε, για τους άλλους, αλλά και για μας. Αλλά εγώ αυτονόητα θα αναφέρω ετούτο, ότι το μόνο αυτονόητο για εμάς τους νοητούς και αυτονόητους εξακολουθεί να είναι το αυτονόητο και δεν είναι άλλο από το δίκαιο που έχουμε να διεκδικήσουμε τα αυτονόητα.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΣΤΟ ΔΑΚΡΥ

*Στο δάκρυ η πέτρα ράγισε
Κόπηκε κομμάτια
Και πήρε σχήμα – μια μορφή
Στα χέρια του δημιουργού της
Που δε λέει να ξεχαστεί
Όσα και να περάσουν χρόνια.
(Το δάκρυ η πέτρα μια μορφή).*

ΜΙΜΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΑΠΛΕΤΟΝ ΦΩΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΣΗΜΑΙΑΣ

Ὡς ὅλοι γνωρίζομεν ὁ ἐν Κύπρῳ τουρκικὸς στρατός, κατὰ τὴν ἄποψιν τῶν Τούρκων στρατηγῶν, ἀκολουθῶν τὴν τακτικὴν κάμψεως τοῦ φρονήματος τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Νήσου, ἀπὸ ἐτῶν μᾶς ἀναγκάζει νὰ ὑφιστάμεθα τὴν, ὡς νομίζουν, διαβρωτικὴν ἐνέργειαν κατὰ τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἑλληνοκυπρίων διὰ τῆς πανταχόθεν προβολῆς καὶ ἀναπετάσεως τῆς τουρκικῆς σημαίας παρουσιαζομένης πάντοτε εἰς μεγάλης διαστάσεις καὶ μεγέθη.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φρονοῦσιν οἱ Τούρκοι, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἑλληνοκύπριοι, ἀντικρύζοντες τὰς ἀναπεπταμένας Τουρκικὰς σημαίας εἰς περιόπτα σημεῖα τῆς ὑπ' αὐτῶν στρατοκρατουμένης περιοχῆς τῆς Νήσου, ἡ κάμψις τοῦ φρονήματός μας θὰ εἶναι ταχύτερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα! Ἐπιστέγασμα τῆς στρατηγικῆς ταύτης εἶναι καὶ ἡ ὑπερμεγέθης ἐπὶ ἐδάφους φωτεινῆ τουρκικῆ σημαία ἐπὶ τῶν κλιτύων τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Πενταδακτύλου, τῆς ὁποίας τὰ φῶτα ἀνάβουσι σταδιακῶς μέχρι τῆς πλήρους φωταγωγῆσεως τοῦ συνόλου των, τῆς διαδικασίας αὐτῆς ἐπαναλαμβανομένης καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός.

Εἶναι γεγονός ὅτι βλέποντες ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ φωταγωγημένον μισοφέγγαρον, τοῦτο προκαλεῖ ὄχι μόνον ὡς μία ἄγαρμπος καὶ κακόγυστος βεβήλωσις τοῦ ἠρέμου φυσικοῦ τοπίου τῆς βορείου περιοχῆς τῆς Κύπρου ἀλλὰ καὶ ὡς εἷς πολὺ προκλητικὸς τρόπος διαφημίσεως καὶ προβολῆς τῆς τουρκικῆς στρατιωτικῆς παρουσίας καὶ κατοχῆς τοῦ βορείου τμήματος τῆς Νήσου μας.

Θὰ ἤθελον ὁμῶς νὰ δηλώσω ὅτι προσωπικῶς ἀντιμετωπίζω πλέον τὴν πρόκλησιν αὐτὴν πολὺ διαφορετικῶς αἰσθανόμενος μάλιστα ἔντονα συναισθήματα ὑπερηφανείας, διότι διὰ τῆς ἐνεργείας των αὐτῆς οἱ Τούρκοι οὐδὲν ἄλλο ἐπιτυγχάνουσι παρὰ νὰ μᾶς διαβεβαιώσιν ὅλους ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητα εἴμεθα ἡμεῖς οἱ νικηταὶ των. Ὅχι μόνον ὁ Τουρκικὸς στρατὸς δὲν ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του, τῆς ὑποσυνειδήτου ἀποδοχῆς μας τῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς τῆς βορείου Κύπρου μας, ἀλλὰ τοῦναντίον διότι μελετήσας τὸ προβαλλόμενον εἰς ἡμᾶς ἔμβλημα τῆς τουρκικῆς σημαίας –τὴν ἡμισέληνον μὲ τὸν ἀστέρα εἰς τὸ μέσον – ὠδηγήθηεν εἰς συγκλονιστικὰς καὶ πολὺ συγκινητικὰς δι' ὅλους τοὺς Ἑλληνας ἀνακαλύψεις καὶ ἀποκαλύψεις.

Συγκεκριμένως, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἤθελον νὰ φέρω σήμερον εἰς γνῶσιν ὄλων τῶν ἀναγνωστῶν εἶναι ὅτι τὸ ἔμβλημα αὐτὸ τῆς ἡμισελήνου μὲ τὸν ἀστέρα εἰς τὸ μέσον, δὲν εἶναι οὔτε προελεύσεως τουρκικῆς οὔτε καθ' οἷανδήποτε εὐρυτέραν ἔννοιαν ἰσλαμικῆς, ἀλλὰ τὸ «μισοφέγγαρον μὲ τὸ ἄστρον στὴν μέσην» εἶναι ἔμβλημα ἰδικόν μας, καθ' ὀλοκληρίαν ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ, τὸ ὁποῖον ὑπέκλεψαν οἱ Τούρκοι τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ τόσα ἄλλα ἑλληνικὰ κειμήλια, μετὰ τὴν κατάκτησιν ὑπ' αὐτῶν τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ ἔμβλημα τῆς ἡμισελήνου μετὰ τοῦ ἀστέρος ὑπῆρξε τὸ ἔμβλημα τῆς προστάτιδος θεᾶς τῆς ἰδρυθείσης ὑπὸ τοῦ μυθολογικοῦ ἥρωος Βύζαντος, υἱοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς νύμφης Κεροέσσης καὶ ἐγγονοῦ τῆς Ἰοῦς καὶ τοῦ Ἰνάχου, ὁμωνύμου πόλεως

τοῦ Βυζαντίου. Ἐξ ἄλλου ἱστορικῶς, γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ὁ Βύζας ἐπὶ κεφαλῆς Μεγαρέων ἀποίκων ἵδρυσεν τὴν πόλιν Βυζάντιον τῷ 659 π.Χ.

Προστάτις θεότης τῆς πόλεως καὶ τῶν κατοίκων τῆς ἤτο ἡ Ἐκάτη, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ζεὺς ἔδωκε τὸ προνόμιον ἐλέγχου πάντων τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, τὸν ἀέρα καὶ τὴν θάλασσαν συμβαινόντων. Μάλιστα δὲ ὅταν ἡ πόλις ἀντέστη ἐπιτυχῶς ἐπὶ διαιτίαν, 340-339 π.Χ., εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Βασιλέως Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας, αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς Ἐκάτης ἐκυκλοφόρησαν νομίσματα μὲ τὰ σύμβολα ταύτης, ἦτοι τὴν ἡμισέληνον μὲ τὸν ἀστέρα εἰς τὸ μέσον.

Τοιαῦτα νομίσματα διασώζονται μέχρι σήμερον. Πρὸς πληροφορίαν τῶν ἀναγνωστῶν ἐπισυνάπτω φωτογραφίαν ἐν μεγεθύνσει τοῦ νομίσματος τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου.

Ἐν τοιοῦτον νόμισμα εἶχον τὴν μεγάλην τύχην καὶ εὐτυχίαν νὰ ἴδω προσωπικῶς εἰς συλλογὴν κατὰ μίαν ἐπίσκεψιν μου εἰς Εὐρώπην, ὅπου μὲ μεγάλην συγκίνησιν διὰ τὰ Ἑλληνικώτατα θεϊκὰ αὐτὰ σύμβολα ἠδυνήθην νὰ λάβω τὸ νόμισμα εἰς χεῖράς μου καὶ περιεργασθῶ τοῦτο ἐπισταμένως καὶ μετὰ συγκινήσεως ἐπὶ τινα χρόνον.

Ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα οἰανδήποτε ἠττοπάθειαν βλέποντες τὸ ἔμβλημα αὐτὸ ἐπὶ τῆς τουρκικῆς σημαίας καὶ τὸ ὅποῖον ὁ τουρκικὸς στρατὸς μᾶς παρουσιάζει ὡς δῆθεν ἰδικόν του, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ οἰκτιρώμεν τὸν πρόσκαιρον κατακτητὴν μας, πού ὡς ἔμβλημα του μᾶς παρουσιάζει ἐν ὑφαρπαγὲν ὑπ' αὐτοῦ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν σύμβολον!

Συγκινημένος ἐκ τῆς διαπιστώσεως τῆς ἑλληνικότητος τοῦ συμβόλου ἐπὶ τῆς τουρκικῆς σημαίας ἦλθον αὐθορμήτως εἰς τὴν σκέψιν μου οἱ ὑπέροχοι στίχοι τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ τῆς Κύπρου Βασίλη Μιχαηλίδη:

*«Τὸ 'νὶν ἀντὰ νὰ τρώ 'τὴν γῆν, τρώει τὴν γῆν θαρκέται,
μὰ πάντα τζεῖνον τρώεται, τζιαὶ τζεῖνον καταλυέται.»*

ΛΑΜΠΗΣ Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ (1903-1908) ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΤΟΥ

Στις 26 Οκτωβρίου η Θεσσαλονίκη γιόρτασε με λαμπρότητα τον πολιούχο της Άγιο Δημήτριο, αλλά και την επέτειο της απελευθέρωσής της που σαν από θαύμα συνέπεσαν το 1912. Αυτό ήταν το δεύτερο θαύμα, γιατί το πρώτο και προπαρασκευαστικό στάδιο ήταν η διεξαγωγή του Μακεδονικού αγώνα στην πενταετία 1903-1908. Φαίνεται όμως πως στην Ιστορία, οι συνθήκες, οι δυσκολίες κι οι αντιξοότητες δεν προδικάζουν πάντα το αποτέλεσμα: γίνονται και θαύματα. Αυτό συνέβη και με τον Μακεδονικό αγώνα.

Τούτο θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε, απαριθμώντας πρώτα τις δυσκολίες και τα προβλήματά του. Στις αρχές του εικοστού αιώνα η κατεχόμενη από τους Τούρκους Μακεδονία υπήρξε το επίκεντρο συγκρούμενων και ισχυρών συμφερόντων που απειλούσαν να την αφελληνίσουν και να την αποσπάσουν για πάντα από τον Ελληνισμό: α) Ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων για τη διαδοχή του «μεγάλου Ασθενούς» μόλο που δεν επέτρεψε στη Ρωσία την κατοχή Μακεδονικών εδαφών και την πολυθρύλητη διέξοδό της στη Μεσόγειο, έγινε η απαρχή του Μακεδονικού ζητήματος. Διότι με το αυτονομιστικό σύνθημα «η Μακεδονία στους «Μακεδόνες» και την προπαγάνδα για Μακεδονική Εθνότητα, ήταν πολύ πιο εύκολο στις Μεγάλες Δυνάμεις να συντηρούν την αναταραχή ανάμεσα στους διεκδικητές της Μακεδονίας, με απώτερο σκοπό να ικανοποιήσουν δικές τους στρατιωτικές και οικονομικές βλέψεις στον τόσο νευραλγικό γεωπολιτικό αυτό χώρο και ιδιαίτερα τη Θεσσαλονίκη. β) Οι Βούλγαροι ενθαρρυμένοι από αυτό το κλίμα οργάνωσαν από το 1896 ανταρτικά σώματα που εξαπολύονται στην ύπαιθρο της χώρας με σκοπό να αφελληνίσουν τους κατοίκους με τα όπλα, με τη βία ή με την πειθιά, αφού πολλοί άνθρωποι ήταν αδύναμοι κι απληροφόρητοι. γ) Το επίσημο ελληνικό κράτος, τρομοκρατημένο και ντροπιασμένο από την ήττα του 1897 και υπό το βάρος των τόσων οικονομικών υποχρεώσεων που αυτή του δημιούργησε, κάθε άλλο παρά ήταν σε θέση να προσφέρει κάποιο στήριγμα στη χεμαζόμενη Μακεδονία.

«Ανάμεσα σε δύο αρματωμένους λαούς, τους Τούρκους και τους Βουλγάρους, οι Έλληνες, οι μόνοι άοπλοι, οι μόνοι ακέφαλοι, οι μόνοι αβοήθητοι χάνονταν κάθε μέρα και, απελπισμένοι από την Ελλάδα, δεν ήξεραν πια σε ποιον προστάτη να γυρίσουν για να προσηλωθούν» αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ίων Δραγούμης.

Ποιος λοιπόν θα βοηθούσε τη Μακεδονία; Έπρεπε άραγε ν' αφηθεί στην τύχη της; Μα και χωρίς καμιά βοήθεια ο Ελληνισμός της Μακεδονίας δε συνθηκολογεί: αντιστέκεται κι ας ξέρει πως ο αγώνας είναι άνισος. Με την πρωτοβουλία φωτισμένων ιεραρχών οργανώνονται ένοπλα ανταρτικά σώματα από ντόπιους για ν' αντιμετωπιστεί η βουλγαρική απειλή. Αυτά τα σώματα με συχνές περιοδείες στη δυτική Μακεδονία τονώνουν το ηθικό του ταλαιπωρημένου ελληνικού πληθυσμού. Παράλληλα στις δύσκολες ώρες διαλάμπει ο πατριωτισμός των αληθινών πατριωτών που δείχνεται με τις πράξεις και με τις θυσίες κι όχι με τα λόγια. Έλληνες από άλλα Ελληνικά μέρη και κυρίως από την Κρήτη περνούν στα κρυφά στη Μακεδονία για να βοηθήσουν τους ντό-

πιους αγωνιστές. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και το προσωπικό των τοπικών Ελληνικών προξενείων.

Μετά τις επαναστάσεις των Εξαρχικών (βουλγάρων) του 1902 και 1903 το επίσημο ελληνικό κράτος αντιλαμβάνεται επιτέλους τον έσχατο κίνδυνο που διέρχεται η Μακεδονία: επιτρέπει λοιπόν την είσοδο ελλήνων αξιωματικών, κρυφά εννοείται και με ψευδώνυμο, στη χώρα, για να οργανώσουν και ν' αναλάβουν την αρχηγία των ανταρτικών σωμάτων. Τον Μάρτιο του 1904 – χρονιά που θεωρήθηκε επίσημη έναρξη του αγώνα – περνά τα σύνορα η πρώτη ομάδα αξιωματικών που την αποτελούσαν οι λοχαγοί Αλέξανδρος Κοντούλης και Αναστάσιος Παπούλας και οι ανθυπολοχαγοί Γ. Κολοκοτρώνης και Παύλος Μελάς οδηγημένοι από τον σλαβόφωνο Έλληνα καπετάν Κώτα. Στο μεταξύ από το 1902 ο γενικός πρόξενος Θεσσαλονίκης Λάμπρος Κορομηλάς, ο πρόξενος Μοναστηρίου Δημήτριος Καλλέργης κι ο υποπρόξενος του Μοναστηρίου Ίων Δραγούμης κατόρθωσαν να δημιουργήσουν επιτελικά κέντρα του αγώνα και με τη σύσταση τοπικών επιτροπών να συντονίσουν και να οργανώσουν παραδειγματικά την κοινή δράση.

Την αρχηγία όλων των ελληνικών σωμάτων της Δυτικής Μακεδονίας ανάλαβε ο Παύλος Μελάς με το ψευδώνυμο Μίκης Ζέζας. Ο ηρωϊκός θάνατος του Μελά που συνέβηκε τον Οκτώβρη της ίδιας χρονιάς (1904) στη Σιάτιστα, συγκίνησε το Πανελλήνιο. Πολλοί αξιωματικοί άρχισαν να περνούν τα σύνορα για να λάβουν μέρος στον αγώνα, άλλοι σαν πράκτορες κι άλλοι σαν αρχηγοί ενόπλων σωμάτων. Ανάμεσά τους κι ο ανθυπολοχαγός Τέλλος Αγαπητός, γνωστός σαν καπετάν Άγρας, που έδρασε στη λίμνη των Γιαννιτσών. Τη δράση του και τον ηρωϊκό του θάνατο μάς περιέγραψε στις συναρπαστικές σελίδες του βιβλίου της «Στα μυστικά του Βάλτου» η Πηνελόπη Δέλτα.

Για τη σημασία και το ιστορικό νόημα του Μακεδονικού αγώνα ένας ψυχρός και αντικειμενικός κριτής, ο Άγγλος ιστορικός Douglas Dakin αναφέρει: «Η ελληνική νίκη – αν μπορεί έτσι να ονομαστεί – στον ένοπλο αγώνα στη Μακεδονία μεταξύ του 1903 και του 1908 δεν είχε βέβαια ως αποτέλεσμα να κερδίσει η Ελλάς τη Μακεδονία ή ένα τμήμα της, αλλά απέτρεψε να χαθεί ό,τι ονομάστηκε αργότερα Ελληνική Μακεδονία».

Εξάλλου ο Παναγ. Κανελλόπουλος θεωρεί τον Μακεδονικό αγώνα ως το μέγιστο κατόρθωμα του Ελληνισμού στα τελευταία εκατό χρόνια και διότι αποτελεί ιστορική προϋπόθεση για όλα τα άλλα που ακολούθησαν διότι υπήρξε ένα απόλυτα μοναδικό γεγονός στην ιστορία μας για τους πιο κάτω λόγους:

1) Όλοι κι όλοι οι Έλληνες που σ' οποιαδήποτε στιγμή του Μακεδονικού αγώνα ανήκαν σ' ένοπλα μαχόμενα σώματα δεν ήταν παραπάνω από δύο χιλιάδες. Ποτέ στην ιστορία μας τόσο λίγοι δεν πρόσφεραν στον Ελληνισμό – στο Ελληνικό Γένος στο σύνολό του – τόσα πολλά σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα. Παρατηρούμε ακόμα στον Μακεδονικό αγώνα το θαυμαστό φαινόμενο της σύμπραξης των πιο ποικίλων παραγόντων: της Εκκλησίας, των Ελληνικών προξενείων, αξιωματικών του τακτικού ελληνικού στρατού, ντόπιων λαϊκών οπλαρχηγών, διακεκριμένων ιδιωτών Μακεδόνων όπως οι γιατροί Ζάννας και Περγιδιάρης και ο τραπεζίτης Ζάχος, των Μακεδόνων δασκάλων και του απλού λαού.

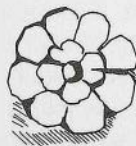
2) Ο αγώνας των ανταρτικών σωμάτων ήταν πολύ σκληρός. Πραγματοποιήθηκε κάτω από συνθήκες φοβερά ασφυκτικές. Τα βουνά δεν ήταν όπως τον καιρό της Κλεφτουριάς, πριν από το '21, τόπος καθαρού αέρα και ελευθερίας. Οι Μακεδονομάχοι δεν εκινδύνευαν μόνο από τουρκικά στρατιωτικά αποσπάσματα. Κύριος εχθρός τους ήταν τα ανταρτικά σώματα των Βουλγάρων κομιτατζήδων όπως και άλλων μικρότερων εθνικών ομάδων. Ο εχθρός ήταν πολύμορφος, ο κίνδυνος πολύπλευρος, μεγάλος και καθημερινός παντού, ακόμα και στα πιο ψηλά βουνά.

3) Τρίτο ο αγώνας αυτός ήταν ταυτόχρονα πολεμικός και πολιτιστικός. Τη Μακεδονία την έσωσαν - δηλαδή απέτρεψαν τον κίνδυνο να τη χάσει ο Ελληνισμός - τα όπλα, αλλά και η παιδεία. Η Μακεδονία υπήρξε πάντοτε στους αρχαίους χρόνους, στους μέσους αιώνες και στους νεότερους καιρούς, μια από τις πιο θερμές κοιτίδες ελληνικού πολιτισμού. Εξάλλου από την έναρξη του ένοπλου αγώνα η αναμέτρηση Ελλήνων και Βουλγάρων στον μακεδονικό χώρο, είχε εκδηλωθεί έντονη στον τομέα της παιδείας και της Εκκλησίας. Στις αρχές του 20ου αιώνα στη Μακεδονία λειτουργούσαν γύρω στα χίλια ελληνικά σχολεία με εβδομήντα χιλιάδες μαθητές. Πολλά ονόματα δασκάλων που δούλεψαν ακαταπόνητα για την εθνική ιδέα μας έχουν διασωθεί. Ανάμεσά τους κι ο πατέρας του Κωνσταντίνου Καραμανλή που ήταν η ψυχή του Σχολείου στην Πρώτη Σερρών.

Είδαμε σύντομα ποιοι παράγοντες έσωσαν τον ελληνισμό της Μακεδονίας στις αρχές του 20ου αιώνα, που τόσοι εχθροί τον απειλούσαν με αφανισμό.

Στο τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα, καθώς η ιστορία επαναλαμβάνεται, απειλείται με αφανισμό ο Ελληνισμός της Κύπρου. Η σωτηρία του Κυπριακού Ελληνισμού πιστεύουμε μπορεί να εξασφαλιστεί από τους ίδιους παράγοντες : τη σύμπνοια και την ενότητα που δημιουργεί η κοινή πίστη στο εθνικό ιδανικό γιατί ενοποιό δύναμη έχουν μόνο τα ιδανικά, ενώ τα συμφέροντα χωρίζουν. Ελπίδες σωτηρίας έχουμε μόνο αν διατηρήσουμε την εθνική μας ταυτότητα μέσω της παιδείας και της πνευματικής καλλιέργειας.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΕΚ ΤΩΝ ΠΟΙΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΗ ΣΕΡΡΑ

Ὁ Διονύσης Σέρρας ἐκτός ἀπὸ ἐπιτυχημένους ἐκδότης τοῦ καλοῦ καὶ ποιητικοῦ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ «Ἑπτανησιακὰ Φύλλα» εἶναι καὶ ἓνας ἐμπνευσμένος καὶ ἐξαιρετικὰ παραγωγικὸς ποιητής. Ὁ ὅποιος δίνει τὸ δικό του προσωπικὸ στίγμα εἰς τὸ ποιητικὸ γίγνεσθαι τῆς ἐποχῆς μὲ σεμνότητα καὶ μὲ διάρκεια.

Ἐνταῦθα θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. Ἦτοι μὲ τὶς συλλογὰς «ἘΞι γραφὲς γιὰ τὸν Σεφέρη», «Ἀντίδοτα γιὰ τὴν μικρὴ σιωπὴ», «Σήματα γιὰ τὴν κρύπτη», «Σταγόνες σὲ μαῦρο λευκὸ», «Ἐνδόσημα» καὶ τὶς δημοσιεύσεις ποιημάτων του εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἑλληνομουσεῖον». Ὑπενθυμίζουμε ὅτι ὄλων τῶν ἀνωτέρω εἶχαν προηγηθεῖ, ἐκτός ἀπὸ σημαντικὸν ἀριθμὸν μελετῶν, καὶ οἱ ποιητικὲς συλλογὰς «Διπλὲς Φωνές» (1978), «ᾨδὴ στὸν Διονύσιου Σολωμὸ» (1978) καὶ «Ἥλιοι καὶ ἦλοι» (1980).

Εἰς τὶς «ἘΞι γραφὲς γιὰ τὸν Σεφέρη» (ἐκδόσεις «Περίπλους», Ἀθήνα 1987) ὁ Διονύσης Σέρρας μὲ ἀφορμὴ τὴν ποίηση τοῦ Γιώργου Σεφέρη δίνει τὴν δική του διάσταση τῶν γεγονότων μὲ λόγο μεστό καὶ συμπυκνωμένο. Μὲ ἄκρως ἐνδιαφέρουσες λέξεις-σύμβολα μᾶς παρέχει ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐλληνικότητος ἀλλὰ καὶ τὶς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς παραμέτρους ἐποχῶν ἄλλοτινῶν, χωρὶς, βεβαίως, νὰ παραλείπη νὰ μᾶς δώσῃ τὸ ἀσφυκτικὸ περίγραμμα τῆς ἐποχῆς μας, τὶς ὑπαρξιακὲς τῆς ἀγωνίες, τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἀγωνία γιὰ δικαιοσύνη. Σήμερα ποῦ τὰ πολιτικὰ συνθήματα εἶναι κενὰ περιεχομένου. Ἡ πρωτότυπη καὶ εὐρηματικὴ γραφὴ τοῦ Διονύση Σέρρα ἀντιστοιχεῖ ἐδῶ θαυμάσια μὲ τὸν ποιητικὸν λόγον τοῦ Γιώργου Σεφέρη. Τὸν ὅποιον συμπληρώνει καὶ προεκτείνει ἐξαίσια.

Εἰς τὰ «Ἀντίδοτα γιὰ τὴν μικρὴ σιωπὴ» (ἐκδόσεις «Περίπλους», Ἀθήνα 1990) ὁ Διονύσης Σέρρας ἐκφράζει τὴν ἔντονη ἀνάγκη του νὰ ὁμιλήσῃ, ἀναζητῶντας ἑναγωνίως συνομιλητὴ καὶ ἔτσι νὰ σπᾶσῃ τὰ τεῖχη τῆς σιωπῆς. Μιᾶς σιωπῆς ἢ ὅποια κυριαρχεῖ σ' αὐτὴν τὴν συλλογὴ, ὅπου ἡ μελαγχολία καὶ ἡ θλίψη εἶναι διάχυτες. Καθὼς τὰ συντρίμμια τῶν πόθων καὶ τὰ πτώματα τῶν ἐλπίδων εἶναι διάσπαρτα σ' ἓνα μεγάλο μέρος τῆς παρουσίας ποιητικῆς συλλογῆς. Ἐλάχιστες εἶναι ἐδῶ οἱ νότες αἰσιοδοξίας. Ὅπως αὐτὴ τῆς ἀναζητήσεως τῆς καλοσύνης. Ἡ κριτικὴ δὲ θεώρηση τῆς ζωῆς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ μᾶς φανερῶνει μιὰ κοινωνία σήψης καὶ διάλυσης. Μιὰ κοινωνία ἀνέλπιδη καὶ ζοφερή. Ἔτσι, καὶ ἐδῶ, ἡ ποίηση τοῦ Διονύση Σέρρα ἔχει ἔντονη πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ χροιά. Ἀλλὰ καὶ ὁ ποιητὴς ὡς ἰδέα, ἡ θέση του εἰς τὴν κοινωνία καὶ αὐτὴ καθαυτὴ ἢ ποίηση εἶναι θεματικὲς τοῦ Διονύση Σέρρα, ὁ ὅποιος εὐλόγως θαυμάζει τὸν Διονύσιου Σολωμὸ καὶ τὸν Ἀνδρέα Κάλβο. Ἡ ὑπαρξιακὴ ἀγωνία καὶ ἡ ἀβεβαιότητα ἐνυπάρχουν, ἐν τινι μέτρῳ, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς στίχους του. Ἐνῶ ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ ἀναζητήσῃ τῆς ἐγγράφονται εἰς τὴν θεματολογία του. Ἡ ποίηση, ἐνταῦθα, τοῦ Διονύση Σέρρα εἶναι ὑπερρεαλιστοῦσα, ἀφαιρετικὴ καί, ἐνίοτε, κρυπτικὴ. Ἔχει λυρισμὸ καὶ ἐσωτερικότητα, ταχύτητα ροῆς, ἀρκετὰ δὲ συχνὰ εἶναι αὐτοεξομολογητικὴ καὶ παρωθητικὴ σὲ σκέψεις καὶ καίρια ἐρωτήματα. Θὰ γράφαμε ὅτι ἐν προκειμένῳ ἔχουμε ποίηση λεπτῶν ψυχολογικῶν ἐκφάνσεων, γεμάτη χρῶμα καὶ πλούσια ἐκφραστικὰ μέσα. Ὅπως ρητορικὲς ἐρωτήσεις, ἀσύνδετα σχήματα, ἀντιθέσεις, παρομοιώσεις καὶ μεταφορές.

Ἡ ποιητική συλλογή «Σταγόνες σὲ μαῦρο λευκό» μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν ὑπότιτλον-διευκρίνιση «Τρίστιχα, σὰν χάϊ-κού» (ἐκδόσεις «Περίπλους, Ἀθήνα 1994) ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰ τρίστιχα διαμάντια, ἀληθινὲς μολπὲς λυρισμοῦ. Ὁ Διονύσης Σέρρας μέσα εἰς τὰ περιορισμένα στιχοιργικὰ πλαίσια καὶ μὲ τὴν ἀφαιρετικότητα ἢ ὁποῖα τὸν διακρίνει κατορθώνει νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὴν στιγμή καὶ νὰ μᾶς τὴν δώσῃ γεμάτη ὁμορφιὰ καὶ φρεσκάδα· γεμάτη εἰκόνες, φῶς, χρώματα καὶ συναισθήματα. Καί, τελικὰ, γεμάτη Ἑλλάδα. Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν ὑπότιτλο-διευκρίνιση ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἀκριβολογεῖ. Καθὼς ναὶ μὲν ὁ ποιητὴς μᾶς σχεδὸν εἰς τὸ σύνολο τῶν τριστίχων διατηρεῖ τὸ μέτρο (5-7-5) τοῦ ἰαπωνικοῦ αὐτοῦ ποιητικοῦ εἶδους ὅμως σὲ κάποια ἔξ αὐτῶν, εἰς ὀλίγα πάντως, ὁ δεῦτερος στίχος εἶναι ὀκτασύλλαβος. Ὡστόσο εἶναι ἄξια παρατήρησης ἡ ἐνταῦθα ὑπαρξὴ ρέγγα, ἥτοι ἀλυσσιδωτῶν ποιημάτων ἀποτελούμενα ἀπὸ πολλὰ χάϊ-κού. Ὅπως τὸ «Τριῶδιο σιωπῆς γιὰ τὸν Ἀνδρέα Κάλβο», «Γραφὲς μιᾶς ἐποχῆς», κ.ἄ. Γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ πρωτοτυπία γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ποιητικὰ δεδομένα.

Εἰς τὰ «Ἐνδόσημα 1984-1999» (ἐκδόσεις «Μπάστα», Ἀθήνα 2000) ὁ Διονύσης Σέρρας μὲ τὸν ἰδιαίτερα προσωπικὸν του τρόπο μᾶς δίνει μιὰ σειρὰ ἀπὸ στροφὲς οἱ ὁποῖες διακρίνονται γιὰ τὸν ἐσώτατο τους σπαραγμὸ καὶ τὴν ἐξομολογητικὴ τους διάθεση. Εἰς αὐτὸ τὸ συνθετικὸ ποίημα (ἀφοῦ περὶ ἑνὸς ποιήματος πρόκειται χωρισμένο σὲ τρεῖς ἀνισομεγέθεις ἐνότητες καὶ 41 στροφές), ἡ ποίηση τοῦ Διονύση Σέρρα εἶναι στέρεη, ὑποβλητικὴ καὶ φανερῶναι ὅτι ὁ δημιουργὸς δὲν ἔχει ἐπιδερμικὴ γνῶσιν τοῦ σύγχρονου ποιητικοῦ φαινομένου. Ἀλλὰ, ἀντιθέτως, τὸ κατέχει σὲ βάθος. Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν πρωτότυπὴ καὶ ἐλλειπτικὴ γραφὴ του μᾶς χαρίζει αἰσθητικὰ συγκινήσεις πρωτόγνωρες. Οἱ ἐξάστιχες δὲ στροφὲς τῶν «Ἐνδοσήμων» ἀναδεικνύουν τὸν πυκνὸ λόγον τοῦ ποιητῆ, ὁ ὁποῖος γιὰ ἄλλή μιὰ φορὰ μᾶς ξαφνιάζει εὐχάριστα.

Εἰς τὰ «Σήματα γιὰ τὴν Κρῦπτη» (ἐκδόσεις «Ἑπτανησιακὰ Φύλλα», Ἀθήνα 2004) συναντᾶμε δυὸ ποιητικὰς ἐνότητες. Αὐτὴν ἢ ὁποῖα ἐπιγράφεται «Λυρικά τετράστιχα» καὶ αὐτὴν ἢ ὁποῖα ἐπιγράφεται «Μεταφράσεις». Εἰς τὰ «Λυρικά Τετράστιχα» ὁ Διονύσης Σέρρας μεταστοιχεῖ τὴν ἔμπνευσίν του εἰς στίχους μὲ ἰδιαίτερη δυναμικὴ, γεμάτους ποιητικότητας, οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦν ὅλη ἐκείνην τὴν ποιητικὴν ἀτμόσφαιραν, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀπαραίτητη σὲ τέτοιου εἶδους γραφές. Ὁ Διονύσης Σέρρας ἐνταῦθα, ἔχοντας προσπεράσει τὸν ὑπερρεαλισμὸ κινεῖται μὲ ἐπιτυχία εἰς τὸν χώρον τοῦ μεταμοντέρνου. Καὶ μᾶς χαρίζει λαμπρὰ δείγματά του. Τὰ ἐν θέματι «Λυρικά Τετράστιχα» διακρίνονται διὰ τὴν ἐκφραστικὴν τῶν δυνάμει καὶ διὰ τὴν, ὄντως, ἐνδιαφέρουσα τεχνικὴ τῶν. Εἰς τὰ ἀξιοπρόσεκτα τῶν τελευταίων τετραστίχων εἶναι ἡ ὑπάρχουσα ὁμοιοκαταληξία. Ἡ ὁποῖα φανερῶναι ὅτι ὁ ποιητὴς μᾶς ὄχι μόνον ἔχει ξεπεράσει τὶς προκαταλήψεις ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀποδέχεται τὶς προκλήσεις κάποιων ποιητικῶν συμβάσεων. Οἱ ὁποῖες, μέχρι πρό τινας, ἐθεωροῦντο ταμπού. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων.

Στὶς «Μεταφράσεις» μὲ λόγον ἁρμονικόν, διαυγῆ καὶ, κυρίως, ἀπολύτως πιστὸν εἰς τὸ πρωτότυπον (τὸ ὁποῖον γράφεται ἄνωθεν τῆς μεταφράσεως) ὁ Διονύσης Σέρρας μεταφέρει εἰς τὴν καθομιλουμένην ποιήματα καὶ σπαραγμάτα ποιημάτων τοῦ Ἀρχιλόχου, τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Σαπφούς, τοῦ Ἰβύκου καὶ τοῦ Ἀνακρέοντος. Ἡ δὲ μεταφραστικὴ του αὐτὴ δραστηριότητα προσδίδει μεγαλύτερον εἰδικὸ βάρος εἰς τὸ καθόλου ἔργον του.

Τέλος τὰ ποιήματά του τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ «Ἑλληνομουσεῖον» («Ἀκτὴ», ἔτος ΙΘ', τεύχος 78, Ἔνοιξη 2009) περιέχονται εἰς τὶς συλλογὰς «Ἐξί γραφὲς γιὰ τὸν Σεφέρη», «Ἀντίδοτα γιὰ τὴν πικρὴ σιωπὴ», «Σταγόνες σὲ μαῦρο λευκό», «Ἐνόδια», «Ἐνδόσημα», «Σήματα γιὰ τὴν Κρύπτη» καὶ «Οἱ κῆποι τῆς ἀπόδρασης». Περὶ τῶν ὁποίων ἤδη ἐκάναμε μνείαν. Ἐκτός, βεβαίως τῶν συλλογῶν «Ἐνόδια» καὶ «Οἱ κῆποι τῆς ἀπόδρασης» μὲ τὶς ὁποῖες ἀσχοληθήκαμε αὐτοτελῶς παλαιότερα.

Αὕτῃ ἦταν μιὰ πρώτη προσέγγιση τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Διονύση Σέρρα γιὰ τὸ ὁποῖο ἔγραψαν κριτικὲς καὶ τὸ ἐπαρουσίασαν πολλοὶ καὶ σημαντικοὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων μας. Ὅμως οἱ κριτικὲς ἐλάχιστην ἀξίαν ἔχουν ὅταν τὸ ἴδιο τὸ ἔργο μιλάει ἀπὸ μόνο του. Καὶ τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Διονύση Σέρρα ὄχι μόνον μιλάει ἀλλὰ καὶ ἀντέχει εἰς τὸν χρόνον.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ

Στον συνθέτη Μάριο Τόκα

*Νησί της Αφροδίτης δοξασμένο,
νησί του μαρτυρίου, της θυσίας,
νησί που των αιμάτων σου τα ρεῖθρα,
σφράγισαν την ελευθερία.*

*Νησί που η ματωμένη ομορφιά σου,
χιλιάδες χρόνια παίζεται, στα ζάρια,
νησί ηρώων και αγίων
τα δάκρυά σου είναι κόκκινα φεγγάρια.*

*Νησί του Γρίβα Διγενή, του Μακαρίου,
νησί του Καραολή, του Δημητρίου,
νησί και του Γρηγόρη Αυξεντίου
που μέσα στη φλεγόμενη σπηλιά,
έγινε αθάνατη λαμπάδα,
για τη χιλιάκριβη τη λευτεριά.*

*Νησί της Αφροδίτης δοξασμένο,
πανάρχαια ελληνική κοιτίδα,
άμποτε οι καμπάνες ν' αντηχήσουν,
σε μια ελεύθερη Πατρίδα!*

ΓΙΑΝΝΗΣ Π. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΡΗΓΑΤΟ

Ο Γεράσιμος Ρηγάτος (Γ.Ρ.) είναι γνωστός στους αναγνώστες της «Πνευματικής Κύπρου» από κάποια παλαιότερα δημοσιεύματά του. Επίσης οι φίλοι του αείμνηστου Κύπρου Χρυσάνθη έχουν υπόψη τους τα δημοσιεύματα και τα βιβλία του για τον ιδρυτή του περιοδικού μας, καθώς τους συνέδεε στενή και ειλικρινής συναδελφική και πνευματική σχέση. Ο Γ.Ρ. είχε καταθέσει, ως πρόεδρος, τότε, της Ελληνικής Εταιρείας Ιατρών Λογοτεχνών, τεκμηριωμένη εισήγηση προς τη Σουηδική Ακαδημία για την απονομή του βραβείου Νόμπελ στον Κ.Χ. ως εκπρόσωπο της Κυπριακής Λογοτεχνίας. Η εισήγηση αυτή κυκλοφόρησε αυτοτελώς στην Ελλάδα και στην Κύπρο, και μεταφρασμένη στα Αγγλικά από τον Παύλο Παύλου είχε κυκλοφορήσει (1995) για την υποστήριξη του αιτήματος και από ξένους φίλους του Κ.Χ. Επίσης πρέπει να αναφερθούν και αρκετές βιβλιοπαρουσιάσεις έργων του Γ.Ρ. δημοσιευμένες σε κυπριακές εφημερίδες και την «Πνευματική Κύπρο» από τον Κ.Χ., αλλά και από τον Χρυσάνθο Κυπριανού στη «Χαραυγή», στη Λαογραφική Κύπρο και σε αυτοτελείς εκδόσεις.

Τον Οκτώβριο 2006 ο Γ.Ρ. τιμήθηκε για το συγγραφικό του έργο με την ανώτατη διάκριση του Πανεπιστημίου Αθηνών, με την αναγόρευσή του σε Επίτιμο Διδάκτορα του Παιδαγωγικού Τμήματος, με λαμπρή τελετή στην Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου και με την έκδοση αναμνηστικού τεύχους. Τον Μάρτιο 2007 τιμήθηκε από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών με το χρυσό μετάλλιο «Γρηγ. Ξενόπουλος» και με «Ειδικό Βραβείο για την πολύχρονη και σημαντική προσφορά του στα Νεοελληνικά Γράμματα». Το περιοδικό μας προβαίνει στο παρόν αφιέρωμα με τη δημοσίευση των τριών εισηγήσεων που έγιναν κατά την τελετή βράβευσης από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Η «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

ΤΙΜΗ ΣΤΟΝ ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΡΗΓΑΤΟ

Στις 7 του Μάρτη 2007, η Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών τίμησε τον άξιο λογοτέχνη και ιατρό Γεράσιμο Ρηγάτο για το σύνολο του συγγραφικού του έργου.

Στην κατάμεστη αίθουσα της *Εταιρείας* παρευρίσκατο πλήθος συναδέλφων και φίλων για να τιμήσουν τον άνθρωπο και συγγραφέα που αφιέρωσε τη ζωή του στο κοινωνικό σύνολο. Αγωνιστής και εργάτης του πνεύματος μας έχει χαρίσει πλούσιο συγγραφικό έργο αφιερωμένο στην Ιατρική, την Ιστορία, την Λαογραφία και την Πεζογραφία.

Η *Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών* στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της έχει καθιερώσει την απονομή βραβείων σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Έτσι, για το σύνολο του έργου του απονέμει το Χρυσό Μετάλλιο με την Προτομή του Γρηγόρη Ξενόπουλου στον ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΡΗΓΑΤΟ.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

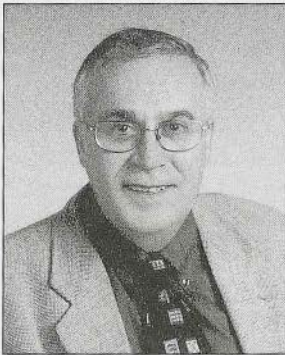
Στον ιατρό Γεράσιμο Ρηγάτο

Ο Απόλλωνας κι ο Ασκληπιός ιατροφιλόσοφο
καλλίνικο σε ανέδειξαν, Γεράσιμε Ρηγάτε,
την άποψη τιμώντας του Ιπποκράτη
και των Κυπρίων θεραπευτών ομόφωνα.

Κύπρος Χρυσάνθης

Πνευματική Κύπρος Ιαν.-Δεκ. 1997, τευχ. 385-387, σελ. 250.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Α. ΡΗΓΑΤΟΥ

Ο Γεράσιμος Ρηγάτος γεννήθηκε το 1945. Σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου και έγινε διδάκτωρ και υφηγητής – άμισθος επίκουρος καθηγητής. Ασκήει την ειδικότητα του Παθολόγου – Ογκολόγου και τα τελευταία 26 χρόνια είναι Διευθυντής Νοσοκομείου, 24 από τα οποία στο Νοσοκομείο «Ο Άγιος Σάββας». Δραστηριοποιείται επίσης στον χώρο των επιστημονικών εταιρειών και είναι ή έχει διατελέσει Πρόεδρος ή μέλος Διοικητικών Συμβουλίων σε πολλές Ιατρικές Εταιρείες, έχει ανακηρυχθεί επίτιμο μέλος σε άλλες, ενώ του έχουν απονεμηθεί περί τις 30 τιμητικές πλακέτες για επιστημονική και κοινωνική προσφορά. Είναι ιδρυτής (1989) και από τότε Πρόεδρος

της Ελληνικής Εταιρείας Ψυχοκοινωνικής Ογκολογίας. Ασχολείται με τον βιοϊατρικό τύπο και είναι ή έχει διατελέσει μέλος συντακτικών επιτροπών, διευθυντής και επίτιμος σύνταξης διαφόρων περιοδικών.

Παράλληλα με την ιατρική ασχολείται και με την ιστορία, τη λαογραφία και τον πολιτισμό της ιατρικής, καθώς και με την πεζογραφία. Ήδη από έγκυρους εκδοτικούς οίκους κυκλοφορούν 62 βιβλία του, ελληνικά και ξενόγλωσσα, 37 από τα οποία κινούνται στον χώρο του πολιτισμού της ιατρικής. Η εκδοτική και η γενικότερη πολιτιστική δραστηριότητά του έχουν ευρύτατα αναγνωρισθεί και σχολιασθεί με περισσότερα από 800 κριτικά σημειώματα και άρθρα από διακεκριμένους πανεπιστημιακούς του χώρου των Ανθρωπιστικών Σπουδών, από κριτικούς, από λογοτέχνες και δημοσιογράφους. Έχει συνεργασθεί κατά καιρούς με διάφορες εφημερίδες και περιοδικά της Αθήνας («Έρευνα», «Ομπρέλα», «Ιστορία Εικονογραφημένη» κ.ά.) και με τις σειρές «Ιστορικά» και «Πρωτοπόροι» της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία».

Για τα βιβλία του ο Γεράσιμος Ρηγάτος έχει βραβευθεί από την Ακαδημία Αθηνών (βραβείο Α' Τάξεως, 1989), από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών (Έταινος Μάρκου Αυγέρη 1994), από τον Ο.Φ. Ολυμπιακού Πνεύματος (2001), από την Α.Σ.Π.Ε. (2008) και από διάφορα λογοτεχνικά και άλλα σωματεία. Επίσης έχει τιμηθεί με ειδική εκδήλωση από τον Τομέα Ανθρωπιστικών Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών (1996), με υποτροφία από το Τμήμα Ελληνικών Σπουδών

του Πανεπιστημίου Princeton (1998) και με ειδικά αφιερώματα σε εφημερίδες και στα περιοδικά «Έρευνα» (1996) «Ομπρέλα» (2005) και «Το στίγμα» (2007).

Τον Οκτώβριο 2006 κέρδισε την ανώτατη τιμητική διάκριση του Πανεπιστημίου Αθηνών, με την αναγόρευσή του σε Επίτιμο Διδάκτορα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Τον Μάρτιο 2007 τιμήθηκε από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών με το χρυσό μετάλλιο «Γρηγ. Ξενοπούλος» και «ειδικό βραβείο για την πολύχρονη και σημαντική προσφορά του στα νεοελληνικά γράμματα».

Είναι τακτικό μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών, της Ενωτικής Πορείας Συγγραφέων, της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας και του Ωδείου Αθηνών, καθώς και Επίτιμος Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Ιατρών Λογοτεχνών.

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΡΗΓΑΤΟΥ

α. Βιβλία ιστορίας, λαογραφίας και πολιτισμού της ιατρικής

- Η ψυχολογία του καρμινοπαθούς στο έργο του Μάριου Χάκκα (Στον τόμο: Μάριος Χάκκας, Κριτική θεώρηση του έργου του). Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1979
- Η παρουσία της Ιατρικής στη Νεοελληνική Πεζογραφία. Πρόλογος Νικ. Λούρου. Ακροκέραμος, Αθήνα 1981
- Η Ιστορία της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών 1835 -1985. Έκδοση Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών, Αθήνα 1985 (Τιμητική Διάκριση Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών)
- Η ιστορία της Ελληνικής Ρευματολογίας από τα προϊστορικά χρόνια ως τις μέρες μας. Με τη συνεργασία της Ίριδας Κάππου -Ρηγάτου και του Βασίλη Θούα. Έκδοση Ελληνικής Ρευματολογικής Εταιρείας, Αθήνα 1987. (Τιμητική Διάκριση Ελληνικής Ρευματολογικής Εταιρείας)
- Αρρώστιες και θάνατος παιδιών στη Νεοελληνική Λογοτεχνία (1821-1922). Πρόλογος Σπύρου Δοξιάδη. Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 1987
- Ελληνικός Ιατρικός Τύπος 1811 -1988. Με τη συνεργασία της Κυριακής Απάκη και του Βύρωνα Σάμου. Έκδοση Ιατροτέκ, Αθήνα 1988. (Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών 1989)
- Το άρρωστο και κακοποιημένο παιδί στη Λογοτεχνία 1922 -1988. Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 1991
- Σελίδες από την ιατρική ιστορία των Αθηνών. Έκδοση της Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών, Αθήνα 1991
- Η υγεία του παιδιού στη λαϊκή μας παράδοση. Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 1992. (Έπαινος «Μάρκου Αυγέρη» της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών 1994)
- Η ιατρική στο λογοτεχνικό έργο του Κύπρου Χρυσάνθη. Εκδόσεις «Πνευματική Κύπρος», Λευκωσία 1992
- Πρόσωπα και Ζητήματα. 21 κείμενα για την ιατρική στη Λογοτεχνία. Εκδόσεις Σελίδα, Αθήνα 1994

- Πόλεις περίκλαυστοι... Ο χημικός και ο πυρηνικός πόλεμος στη λογοτεχνία μας. Πρόλογος Αντ. Σαμαράκη. Έκδοση Πανελλήνιας Ιατρικής Εταιρείας κατά της Πυρηνικής και Βιοχημικής Απειλής, Αθήνα 1994
- Ο μαστός στην Ελληνική Τέχνη και Λογοτεχνία. Αθήνα 1995
- Για ένα Νόμπελ στην Κυπριακή Λογοτεχνία. Εκδόσεις Σελίδα, Αθήνα -Λευκωσία 1995
- Τα Ιατρικά στη «Φόνισσα» του Παπαδιαμάντη. Εκδόσεις Δόμος, Αθήνα 1996
- Ομηρικές λέξεις στη σύγχρονη Ιατρική. Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1996
- Νεοελληνικά ονόματα και επώνυμα με ιατρική προέλευση. Εκδόσεις Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου, Λευκωσία 1996
- Ιατρική Παροιμιολογία. Περιοδικό Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής / ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις, Αθήνα 1997. Β' Έκδοση, Αθήνα 2002
- Νεοελληνικά επώνυμα με ιατρική προέλευση. Β' Έκδοση συμπληρωμένη. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις, Αθήνα 1997. Γ' Έκδοση, Αθήνα 2007
- Αισώπου Ιατρολογούντες Μύθοι. Τα Μικρά/Οι Αρχαίοι. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1998
- Πρόσωπα και Ζητήματα -Δοκίμια για την ιατρική στη λογοτεχνία. Β' Έκδοση συμπληρωμένη. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις, Αθήνα 1998
- Η Αρχαία Ιατρική στη Λαϊκή μας Παράδοση. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις, Αθήνα 1999. Β' έκδοση, Αθήνα 2007
- Η υγεία στον κύκλο της χρονιάς. Ημερολόγιο ιατρικής λαογραφίας. Διαχρονικές Εκδόσεις, Αθήνα 2000
- Θεών και ανθρώπων πάθη. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις, Αθήνα 2000
- Τα βότανα στον πολιτισμό των Ελλήνων. Διαχρονικές Εκδόσεις, Αθήνα 2001
- Αρρώστιες και γιατροί σε αρχαία ελληνικά επιγράμματα. ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις Αθήνα 2001. Β' έκδοση, 2005
- Η ιατρική στο δημοτικό τραγούδι. Διαχρονικές Εκδόσεις, Αθήνα 2003. Β' έκδ., 2005
- Άφτρα καύτρα πάει στην πόλη. Τα ξόρκια στη θεραπευτική. Εκδ. Μύρτος, Αθήνα 2003. Ανατύπωση 2003
- Γυάλινος πύργος, τρίχινος φράχτης. Τι είναι; Το σώμα και οι λειτουργίες του στα νεοελληνικά αινίγματα. Εκδ. ΒΗΤΑ, Αθήνα 2003
- Ευχή και κατάρα. Περιδιάβαση στη λογοτεχνία και τον λαϊκό λόγο. Εκδ. Μύρτος, Αθήνα 2004
- Υγεία, ρεμέντια και γιατροί στις κρητικές μαντινάδες. Εκδ. Μύρτος, Αθήνα 2005
- Δημ. Πεπαγωμένου, Σύνταγμα περί ποδάγρας, Διαχρονικές Εκδόσεις, Αθήνα 2005

- Λεξικό Ιατρικής Λαογραφίας. Εκδ. ΒΗΤΑ, Αθήνα 2005
- Ιστορία της Νοσηλευτικής. Από τη φιλάνθρωπη τέχνη στη σύγχρονη επιστήμη. Εκδ. ΒΗΤΑ, Αθήνα 2006. Ανατύπωση, 2008
- Ιπποκρατική Ψυχιατρική. Εκδ. ASCENT, Αθήνα 2008
- Η Ιστορία του καρκίνου και της Ογκολογίας. Εκδ. ASCENT, Αθήνα 2009
- Μήδεια. Μια μάγισσα-φαρμακεύτρια-θεραπεύτρια της προϊστορίας. Εκδ. ASCENT, Αθήνα 2009

β. Πεξογραφία

- Περιπέτειες ενός μεσημεριού. Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1995
- Ο άλλος εγώ. Διηγήματα. [Συμπεριλαμβάνονται βιοεργογραφικό σημείωμα και η κριτικογραφία για τα βιβλία του συγγραφέα]. Αθήνα 1996
- Είδωλο. Διηγήματα. Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1997
- Έρως φυγής. Διηγήματα. Εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999
- Ο άνθρωπος του Σοφοκλέους και ο άνθρωπος της Σοφοκλέους. Διηγήματα. Εκδ. Ιωλκός, Αθήνα 2001
- Η φυγή ενός υπόπτου. Διήγημα. Σειρά «Παραμυθένια». Εκδ. εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» 3 Αυγ. 2002. Εικονογράφηση Τάσος Παυλόπουλος
- Ψάχνανε τον τρόπο να χαμογελάνε. Διηγήματα. Εκδ. Μύρτος, Αθήνα 2006

γ. Ιατρικά βιβλία

- Εισαγωγή στην Ψυχοκοινωνική Ογκολογία. Ιατρικές εκδόσεις ΖΗΤΑ, Αθήνα 1985
- Η Ελληνική Βιβλιογραφία για τις επιπτώσεις του καπνίσματος. Αθήνα 1986.
- Πρόοδοι στην Ογκολογία. Με συνεργάτες. Έκδοση Ιατρικής Εταιρείας Αθηνών, Αθήνα 1989. Συμπληρωμένη επανέκδοση, Αθήνα 1990
- Η αλήθεια και ο ασθενής με νεόπλασμα. Με συνεργάτες. Συνεπιμελητής έκδοσης Νικ. Κορδιογιής. Έκδοση Ελληνικής Αντικαρκινικής Εταιρείας, Αθήνα 1990
- Κώδικες Ιατρικής Ηθικής. Εκδόσεις Έψιλον, Αθήνα 1991
- Χρήσιμες πληροφορίες για τον σύγχρονο ιατρό. Εκδόσεις Έψιλον, Αθήνα 1993
- Λεξικό Ιατρικών Συντομογραφιών. Εκδόσεις Έψιλον, Αθήνα 1994
- Χρόνιος πόνος στον καρκίνο. Νέοι ορίζοντες. Με συνεργάτες. Εκδόσεις Ελληνικής Εταιρείας Ψυχοκοινωνικής Ογκολογίας, Αθήνα 1996
- Εγκόλπιο Ογκολογίας. Εκδόσεις ASCENT, Αθήνα 1999. Β' εκδ. 2003, Γ' έκδοση αναθεωρημένη, 2006
- Ψυχοκοινωνική Ογκολογία. Εκδόσεις ASCENT, Αθήνα 2000

– Θέματα Ψυχοκοινωνικής Ογκολογίας. Εκδ. ASCENT, Αθήνα 2007

δ. Ξενόγλωσσες εκδόσεις

- The history of Greek Rheumatology from prehistoric times to the present. In collaboration with Iris Kappou -Rigatou and Vassilis Thouas. Publ. Hellenic Society of Rheumatology, Athens 1987.
- L' Histoire de la Rheumatologie Grecque des temps prehistoriques a nos jours. En collaboration avec Iris Kappou-Rigatou et Vassilis Thouas. Publ. de la Societe Hellenique de Rheumatologie, Athenes 1987
- Hellenic Medical Press 1811 -1988. A brief report based on the homonymous book. English version by Soula Adraktas, Iatrotek, Athens 1988
- Heredity in Ancient Greek Medical Perception, In collaboration with K. Stavropoulos - Giokas. A special edition of "International Symposium HLA in Medicine", Athens 1989
- Psychosomatic Aspects in Cancer From Antiquity to the 20th Century. Translation by Maria Samartzis. Publ. Hellenic Society of Psychosocial Oncology, Athens- Beaune 1992.
- The Breast in Greek Art and Literature. Athens 1995
- For a Nobel Prize to Cyprus Literature. Transl. Pavlos Pavlou. Selida Publ., Athens - Nicosia 1995

ε. Εκτεταμένα μελετήματα σε ομαδικές εκδόσεις

- «Η συμβολή της Ελληνικής γλώσσας στην παγκόσμια ιατρική ορολογία». Στον τόμο « Η Ελληνίδα Ευρώπη». Εκδ. Ιεράς Μονής Κουτλουμουσιού, Άγιον Όρος 1995
- «Η ζωή, το έργο και οι αντιλήψεις του Δ. Σολωμού». 28th Anniv. of Cephalonian Society of America, Astoria, Νέα Υόρκη 1998
- «Ο Όμηρος σε αρχαία ελληνικά επιγράμματα» και «Οι πολεμικές καώσεις στην Ιλιάδα», στο βιβλίου «Ομήρου Ιλιάδα Νεοελληνική απόδοση Ιακ. Πολυλά». Διαχρονικές Εκδόσεις, Αθήνα 2001
- «Μία άλλη ανάγνωση των μυθιστορημάτων του Αλ. Παπαδιαμάντη». Στο βιβλίο του Αλ. Παπαδιαμάντη « Μυθιστορήματα». Διαχρονικές Εκδόσεις, Αθήνα 2002 [Καταγραφή των βιοϊατρικών πληροφοριών στα μυθιστορήματα «Η μετανάστis», «Οι έμποροι των Εθνών» και «Η γυφτοπούλα»]
- «Ιατρολαογραφικές αποτυπώσεις σε ζακυνθινά σατιρικά στιχουργήματα». Στον τόμο «Θητεία, Τιμητικό αφιέρωμα στον καθηγητή Μ.Γ. Μερακλή», Αθήνα 2002
- «Μια άλλη ανάγνωση των διηγημάτων του Αλ. Παπαδιαμάντη». Στο βιβλίο: Αλ. Παπαδιαμάντη «Διηγήματα». Διαχρονικές Εκδόσεις, Αθήνα 2003
- «Δηλητήρια». Έκδοση του Οργανισμού ΤΕΧΝΟΠΟΛΙΣ του Δήμου Αθηναίων. Αθήνα 2002
- Συμβολή με άρθρα σε ομαδικές εκδόσεις.

– Συμβολή με διηγήματα σε ομαδικές εκδόσεις

στ. Μελετήματα σε ειδικές εκδόσεις

- Η ιστορία της αρχαίας ιατρικής. Με αφιέρωμα στους Ολυμπιακούς αγώνες της αρχαιότητας./ Ημερολόγιο 2004. Εκδ. ΒΗΤΑ, Αθήνα 2004
- Ιστορία της Ιατρικής. Από τον μεσαίωνα ως τον 18ο αιώνα./ Ημερολόγιο 2005. Εκδ. ΒΗΤΑ, Αθήνα 2005
- Ιστορία της Ιατρικής. 19ος και 20ος αιώνας. Χρονολόγιο./ Ημερολόγιο 2006. Εκδ. ΒΗΤΑ, Αθήνα 2006
- Ιστορία της Νοσηλευτικής./ Ημερολόγιο 2007. Εκδ. ΒΗΤΑ, Αθήνα 2007
- Ψήγματα αρχαίας Ελληνικής Ιατρικής./ Ημερολόγιο 2008. Εκδ. ASCENT, Αθήνα 2008
- Ψήγματα Βυζαντινής Ιατρικής./ Ημερολόγιο 2009. Εκδ. ASCENT, Αθήνα 2009

Η ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΡΗΓΑΤΟΥ

Με μεγάλη χαρά συμμετέχω στην αποψινή εκδήλωση για τον Γεράσιμο Ρηγάτο τον γιατρό, τον ερευνητή της ιατρικής λαογραφίας, τον μελετητή της νεοελληνικής αλλά και της αρχαίας λογοτεχνίας, τον λογοτέχνη, τον φίλο. Για το έργο του και τη συμβολή του στην ιατρική λαογραφία αλλά και για τη συνολική προσφορά του στην ιατρική επιστήμη και τον πολιτισμό μας γενικότερα ο Γεράσιμος Ρηγάτος ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Αθηνών, ύστερα από πρόταση του Τομέα Ανθρωπιστικών Σπουδών του Π.Τ.Δ.Ε. του ίδιου Πανεπιστημίου. Το Παιδαγωγικό Τμήμα, έχοντας ήδη αναγνωρίσει την προσφορά του στη λογοτεχνία και στη μελέτη των νεοελληνικών κειμένων, τον είχε τιμήσει πριν από έντεκα (11) χρόνια με ειδική τελετή στο Πανεπιστήμιο. Την προσφορά του στη μελέτη της λογοτεχνίας έχει αναγνωρίσει και το Πανεπιστήμιο του Πρίνστον δίνοντάς του τη σχετική υποτροφία. Δεν θα αναφερθώ στις άλλες διακρίσεις που έχουν απονεμηθεί στον κ. Ρηγάτο και αφορούν τον τομέα της Ιατρικής, γιατί απόψε τιμούμε τον ιατρικό λαογράφο και λογοτέχνη Ρηγάτο.

Ο Γεράσιμος Ρηγάτος διακεκριμένος επιστήμονας, γιατρός - ογκολόγος, διευθυντής της Α΄ Παθολογικής - Ογκολογικής Κλινικής στο Νοσοκομείο «Άγιος Σάββας», με αναγνωρισμένο έργο στον χώρο της Ιατρικής, δεν περιορίζει την προσφορά του και τη δράση του στο νοσοκομείο, ούτε στα ιατρικά συνέδρια ελληνικά και διεθνή. Διαφωτίζει και συμμετέχει ενεργά στη ζωή της κοινωνίας με το πλήθος των μελετών του, ιατρικών, λαογραφικών, λογοτεχνικών αλλά και με τα διηγήματά του στα οποία θα αναφερθώ στη σημερινή παρουσίαση και κυρίως στην τελευταία του συλλογή που μόλις κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Μύρτος.

Ο Γεράσιμος Ρηγάτος ως λογοτέχνης εκφράζεται αποκλειστικά μέσα από το διήγημα. Μέχρι σήμερα το αφηγηματικό του έργο αποτελείται από πέντε συλλογές διηγή-

μάτων: *Περιπέτειες ενός μεσημεριού* (Δωδώνη, 1995), *Είδωλο* (Δωδώνη, 1997), *Έρως φυγής* (Πατάκης, 1999), *Ο άνθρωπος του Σοφοκλέους και ο άνθρωπος της Σοφοκλέους* (Ιωλκός, 2001) και *Ψάχνανε τον τρόπο να χαμογελάνε* (Μύρτος, 2006).

Τα διηγήματά του χαρακτηρίζονται από ρεαλισμό που αρκετές φορές αγγίζει τα όρια του νατουραλισμού. Σ' όλες του τις συλλογές θίγει ανθρώπινες ατομικές και κοινωνικές καταστάσεις αφορμώμενος ίσως, σε αρκετές περιπτώσεις και από προσωπικά βιώματα. Σ' όλα του τα κείμενα επισημαίνεται η κοινωνική αναλγησία και η πενία συναισθημάτων της τοπικής ή της ευρύτερης κοινότητας, οι οποίες αντιπαρατίθενται σε ένα κόσμο αξιών ανθρώπινο, περασμένων συνήθως εποχών που έχει χαθεί προκαλώντας συναισθήματα νοσταλγίας και μελαγχολίας.

Η αφηγηματική γραφή του Ρηγάτου εξελίσσεται από συλλογή σε συλλογή. Πιστή στον παραδοσιακό τύπο του διηγήματος στις πρώτες συλλογές: *Περιπέτειες ενός μεσημεριού* και *Είδωλο* σταδιακά απεγκλωβίζεται υφολογικά και ανανεώνεται ακολουθώντας τον αποσπασματικό, αχρονικό τρόπο της σύγχρονης αφηγηματικής τέχνης που συχνά αποδίδει τον εφιαλτικό κόσμο στον οποίο ζούμε. Δείγματα του νεοτερικού αυτού τρόπου γραφής συναντάμε στη συλλογή *Έρως φυγής* αυτός όμως κυριαρχεί στις δυο τελευταίες συλλογές *Ο άνθρωπος του Σοφοκλέους και ο άνθρωπος της Σοφοκλέους* (Ιωλκός, 2001) και *Ψάχνανε τον τρόπο να χαμογελάνε*. Και στα είκοσι διηγήματα των συλλογών αυτών ο συγγραφέας αποδίδει έναν ασφυκτικό, καφκικό κόσμο με λόγο ασυνεχή, νευρώδη, σαρκαστικό, πεζολογικό. Οι, συχνά, μικρές κύριες προτάσεις, η πολυσημία των λέξεων, η χρήση διακείμενων προβάλλουν τις αντιθετικές αξίες της ζωής που απασχολούν τον συγγραφέα. Ο σαρκασμός, η ειρωνεία και το χιούμορ, συχνά μαύρο, ιδιαίτερα στην τελευταία συλλογή, αποτελούν τρόπους με τους οποίους τονίζει την κενότητα της εποχής μας, τα ατομικά και συλλογικά αδιέξοδα, την αλλοτρίωση των ανθρώπων. Αυτό συμβαίνει με τον ήρωα του διηγήματος «Ο μεσαίωνας του 21ου» ο οποίος για να επιβιώσει και να ξεφύγει απ' την άθλια ζωή του κάνει το μέντιουμ, δουλειά που ειρωνευόταν, υποτιμούσε και σάρκαζε. Στο διήγημα « Το επάνθημα του Θυμαρίδα και τα άνθη του κακού» ο συγγραφέας παίζει λεκτικά στον τίτλο του με το διακείμενο του Μπωντλαίρ, συνδέει σημειολογικά τα «Άνθη του Κακού» με το «επάνθημα» (δηλαδή το λουλούδι) του μαθηματικού Θυμαρίδα σαρκάζοντας στο κείμενο τον ανάλητο ήρωά του. « Μόνο η Δήμητρα έμεινε στο κάθισμά της. Θα έλεγα πως είχε πέσει στο κάθισμά της. Και κρατώντας με τις παλάμες της τα δυο της μάγουλα με κοίταξε απογοητευμένη, ψιθυρίζοντας: « Ναι, μόνο που αυτοί (οι παραβατικοί μαθητές του) μπορούσαν να είναι το επάνθημα (δηλαδή το λουλούδι), αλλά εμείς τους κάναμε σαν κι εμάς: Άνθη του κακού». Με ξανακοίταξε απογοητευμένη κι έφυγε αμίλητη με το κεφάλι σκυμμένο» (σ. 109).

Στο διήγημα αυτό ο Ρηγάτος πέρα από την κοινωνική κριτική της σύγχρονης κοινωνίας εισάγει τα μαθηματικά στη μυθοπλασία του. Αναλύει τη μέθοδο του Πάριου μαθηματικού Θυμαρίδα για την επίλυση συστήματος νι αλγεβρικών εξισώσεων με νι αγνώστους (σ. 97) κυρίως όμως εκμεταλλεύεται τον όρο « επάνθημα» για να τον μεταφέρει σε συμβολικό πια επίπεδο στον κοινωνικό χώρο. Μ' αυτό τον τρόπο εντάσσει τα μαθηματικά στην αφηγηματική ροή του διηγήματος, κάτι που παρατηρούμε να συμβαίνει όλο και περισσότερο συχνά στη σύγχρονη λογοτεχνία καθώς μιλούμε ακόμη και για είδος «μαθηματικής λογοτεχνίας».

Εκτός όμως από τα μαθηματικά η σύγχρονη τεχνολογία και οι επιπτώσεις της στις ανθρώπινες σχέσεις και γενικότερα στη ζωή των πολιτών απασχολεί το Ρηγάτο σε τέσσερα από τα διηγήματά του. Οι οικονομικοί μετανάστες αλλά κυρίως άτομα του περιθωρίου, απόκληροι της κοινωνίας είναι συχνά οι ήρωες των διηγημάτων και των δυο συλλογών. Στην τελευταία συλλογή η παρουσία τους, η δράση τους ή η αδράνεια τους συνδέεται άμεσα με σύγχρονους τρόπους ζωής, με την κυριαρχία της τεχνολογίας που, ενώ φαίνεται να θεωρείται ο νέος θεός της κοινωνίας, συγχρόνως αποδομείται. Ακόμη συνδέεται με την καθημερινή ζωή («Βιβλίο ημερών και έργων, 2099»), με την παρακολούθηση των πολιτών για την ασφάλεια τους («Υπόγειες διαβάσεις»), με την κατασκευή υπόπτων για τρομοκρατικές ενέργειες («Η φυγή ενός υπόπτου») καθώς και με τη συμβολή της στην κατασκευή καταστροφικών υπερόπλων, που εκτός από τις μαζικές καταστροφές μπορούν ν' ασκήσουν πολιτική και ψυχολογική πίεση στους πολίτες του κόσμου, αφαιρώντας τη δυνατότητα να εκφραστούν ελεύθερα («Αιολία, το νησί που ταξιδεύει»). Με τα διηγήματα αυτά ο Ρηγάτος εντάσσει τη σύγχρονη τεχνολογία ως αντικείμενο και θέμα της λογοτεχνίας, όμως, ως συγγραφέας με κοινωνικές ευαισθησίες καταγγέλλει τη χρήση της που οδηγεί στην καταστροφή του κόσμου. Η έμμετρη διαμαρτυρία του Νικηφόρου Βρεττάκου για τον Οπενχάιμμερ συναντά στα κείμενα αυτά του Ρηγάτου την πεζή, καυστική και ειρωνική έκφρασή της.

Η μυθοπλασία του συγγραφέα συνδέοντας την πραγματικότητα με τη φαντασία δημιουργεί ένα εφιαλτικό κλίμα. Η «Αιολία» το πλωτό νησί «κατασκευασμένο από τους ανθρώπους, με υλικά διαστημικής τεχνολογίας» (σ. 77) συμβάλλει στην ανάπτυξη της «τεχνολογίας σκοπιμότητας», που καταστρέφει κράτη, ηπείρους με τρόπο ύπουλο χωρίς να έχει τον χαρακτήρα των πολέμων που πολλές φορές είναι αναποτελεσματικοί. γίνεται ο εφιάλτης του κόσμου.

Η ηλεκτρονική παρακολούθηση των πολιτών και ο ασφυνκτικός έλεγχος της προσωπικής τους ζωής που φθάνει μέχρι και το Γενετικό Φακέλωμα, η εξόντωση της προσωπικότητας και του ίδιου του ανθρώπου ως ελεύθερου υποκειμένου, αποκαλύπτουν μέσα από μια γραφή αποσπασματική και ήρεμα καταγγελτική την έκταση και την ένταση της ανελευθερίας του σύγχρονου ανθρώπου, την ισχύ των μηχανισμών κατασκευής υπόπτων και την αδυναμία του πολίτη να αποδείξει την αθωότητά του. Ο «ύποπτος» τρομοκράτης του Ρηγάτου – παραμένει σκόπιμα ανώνυμος - θα μπορούσε να ήταν ο καθένας από μας – καταφεύγει στη φύση, στο απομακρυσμένο χωριό, όπου βρίσκεται το εγκαταλεημένο πατρογονικό του επιλέγοντας να απομονωθεί από την κοινωνία για να ζήσει, όσο μπορεί, και αν μπορεί, καλύτερα.

Η ηλεκτρονική παρακολούθηση της ζωής της πόλης θίγεται και στο διήγημα «Υπόγειες διαβάσεις». Το διήγημα βασίζεται στο σχήμα της αντίθεσης: Οι προσπάθειες του δημοτικού συμβουλίου για καλλίτερη ζωή των πολιτών δεν αποδίδουν. Σχολεία, βρεφονηπιακοί σταθμοί και η λειτουργία τους, η καθαριότητα, καίρια ζητήματα, που αφορούν τη δημοτική αρχή, δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά. Σε αντιδιαστολή με αυτά αποκτά προτεραιότητα η ασφάλεια των πολιτών με σύγχρονους τρόπους ελέγχου, όπως είναι οι κάμερες που τοποθετήθηκαν σε επίκαιρα σημεία της πόλης για τον σκοπό αυτό. Τραγική ειρωνεία όμως, αυτός ο σύγχρονος ηλεκτρονικός τρόπος παρακολούθησης και πρόληψης καταστροφών δεν μπόρεσε να σώσει τη ζωή του περιθωριακού άστεγου ο οποίος έσπασε την κάμερα προσπαθώντας να κινή-

σει το ενδιαφέρον της πολιτείας για να κρατηθεί στη ζωή. Δυστυχώς και στην περίπτωση αυτή η υπηρεσία αντέδρασε με καθυστέρηση. Οι αντοχές του ήρωα είχαν πια εξαντληθεί.

Ο Γεράσιμος Ρηγάτος με συγκλονιστικό τρόπο ασκεί κριτική τόσο στα νέα ηλεκτρονικά μέσα παρακολούθησης, όσο και στην αδιαφορία της πολιτείας για τους ανήμπορους οικονομικά και κοινωνικά πολίτες, που αφήνονται έρμαια της τύχης τους, «μοιραίοι και άβουλοι».

Στο διήγημα «Βιβλίο ημερών και έργων, 2099» που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί διήγημα επιστημονικής φαντασίας, ο συγγραφέας με προβολή στο μέλλον φαντάζεται τη ζωή σε μια ηλεκτρονική κοινωνία, όπου όλες οι δραστηριότητες, οι δοσοληψίες, οι επαφές θα γίνονται μέσω του υπολογιστή. Η καταστροφή των δημιουργημάτων προγενέστερων εποχών (βιβλίων, δίσκων) και η αντικατάστασή τους με νέα, σύγχρονης τεχνολογίας, σηματοδοτεί και την απώλεια της σχέσης μας με τον προηγούμενο πολιτισμό και με τους τρόπους ζωής των προγόνων μας, σηματοδοτεί την αποκοπή από τις ρίζες μας, τόσο αναγκαίες για την ψυχική και συναισθηματική μας ωριμότητα. Το εύρημα του ημερολογίου του παππού που συνεχίζει ο πατέρας και θα συμπληρώσει ο γιος-ήρωας του διηγήματος-αποτελεί την αφορμή για μια νοσταλγική και συναισθηματική σύγκριση και σύνδεση γενεών και πολιτισμών. Στο διήγημα αυτό ο Ρηγάτος, προβάλλει αντικειμενικά τη συμβολή της τεχνολογίας θεωρώντας, πάντως, ότι αυτή, αν στερήσει από τους ανθρώπους την συναισθηματική επαφή τους, τους μεταβάλλει σε ψυχρούς εκτελεστές καθηκόντων.

«...Ο ίδιος δεν χρειαζόταν να πηγαίνει στο νοσοκομείο πολύ συχνά. Καθημερινώς είχε πρόσβαση σε όλα τα δεδομένα, κλινικά και εργαστηριακά, μπαίνοντας με ειδικό κωδικό στον κεντρικό υπολογιστή του νοσοκομείου. Θυμάται τις ατελείωτες συζητήσεις με τον πατέρα του, που ήταν βέβαια άλλης εποχής. Εκείνος δεν μπορούσε να δεχτεί αυτόν τον τρόπο άσκησης της Ιατρικής. «Γιατί πατέρα;» του έλεγε, «ξέρω όλα τα βιοχημικά δεδομένα, έχω σε λεπτές τομές την απεικόνιση κάθε οργάνου, ξέρω τη λειτουργική διαταραχή κάθε σημείου – πού είναι το πρόβλημα; Μ' αυτά τα στοιχεία καθορίζω τη θεραπεία κι ένας ειδικευόμενος, μια αδερφή, κάποιος την εφαρμόζει». «Και την καλημέρα; Και τον σφυγμό;» ρωτούσε ο πατέρας. «Ποιος του πιάνει τον σφυγμό;» Του εξηγούσε ότι γίνεται ηλεκτρονική καταγραφή του σφυγμού, αλλά δεν εννοούσε αυτό. «Το χέρι», του ξανάλεγε ο πατέρας, «ποιος του πιάνει το χέρι;». Νόμιζε πως ήταν μια γεροντική εμμονή. Πέρασαν χρόνια για να τον καταλάβει. ...».

Τη σημασία της ανθρώπινης επαφής, της ζεστασιάς καθώς και τον αποφασιστικό ρόλο που διαδραματίζουν οι πόλεμοι, οι ανιάτες ασθένειες, οι κοινωνικοί αποκλεισμοί και άλλα δεινά για τις ζωές των ανθρώπων, καθώς τους μετατρέπουν σε θύματα κοινωνικά ή ψυχολογικά ράκη, επισημαίνει ο Ρηγάτος σε τρία κυρίως διηγήματα της τελευταίας συλλογής: «Οι άνθρωποι που τους πόναγε η ιστορία», «Υπόγειες διαβάσεις» και «Ψάχνανε τον τρόπο να χαμογελάνε».

Στο πρώτο διήγημα, μικρές αυτόνομες αφηγήσεις αποτελούν ένα μωσαϊκό από περιστατικά (ιστορικά, επιστημονικά, ιατρικά, κοινωνικά) που αναδεικνύουν με τρόπο ρεαλιστικό και ειρωνικά καταγγελτικό τα αδιέξοδα των ανθρώπων. Είναι ένα διήγημα πρωτοποριακό στη γραφή του, ασαφές στη δομή του, γεγονός που επιτρέπει στον

αναγνώστη να συνθέσει τις ατομικές περιπτώσεις ανθρώπων, θυμάτων κοινωνικής σκληρότητας, να συγλονησθεί από τα αδιέξοδα τους και να εμπλακεί βιωματικά στη μυθοπλασία αισθανόμενος ότι πάσχει κι αυτός από το «οξύ διανοητικό σύνδρομο του πόνου της ιστορίας», όπως και οι μυθοπλαστικοί ήρωες του διηγήματος. Στην πεσιμιστική αυτή θέση για τη ζωή απαντά με μια μόλις διαφαινόμενη αισιοδοξία το τελευταίο διήγημα της συλλογής που δίνει τον τίτλο στο βιβλίο «Ψάχνανε τον τρόπο να χαμογελάνε». Δυο ήρωες, φαινομενικά απομακρυσμένοι από κάθε άποψη μεταξύ τους (ηλικιακά, κοινωνικά, ιστορικά), ενώνουν τις μοναξιές τους σ' ένα απ' τα ερειπωμένα σπίτια, στις προσφυγικές πολυκατοικίες του κέντρου της Αθήνας. Ανοίγουν τις καρδιές τους αποδεικνύοντας ότι υπάρχει πάντα η δυνατότητα να επιβιώσουν και οι κοινωνικά αποκλεισμένοι και καταδικασμένοι. Ο Πέτρος, παιδί διαλυμένης οικογένειας, θύμα βιασμού και κακοποίησης στα παιδικά του χρόνια από τον προστάτη – θείο, γίνεται κλέφτης, διαρρήκτης, τρόφιμος φυλακών. Ο Ιορδάνης πάνω από ογδόντα χρόνων πρόσφυγας του '22 μεγάλωσε σε μια οικογένεια με αρχές και αξίες δούλεψε και φρόντισε τους δικούς του γέρασε όμως χωρίς συντροφιά. Μετά την αποφυλάκισή του ο Πέτρος, χωρίς λεφτά, συναντιέται τυχαία προσπαθώντας να βρει κατάλυμα με το γέρο - Ιορδάνη στο σπίτι - ρημαδιό του τελευταίου. Η αμοιβαία εξομολόγηση συνθέτει τις παράλληλες ζωές τους και προβάλλει το αίτημα της συναισθηματικής στήριξης ως βασικού παράγοντα επανένταξης των ανθρώπων στην κοινωνία και στη ζωή. Παράλληλα η φύση με τις ομορφιές, τα χρώματα και τις μυρωδιές της, η άδολη ουσιαστικά πλευρά της ζωής, αντιτίθεται στη μιζέρια της κοινωνίας συμβολίζοντας τη διέξοδο για τον σημερινό άνθρωπο.

«... Κοιμήθηκαν τον ύπνο του δικαίου. Το πρωί δεν είχανε καφέ. Ας έπιναν αργότερα. Ήπιαν από ένα ποτήρι νερό. Ο κυρ-Ιορδάνης ανέβασε τον Πέτρο στην ταράτσα. Ήθελε να του δείξει τις τρύπες από τους όλμους. Έκανε σαν παιδί. Του έδειχνε τα νοσοκομεία. Του έδειχνε τον Άρειο Πάγο, που τον έλεγε ακόμα «Φυλακές Αβέρωφ». Και με περηφάνια μικρού παιδιού του έδειξε κάτι ψαροκασέλες γεμάτες με χώμα, που μέσα είχε φυτέψει δυόσμο. Του έδειχνε τενεκέδες του λαδιού που είχε φυτέψει γαριφαλιές. Άλλα τενεκάκια με πολλά χρώματα γεράνια και αλμπαρόζες. Μαγείρευαν λίγα μακαρόνια. Θα έμενε ένα πιάτο να φάει το βράδυ ο Πέτρος. Ο γέρος δεν έτρωγε βράδυ. Γιατί, μετά, λέει, τον έπιαναν ταχυκαρδίες και φοβόταν. Υστερότερα, ρώτησε επιφυλακτικά τον Πέτρο αν θα έμενε και απόψε το βράδυ. Έμεινε. Και αυτό και το άλλο. Και το άλλο. Μέσα σ' αυτό το κατεδαφιστέο κτίριο είχε αρχίσει να χτίζεται μια ανθρώπινη σχέση. Πάνω, στην ταράτσα, ανάμεσα στις παλιές τρύπες του πολέμου, άνοιξαν και μοσχοβόλαγαν δυόσμος και γαρίφαλα και αλμπαρόζες και γεράνια. Από κάτω δειλά, ψαχουλευτα, με τρόπο που δεν ξέρανε, δυο μοναχικά ερείπια ψάχνανε τον τρόπο να χαμογελάνε...».

«Το χάσμα π' άνοιξε ο σεισμός, ευθύς εγιόμισ' άνθη» θα έλεγε ο Σολωμός. Κι ο συγγραφέας μέσα από εικόνες απ' τη φύση του διηγήματος «Θερινό ηλιοστάσιο» έρχεται να καλύψει το χάσμα, το κενό της σύγχρονης ατομοκεντρικής κοινωνίας. Έτσι προσκαλεί και καλεί τον αναγνώστη τη νύχτα του θερινού ηλιοστασίου να δώσει ζωή στα όνειρά του.

«... Αυτή τη νύχτα, δώστε ζωή στα όνειρά σας. Κάντε τα να ζωντανέψουν για χάρη σας τα καλύτερα που μπορεί να σας δώσει ο ουρανός με τα άστρα, ο κάμπος με τα

λούλουδα και η θάλασσα με τα κύματα. Κι όχι μόνο τούτη τη νύχτα. Ζωντανέψτε τα όνειρά σας τούτο τον μήνα. Τούτο το καλοκαίρι. Ζωντανέψτε τα, γιατί μας έχει πάρει η ζωή από κάτω. Ζωντανέψτε τα, γιατί τα χρειαζόμαστε. Κι ακόμα περισσότερο: γιατί μας αξίζει να τα ζωντανέψουμε. Για χάρη μας...»

Για χάρη μας αξίζει να διαβάσουμε την καινούργια συλλογή διηγημάτων του Γεράσιμου Ρηγάτου, για να προβληματιστούμε μαζί του για ό,τι συμβαίνει γύρω μας, για να ξεφύγουμε από τον ατομοκεντρισμό μας και να ευαισθητοποιηθούμε για τον άλλο, έτσι ώστε το χαμόγελό μας ν' αντανακλά όχι μόνο την προσωπική αλλά και τη συλλογική ευτυχία.

ΑΝΤΑ ΚΑΤΣΙΚΗ-ΓΚΙΒΑΛΟΥ

Καθηγήτρια Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΡΗΓΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*

Τον Γεράσιμο Ρηγάτο γνώρισα το 1990 στο Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής, στα σεμινάρια που οργάνωσαν ο ομότιμος, τώρα, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Ιωάννης Μαρκαντώνης και η καθηγήτρια της Κοινωνικής Ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Κρήτης Αναστασία – Βαλεντίνη Ρήγα, σε συνεργασία: α) με το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και β) με την Επιτροπή Έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Ερευνών, όπου συμμετείχαμε και οι δύο.

Με εντυπωσίασε η ηρεμία, η σεμνότητα, η γλυκύτητα, το ειλικρινές χαμόγελο και ο άμεσος ανθρώπινος τρόπος προσεγγίσεως των μαθητών των σεμιναρίων, παρά το γεγονός ότι ήταν ήδη γνωστός ως σπουδαίος γιατρός–παθολόγος–ογκολόγος, διευθυντής της Α' Παθολογικής–Ογκολογικής Κλινικής και του Τομέα Παθολογίας του Νοσοκομείου «Άγιος Σάββας», καταξιωμένος, πολυτάλαντος και πολυγραφώτατος συγγραφέας με πρωτοποριακή προσφορά στην Ιατρική Επιστήμη και άξιος θεράπων της λαϊκής ιατρικής και λογοτεχνίας, για τα οποία καταξιώθηκε της τιμής να αναγορευθεί σε επίτιμο διδάκτορα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαιδεύσεως του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η φιλία και η εκτίμησή μου στο πρόσωπό του ενδυναμώθηκε από το 2003 και εξής, όταν στον Άγιο Σάββα έκανα μεταμόσχευση μυελού.

Η συμπαράστασή του στους φοβερά δύσκολους για μένα μήνες, η ενίσχυσή του, ο αποπροσανατολισμός της σκέψεώς μου με διάφορες επιστημονικές συζητήσεις για τη συγγραφή από μένα ενός βιβλίου, απάλαιναν τον πόνο, μου χάριζαν αισιοδοξία για τη ζωή και ενδυνάμωναν τον αγώνα μου για επιβίωση.

* Το παρόν είναι το «κύκνειον άσμα» της αείμνηστης καθηγήτριας της λαογραφίας, που παρουσίαζε τότε σοβαρά προβλήματα υγείας. Την εισήγηση ανέγνωσε η καθηγήτρια της Λαογραφίας κα Άννα Γουήλ-Μπαδιερίτση.

Τελικώς με τις επίμονες παροτρύνσεις του σοφού και αγαπημένου καθηγητή της Λαογραφίας Μιχάλη Γ. Μερακλή το βιβλίο εξεδόθη.

Ευχαριστώ και τους δύο από μέσης καρδιάς.

Ο Γεράσιμος Ρηγάτος, ο Γιατρός – Άνθρωπος, κεφαλλονίτης την καταγωγή και από τους δύο γονείς, γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1945.

Από μικρός βίωσε έντονα και απέκτησε συνειδητή εμπειρία του λαϊκού πολιτισμού της ιδιαιτέρας του πατρίδας από τα ενδιαθέτα ακούσματα και την αγωγή της μητέρας του και εν συνεχεία ολόκληρου του ελληνικού πολιτισμικού χώρου από τις διακινήσεις του δημοσίου υπαλλήλου πατέρα του.

Σε όλο το έργο του Γεράσιμου Ρηγάτου (40 και πλέον βιβλία), που αφορά στα ποικίλα πεδία της λαϊκής ιατρικής και τις διάφορες εκφάνσεις της στη λογοτεχνία, διαφαίνεται έντονα η βιωματική του σχέση με τον λαϊκό πολιτισμό του τόπου μας, που αναβιώνει σε μια διαλεκτική σχέση μεταξύ της ιατρικής του παιδείας και της λαογραφίας σε μια εσωτερική συνάντηση.

Ο Γεράσιμος Ρηγάτος εκτός από τις ποικίλες γνώσεις που απέκρινε από τα διαβάσματά του σχετικά με τον λαϊκό πολιτισμό του τόπου μας και τη βιωματική του εμπειρία, προέβη και σε άμεση άντληση πρωτογενούς λαογραφικού υλικού (προφορική παράδοση) κατά τα ταξίδια του σε διάφορες περιοχές της πατρίδας μας και ιδιαιτέρως της λαϊκής ιατρικής της Κύπρου, γεγονός που αποτελεί επίσης αδιάψευστη μαρτυρία και αδιαμφισβήτητο ιστορικό τεκμήριο για την ελληνικότητα της Μεγαλονήσου.

Σκοπός της συναγωγής του πρωτογενούς αυτού υλικού, προϊόντος αυτηκοΐας και αυτοψίας του ίδιου του Ρηγάτου είναι α) η ενίσχυση των βιωματικών του γνώσεων με νέα τοπικά κοινωνικο-ιστορικά, εθνο-πολιτισμικά και οικονομικά στοιχεία, έθιμα, δοξασίες, προλήψεις, πίστες κ.ά., που συνενώνουν τους κατοίκους κάθε περιοχής με ειδικά εθνοστερεοτυπικά χαρακτηριστικά και β) με ποιό τρόπο λειτουργούν αυτά ως τυπικό δείγμα της συλλογικής μνήμης και εμμονής όσο είναι δυνατόν στην πλούσια λειτουργική και τελετουργική εθμολογία κάθε τόπου.

Ως προς την πολύμοχθη πρωτογενή εξαντλητική έρευνα, πρέπει να πω ότι ο Γεράσιμος έχει ως πολύτιμο καθοδηγητή και σύμβουλό του, εκτός από τη συνήθως αφανή συμπαράσταση της οικογένειάς του, τις προσωπικές βιωματικές του εμπειρίες και πάνω απ' όλα τη στέρεη επιστημονική – ιατρική του γνώση.

Το πρωτογενές αυτό υλικό, προϊόν όπως ελέχθη αυτοψίας και αυτηκοΐας, μετά από χρονοβόρο επιτόπιο έρευνα, αφού το χειραγώγησε, το ταξινόμησε, αξιολόγησε πολιτισμικά – λαογραφικά και ιατρικά, αναλόγως με τις εκάστοτε συγγραφικές του ανάγκες και αφού το πλαισίωσε με τη σχετική επίσης πλούσια βιβλιογραφία, ο Γεράσιμος Ρηγάτος το έκανε προσβάσιμο με τα βιβλία του που αφορούν στη λαϊκή ιατρική και μέσω αυτής καλύπτουν και άλλες εκφάνσεις της ιατροφιλολογικής, ιατροκοινωνικής, ιατρογλωσσικής λαογραφίας, αλλά και της Λογοτεχνίας και του έντεχνου λαϊκού λόγου.

Ως προς τη λαϊκή ιατρική αναφέρω:

α) «**Ιατρική Παροιμιολογία**», «Νεοελληνικά επώνυμα με ιατρική προέλευση», «Αισώπου ιατρολογούντες μύθοι», «Η υγεία στον κύκλο της χρονιάς. Ημερολόγιο Ιατρικής Λαογραφίας», «Η ιατρική στο δημοτικό τραγούδι», «Γιάλινος πύργος-τρίχινος φράκτης, τι είναι; Το σώμα και οι λειτουργίες του στα νεοελληνικά αινίγματα», «Ευχή και κατάρα», «Υγεία, ρεμέντια και γιατροί στις κρητικές μαντινάδες», «Τα βότανα στον πολιτισμό των Ελλήνων», «Άφτρα καύτρα πάει στην πόλη. Τα ξόρκια στη θεραπευτική» κ.ά.

β) Από τα ιατρολογοτεχνικά:

«Η παρουσία της Ιατρικής στη Νεοελληνική πεζογραφία» (Πρόλογος Νικολάου Λούρου). «Η ιατρική στο λογοτεχνικό έργο του Κύπρου Χρυσάνθη», «Πόλεις περί-καυστοι... Ο χημικός και πυρηνικός πόλεμος στη Λογοτεχνία μας» (Πρόλογος Αντώνη Σαμαράκη), «Τα ιατρικά στη "Φόνισσα" του Παπαδιαμάντη», «Πρόσωπα και Ζητήματα, Δοκίμια για την Ιατρική στη Λογοτεχνία», «Αρρώστιες και θάνατος παιδιών στη Νεοελληνική Λογοτεχνία 1821-1922» (Πρόλογος Σπύρου Δοξιάδη) κ.ά.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για το «Λεξικό Ιατρικής Λαογραφίας» που εκδόθηκε το 2005, αποκορύφωμα των ιατρο-λαογραφικών του μελετών, "opus magnum", όπως επισημαίνει ο καθηγητής Μηνάς Αλεξιάδης, και το οποίο αποθησαυρίζει 4198 λέξεις, πολλές από αυτές λησμονημένες ή δυσεύρετες, ή σε φθίνουσα χρήση που αναφέρονται σε θέματα λαϊκής θεραπευτικής (σώμα, λειτουργίες του, παθήσεις και συμπτώματα, θεραπείες και θεραπευτές).

Ελλείψει χρόνου θα επικεντρώσω την προσοχή μας στις λατρευτο-ιατρικές έρευνες του Γεράσιμου Ρηγάτου, που από μόνες τους αποτελούν μια πολυδιάστατη και πολυεπίπεδη, με πολλές αναγνώσεις προσέγγιση και ποικίλων άλλων εκφάνσεων της λαϊκής ζωής και όπως επισημαίνει ο καθηγητής Μιχάλης Μερακλής, πάντα εντεταγμένες μέσα στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα των νεωτέρων χρόνων έως το 1960 περίπου.

Κατά τη χρονική περίοδο (νεώτεροι χρόνοι) στην οποία αναφέρεται το έργο του Γεράσιμου Ρηγάτου, θεσμικό-κοινωνικό πλαίσιο του λαϊκού πολιτισμού της πατρίδας μας αποτελεί η πατριαρχική οικογένεια με αρρενογονική διεύρυνση και αγροτοποιμενικό χαρακτήρα, με αυστηρούς νομολειτουργικούς κανόνες και απαράβατη λατρευτική συμπεριφορά.

Οι λατρευτο-ιατρικές διαπιστώσεις του Γεράσιμου Ρηγάτου με έντονη πάντα την παρουσία του μεταφυσικού στοιχείου έρχονται να καλύψουν πολλά κενά, ακόμη και στα αφορώντα τη λαϊκή θρησκεία (πίστη και λατρεία) και την ειδική λατρευτική συμπεριφορά, που δεν έχει πλήρως ολοκληρωθεί ως απαρτισμένο καθολικό σύστημα.

Μέσα από το πολυσήμαντο και με τη συμβολική σημειολογία έργο του Γεράσιμου Ρηγάτου, φαίνεται πως η λαϊκή λατρεία με την παρουσία του μεταφυσικού στοιχείου ενεργοποίησε μια αρχέγονη σχέση, μια εσωτερική μέθεξη μεταξύ λαϊκού ιατρού και ασθενούς και δημιούργησε νέες λατρευτικές ενέργειες για θεραπευτικούς σκοπούς και καινούργιους τομείς εμπειρικής ιατρικής στο πλαίσιο της Λαογραφίας.

Η παρουσία του μεταφυσικού στοιχείου, ενδυναμωμένου από το θρησκευτικό συναίσθημα με ευχές, προσευχές, τάματα, εξορκισμούς, φυλακτά, περιάπτα, διαβάσματα

από τον ιερέα της αγίας επιστολής, θεία κοινωνία κ.ά., συντελεί στη «θεουργική» αντιμετώπιση των ασθενειών, ως μέσων θεραπείας στη λαϊκή ιατρική.

Βεβαίως δεν απολείπουν και δεισιδαίμονες δοξασίες, όπως τα πρακτικά ρεμέντια, οι εξορκισμοί, οι λαϊκές θεραπευτικές μέθοδοι, πολλές φορές με χριστιανικό ένδυμα, αποτέλεσμα συγκρητισμού μαγικο-θρησκευτικών δοξασιών, αρχαίων και νεωτέρων, που πλαισιώνουν και συνυπάρχουν αρμονικά με την εν γένει «θεουργική ιατρική».

Οι αναφορές του Γεράσιμου Ρηγάτου στη θρησκευτική ζωή για θεραπευτικούς λόγους είναι καρπός βαθειάς γνώσεως των πτυχών της λαϊκής ψυχής και του τρόπου με τον οποίο ο απλός λαός εκφράζει την πίστη στο θείο και τις αντιλήψεις του για την αντιμετώπιση της αρρώστιας και τη θεραπευτική αγωγή την οποία θα ακολουθήσει.

Άλλωστε σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες και τις αρχές της «θεουργικής» ιατρικής, που είναι άμεσα συνυφασμένη με τη λαϊκή λατρεία και καλά γνωρίζει ο Γεράσιμος Ρηγάτος, η πρόκληση της ασθένειας οφείλεται σε ποικίλα αίτια, όπως π.χ. στα διάφορα επιβλαβή πνεύματα, τα οποία δεν εξευμενίστηκαν ή δεν αποτράπηκαν εγκαίρως ή απλώς «έτσι το καθόρισαν η Τύχη και οι Μοίρες».

Κοινή δε είναι η δοξασία ότι η αρρώστια οφείλεται σε τιμωρία των αγίων ιατρών-προστατών κατά των ασθενειών ή των οποιωνδήποτε αγίων, επειδή δεν τηρήθηκε κατά την ημέρα της εορτής τους η δέουσα αργία ή δεν τους αποδόθηκαν οι συμφωνημένες ανταποδοτικές προσφορές – ταξίματα.

Η ερμηνεία των αιτίων ή των αφορμών που προκαλούν τις ασθένειες στηρίζονται κυρίως στον αναλογικό συνειρισμό και την παρετυμολογία.

Η ασθένεια παρουσιάζεται προσωποποιημένη και θεωρείται ως δυσαρμονία με ταξύ του ασθενούς και των δυνάμεων του σύμπαντος, που πρέπει να αποκατασταθεί με τελεουργικές πράξεις, ποικίλες συνειριστικές ενέργειες, παρατηρήσεις των μετεωρολογικών φαινομένων, που και αυτά ενοχοποιούνται για τη διατάραξη της αρμονίας.

Η θεραπευτική αγωγή αποτελεί υπόθεση όλης της κοινότητας, η οποία βασίζεται συνήθως στην πρόληψη και όταν χρειασθεί, όπως διαφαίνεται σε όλο το έργο του Γεράσιμου Ρηγάτου, στις εμπειρικές αναλογικές μεθόδους που στηρίζονται, κυρίως στη χρήση ειδικών θεραπευτικών φυτών με αποτρεπτικές – φυλακτικές – αλεξίκακες – μαγικές – συμβολικές – αναλογικές ιδιότητες, υπερβατικές πίστεις και τις περισσότερες φορές σε επίπεδο μυθικής σκέψης.

Σημαντικό για τη χρήση του φυτικού κόσμου στη λαϊκή ιατρική είναι το βιβλίο του Γεράσιμου Ρηγάτου: «Τα βότανα στον πολιτισμό των Ελλήνων». Στο βιβλίο αυτό ενδιαφέρουσα είναι η συσχέτιση της λαϊκής ιατρικής, των φυτών και του περιβάλλοντος σε μια προβολική σχέση. Επίσης από την ανάγνωση του βιβλίου γίνεται εμφανής η εξέλιξη από μία εμπειρική φυτομυθολογία σε μια διαφαινόμενη επιστημονικά δομημένη δραστηριότητα όπου αναδεικνύονται κάποιες μυστηριώδεις δυνάμεις των φυτών.

Πολλά βότανα, αλλά και ορισμένες πρακτικές και μέθοδοι φαίνεται να έχουν μια εμπειρικής αποδειγμένη αποτελεσματικότητα.

Η επιστημονική όμως αξιολόγηση της λαϊκής βιοσοφίας εν σχέσει με τη χρήση

των φυτών μέσα στο περιβάλλον, όπου αυτά φύονται δεν έχει επισήμως ελεγχθεί, απλώς τώρα αρχίζει.

Ο Γεράσιμος Ρηγάτος, λόγω των ιατρικών του γνώσεων μέσω της βιοτεχνολογίας μπορεί να αξιοποιήσει κατά το δυνατόν τις βοτανολογικές θεραπευτικές, για να αποφευχθούν φαινόμενα, όπως της «φραπελιάς»!

Ακόμη η λαϊκή ιατρική, όπως τη μελετάει ο Γεράσιμος Ρηγάτος τοποθετείται μεταξύ της λογικής παρατηρήσεως, της λαϊκής λατρείας και της αναγνώσεως του περιβάλλοντος, στο οποίο ασκείται κάθε φορά. Δηλαδή με τις ιατρο-λατρευτικές του μελέτες κάνει και ένα άνοιγμα στην οικολογία.

Μετά από επισταμένη μελέτη, όχι μόνο της «θεουργικής» ιατρικής, αλλά όλου του έργου του Γεράσιμου Ρηγάτου γίνεται αντιληπτό ότι με τις έρευνές του δεν επικεντρώθηκε απλώς σε ποικίλες μεμονωμένες πρακτικές της λαϊκής ιατρικής, όπως θεραπείες με τη χρήση εξορκισμών, ρεμεντιών, βοτάνων, ευχών, προσευχών, ταμάτων, προσφυγών σε Αγίους κ.ά., για την ίαση από τις ασθένειες ή την αποτροπή τους, αλλά τις ενέταξε ως αναπόσπαστες ενέργειες και πράξεις της καθημερινής ζωής του λαϊκού ανθρώπου, καλύπτοντας ένα τεράστιο φάσμα των υλικών, κοινωνικών και πνευματικών του αναγκών.

Μέσα από αυτή την οπτική της έρευνας, πιστεύω ότι ο Γεράσιμος Ρηγάτος καλύπτει ένα ευρύτατο πεδίο μελέτης της Ιατρικής και Λαογραφίας με έμφαση στη λαϊκή θεραπευτική.

Η Ιατρική Λαογραφία, όπως φαίνεται να διαμορφώνεται στο πλουσιώτατο έργο του πολυτάλαντου και πολυγραφότατου τιμημένου επιστήμονα είναι απόρροια ενδελεχούς μελέτης όλων των εκφάνσεων των λαογραφικών φαινομένων και της λαϊκής ιατρικής, που τον οδήγησαν στη διαπίστωση ότι ο απλός άνθρωπος του λαού τόσο κατά την οντογενετική του ανάπτυξη όσο και κατά τη φυλογενετική του πορεία στη γη εκδηλώνει διάφορους τρόπους συμπεριφοράς απέναντι στην ασθένεια και τον τρόπο αντιμετώπισεώς της, αλλά και στην υγεία με ενέργειες, δράσεις, αντιδράσεις και στάσεις που στοιχούν σε παραδοσιακούς κώδικες, ακόμη και εθιμικού δικαίου καθώς και πάγια δεσμευτικά στοιχεία λαϊκής θεραπευτικής, όπως αυτά που βίωσε ο ελληνικός λαός στην καθημερινότητά του, πλαισιωμένα από ήθη – έθιμα – παραδόσεις και τις εθνοσυνθεοτυπικές καταβολές της κοινότητας.

Με την αρμονική σύζευξη Ιατρικής και Λαογραφίας ο Γεράσιμος Ρηγάτος άνοιξε ένα νέο ευρύτατο ερευνητικό πεδίο στις ιατρικές και τις λαογραφικές σπουδές.

ΜΑΡΙΑ ΜΗΛΙΓΚΟΥ -ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ
Αναπλ. Καθηγήτρια Λαογραφίας Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΝΑ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΚΑΤΑΠΙΣΤΕΥΜΑ

Γλωσσολογικές παρατηρήσεις για λαογραφικά βιβλία του Γ. Ρηγάτου

Πόσες παροιμίες γνωρίζετε; Πόσες πιστεύετε ότι μπορείτε να θυμηθείτε; Πόσες συνηθίζετε να χρησιμοποιείτε;

Οι ερωτήσεις αυτές μοιάζουν ίσως απροσδόκητες σε ένα μορφωμένο και καλλιεργημένο ακροατήριο όπως αυτό. Αλλά οι γνώστες τής ιστορίας ξέρουν ότι σε καιρούς όχι πολύ μακρινούς η ίδια η σοφία και η γνώση ευθέως σχετιζόνταν με την ικανότητα κάποιου να κατέχει παροιμίες, να λύνει αινίγματα, να αφηγείται μύθους.

Θα ξέρετε ότι στην αρχαιότητα οι άνθρωποι που αποκαλούμε σήμερα σοφούς διακρίνονταν σε αυτούς ειδικά τους τομείς. Ο Αριστοτέλης, ο τελευταίος που μπορούσε να καυχηθεί ότι καλλιέργησε ως πανεπιστήμων τα βασικά γνωστικά πεδία, είχε καταρτίσει εκτενή συλλογή παροιμιών, που δυστυχώς δεν διασώθηκε μέχρι σήμερα. Από την εβραϊκή Βιβλική ιστορία μαθαίνουμε ότι ο Σολομών μπορούσε να λείε από μνήμη 3000 παροιμίες. Τότε που ο γραπτός λόγος ήταν δυσεύρετος και τα κείμενα ελάχιστα, οι παρατηρήσεις τού ανθρώπου για τη ζωή και την υγεία, οι αρχές, οι αρετές και οι αξίες του έπρεπε να διατυπωθούν με τις λιγότερες δυνατές λέξεις. Έπρεπε να απομνημονευθούν. Οι άνθρωποι έφεραν αυτά τα λόγια σαν δίχτυ ασφαλείας στη ζωή τους.

Ωστε: Πόσες παροιμίες γνωρίζουμε;

Ο κ. Γεράσιμος Ρηγάτος δαπάνησε τουλάχιστον 28 χρόνια συλλέγοντας ύλη λαϊκής σοφίας. Από το 1979, οπότε έγραψε το πρώτο του κείμενο για τον πολιτισμό τής ιατρικής, εργάστηκε επιμελώς και με σχολαστικότητα να αναδείξει τις λαϊκές γνώσεις και αντιλήψεις για την υγεία. Ανέτρεξε σε παροιμίες, μύθους, αινίγματα, δημοτικά τραγούδια, επωδές και αναζήτησε ακατέργαστους κρυστάλλους τέτοιας σοφίας.

Φυσικά, η λαογραφική ύλη είναι υλικό ακατέργαστο. Όπως συμβαίνει με κάθε ακατέργαστο ορυκτό, η ομορφιά του δεν είναι αμέσως φανερή ή ορατή. Ένας αδαμάντινος κρύσταλλος χρειάζεται να κοπεί με μεγάλη επιδεξιότητα, για να λάμψει στο φως και να προκαλέσει τον θαυμασμό. Ειδάλλως, ένα μικρό λάθος στο τρόχισμα μπορεί να τον μετατρέψει σε σκόνη άνθρακα, οπότε αναφωνούμε ότι *άνθρακες ο θησαυρός...*

Στην ομιλία μου θα ήθελα να στρέψω την προσοχή σε δύο κατευθύνσεις. Πρώτον, πώς ο κ. Ρηγάτος χειρίζεται με σεβασμό το υλικό του, ώστε να μας προσφέρει κρυστάλλους σοφίας. Δεύτερον, πώς μπορούμε ίσως σήμερα να ωφεληθούμε, αν έπρεπε ή θα οφείλαμε κάτι να διδαχθούμε από όσα με τόσο μόχθο έχουν συγκεντρωθεί.

Θα ξεκινήσω με τον χειρισμό τού υλικού.

Λέγεται ότι η ομορφιά ενός αδαμάντινου κρυστάλλου πολλαπλασιάζεται όταν ξέρουμε από πού να κοιτάξουμε για να διακρίνουμε πώς παγιδεύει και ελευθερώνει το φως από τις πολυάριθμες έδρες του. Ο κ. Ρηγάτος ως φιλόλογος-ιατρός δείχνει ότι ξέρει ακριβώς πού να κοιτάξει. Εξετάστε γιατί.

Το 1997 ο κ. Ρηγάτος κυκλοφορεί το βιβλίο του *Ιατρική Παροιμιολογία*, έργο ξεχωριστής λαογνωσίας. Εκεί συναθροίζει, κατατάσσει και ερμηνεύει παροιμίες για τον

γιατρό και τον ασθενή, για τα πρόσωπα και τις νόσους, για το σώμα και τις λειτουργίες του. Ο συγγραφέας γνωρίζει καλά πώς είναι δομημένος ο αφαιρετικός λόγος που χαρακτηρίζει τις παροιμίες. Αντί να παραθέτει απλώς μια παροιμία και δίπλα την εξήγηση, προτιμά να αναδεικνύει την αναλογική σκέψη που τη διέπει. Αυτό συμβαίνει επειδή η παροιμία βασίζεται στην αντίληψη ομοιότητας, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα κάθε τέτοιου ρητού.

Θυμηθείτε λίγα παραδείγματα που πραγματεύεται το βιβλίο.

Αφού η καρδιά είναι η έδρα των αισθημάτων, μπορεί να είναι καλή ή κακή, σκληρή ή τρυφερή, μπορεί να είναι θαρραλέα ή να τρέμει, να ραγίζει, να σπάζει, μπορεί να μας την ανοίγουν ή να την κάνουν περιβόλι, μπορεί να σπαράζει ή να καεί.

Αναλογιστείτε επίσης τον μεταφορικό λόγο που συνδέεται με τη *μύτη*. Είναι φυσικά το όργανο της όσφρησης και έτσι λέμε ότι κάποιος έχει μεγάλη ή γερή μύτη. Αλλά ο συγγραφέας παρατηρεί οξυδερκώς ότι στον πυρήνα πολλών μεταφορικών εκφράσεων βρίσκεται το γεγονός ότι η μύτη προεξέχει στο πρόσωπο. Αυτός είναι ο λόγος που κάποιος χώνει τη μύτη του ή τον σέρνουν από τη μύτη. Μπορεί επίσης να είναι ψηλομύτης, αν σηκώνει υπεροπτικά το κεφάλι, ή να μη βλέπει πέρα από τη μύτη του, παροιμία γνωστή και στη γαλλική γλώσσα.

Η αίσθηση της *γεύσης* μπορεί ακόμη να αποτελέσει τον πυρήνα παροιμιών. Σε διάφορες παροιμίες ο κ. Ρηγάτος επισημαίνει ότι μέσω της γεύσης δηλώνεται η κληρονομικότητα: *Γονείς τα τρώνε τα ξινά και τα παιδιά μουνδιάζουν – Οι μάννες τρών τα όξινα και τα παιδιά μουνδιούνε*. Είναι αξιοσημείωτο ότι η παροιμία αυτή συναντάται ήδη στην εβραϊκή Βίβλο, στον Ιερεμία και τον Ιεζεκιήλ, ήδη τον 7ο αι. π.Χ. Οι Εβδομήκοντα διάλεξαν την εξής μεταφραστική απόδοση: *Οί πατέρες ἔφαγον ὄμφακα καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων αἰμωδίασαν* (Ιερεμίας 38:29· Ιεζεκιήλ 18:2). Πόσο διαυγής είναι τώρα ο πυρήνας των παροιμιών: Οι πράξεις των γονέων έχουν συνέπειες στα παιδιά τους. Η λαϊκή αντίληψη εύστοχα το εφήρμοσε επίσης στις κληρονομικές νόσους.

Ασφαλώς αυτή η οπτική γωνία προβάλλει τις έδρες τού παροιμιακού λόγου.

Ο χειρισμός τής λαογραφικής ύλης από τον κ. Ρηγάτο είναι υποδειγματικός, ουσιαστικά φιλολογικός, για έναν ακόμη λόγο. Εφαρμόζει στα κείμενά του μια αρχή που γνωρίζουμε ήδη για τη γλωσσολογική της αξία: την αρχή τής *ομοχρονίας*.

Τι είναι η ομοχρονία και γιατί τη χρειαζόμαστε; Θα απαντήσω σε αυτό το ερώτημα εκθέτοντας σύντομα το πρόβλημα και διαφωτίζοντάς το με ένα παράδειγμα.

Η λαογραφική ύλη βασίζεται στην προφορική παράδοση: καταξιώνεται μέσω της μετάδοσης από γενεά σε γενεά. Επειδή στηρίζεται στην υποστήριξη της ομάδας, στον αυθορμητισμό και όχι στην επιστημονική μελέτη, επειδή συχνά εκφράζει προλήψεις, φαντασία ή μυθική αντίληψη, πολλές φορές δυσκολευόμαστε να την προσλάβουμε σωστά.

Μπορούμε ίσως να το παρομοιάσουμε με αυτό που συμβαίνει όταν κοιτάζουμε στον βυθό τής θάλασσας από απόσταση ή από μέσα. Ελάχιστα μέτρα κάτω από την επιφάνεια όλα τα άλλα χρώματα έχουν απορροφηθεί, τα πάντα (ακόμη και το πιο ζωηρό κόκκινο) έχουν αποκτήσει απόχρωση από σκούρο πράσινο. Ως αποτέλεσμα, με τα φυσικά μας μάτια αδυνατούμε να διακρίνουμε οποιαδήποτε απόχρωση του βυθού. Τι

χρειαζόμαστε; Απαιτείται να φέρουμε μαζί μας τεχνητό φως. Χωρίς φως η εικόνα του βυθού είναι αλλοιωμένη και παραπλανητική.

Η αρχή τής ομοχρονίας που εφαρμόζει πιστά στα έργα του ο κ. Ρηγάτος είναι η προσπάθεια να εξετάσουμε τη λαογραφική ύλη στον δικό της ιστορικό χρόνο, όχι στον δικό μας. Καθώς βυθιζόμαστε στον χρόνο, χρειαζόμαστε, όχι τα μάτια του 21ου αιώνα, αλλά φως τέτοιο που να μας βοηθεί να γνωρίσουμε τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού, το πιστοποιητικό γεννήσεώς τους και το βιογραφικό τους σημείωμα.

Το 2005 ο κ. Ρηγάτος παρέδωσε στο αναγνωστικό κοινό ένα έργο ξεχωριστής ποιότητας, το *Λεξικό Ιατρικής Λαογραφίας*, πραγματικό *opus vitae* στον τομέα αυτόν. Το βιβλίο αυτό, επιμελημένο έξοχα από τις εκδόσεις ΒΗΤΑ, περιέχει περίπου 4.200 λήμματα και 55 εικόνες σε 400 σελίδες. Στην πραγμάτευση των λημμάτων ο συγγραφέας επιδιώκει συστηματικά να αναχθεί στον ιστορικό χρόνο των θεμάτων, εφαρμόζοντας την αρχή τής ομοχρονίας.

Επί παραδείγματι, σε πολλές λαογραφικές παραδόσεις και με διαφορετικό κάθε φορά διαλεκτικό τύπο συναντούμε μια μυστηριώδη οντότητα, που τη χρησιμοποιούσαν ως φόβητρο για τα παιδιά. Είναι η *Γειλού* ή το *γελλουικό* (στην Κάρπαθο), αλλά και ο *Γελλοφάς* ή *Γιαλλουάς* (που συνδέεται με τις προλήψεις για τη γλωσσοφαγιά). Ίσως έχετε ακούσει τη *Γιαλλού* στην Αμοργό (που είχε κακό μάτι) ή (αν είστε από τη Μυτιλήνη, την Κρήτη, την Κύπρο) εκείνη που ευθύνεται για τον αιφνίδιο βροφικό θάνατο ή τη μεσογειακή αναιμία. Φυσικά πρόκειται για πρόληψη. Αν όμως δεν την τοποθετήσουμε στον ιστορικό χρόνο, θα χάσουμε κάθε δυνατότητα εποπτείας της.

Ο κ. Ρηγάτος ερευνά τις πηγές. Βρίσκει τις μεσαιωνικές μαρτυρίες, ότι πρόκειται για μυστηριώδη θεότητα που πίστευαν ότι έβλαπτε τα παιδιά. Ο Μιχαήλ Ψελλός την ονομάζει *Γιλλώ* και την αποκαλεί *θεοστιγές μίασμα*, *παμμιγές τέρας*, λέγοντας μάλιστα ότι πρόκειται για αρχαίο και πολυθρύλητο όνομα. Τώρα έχουμε την πληροφορία που χρειαζόμαστε. Από ανάμνηση αυτής της μυθικής οντότητας προέκυψαν τα φόβητρα και κατόπιν οι επωδές και τα ξόρκια για την αποτροπή τού κακού.

Όμως ο τομέας στον οποίο η επιθυμία για αποτροπή τού κακού εκδηλώνεται ξεκάθαρα είναι η ονοματοθεσία. Αν υπάρχουν μυστηριώδεις δυνάμεις που απειλούν το νεογέννητο, που μπορεί να σταθούν κακός οϊωνός για την υγεία και τη ζωή του, ίσως το όνομά του να λειτουργήσει αποτρεπτικά και να αποδιώξει το κακό. Ο κ. Ρηγάτος δεν αμελεί αυτή την πλευρά τής λαογραφικής ύλης στο βιβλίο του *Νεοελληνικά Επώνυμα με Ιατρική Προέλευση*. Τέτοια ονόματα και επώνυμα θεωρούνταν φυλαχτά: *Ζώης* (να ζήσει το παιδί, ειδικά αν προηγήθηκαν θάνατοι), *Σιδέρης* (να είναι γερό σαν σίδερο), *Χρόνης* (να μακροημερεύσει), *Στέριος* (να στεριώσει) και *Ρίζος* (να ριζώσει). Δεν συμφωνείτε ότι αυτά τα ονόματα αποκτούν τώρα ενώπιόν μας άλλο νόημα, επειδή προσπαθήσαμε να τα αντικρίσουμε στον δικό τους ιστορικό χρόνο, επειδή ακολουθήσαμε την αρχή τής ομοχρονίας;

Τελευταίο άφησα το ερώτημα της ωφέλειας. Μας ευεργετεί άραγε τώρα η μελέτη της λαογραφικής ύλης; Υπάρχει ίσως κάτι που διδασκόμαστε, κάτι να ωφεληθούμε;

Στο βιβλίο του *Γυάλινος Πύργος, Τρίχινος Φράχτης*, που εκδόθηκε το 2003, ο κ. Ρηγάτος σχολιάζει σειρά αινιγμάτων για το ανθρώπινο σώμα και τις λειτουργίες του.

Εξετάζει την ιστορία των αλληγορικών αφηγήσεων και τη θέση που είχαν στην αρχαιότητα τα μαντεύματα ως πνευματικό άθλημα και ως μέσο αποταμίευσης και δοκιμής της γνώσης. Τα αινίγματα αποτελούσαν εγκλωβισμένα μυστικά και η δυνατότητα κάποιου να τα εξηγήσει ήταν δείκτης της σοφίας του ή της ικανότητάς του να φυλάξει την εμπιστευμένη σε αυτόν γνώση. Στους κατοπινούς καιρούς όποιος ήξερε πολλά αινίγματα μπορούσε επίσης να ψυχαγωγήσει τους άλλους και να γίνει αφορμή ενός παιδαγωγικού παιχνιδιού.

Ερώτηση προς αυτοεξέταση: Πόσα παιδαγωγικά παιχνίδια έχουν θέση στις δικές μας συντροφίες;

Τέτοιες αλληγορικές περιγραφές συχνά φέρνουν μαζί τους τον απόηχο νοημάτων με ειδικό βάρος. Είναι μια φωνή από το παρελθόν. Φυσικά, οι αντιλήψεις και τα ήθη της εποχής δεν ήταν ιδανικά. Ωστόσο, εκείνοι που έφεραν αυτές τις αντιλήψεις δεν είχαν ίσως διαβάσει ποίηση, αλλά μπορούσαν να μιλήσουν τόσο ποιητικά, ώστε να παρομοιάσουν τη γλώσσα με *φιλντισένιο περιβόλι, κελαδεί γλυκό αηδόνη*. Δεν ήξεραν αν το φως είναι ύλη ή κύμα ή και τα δύο, αλλά ήξεραν για τη σκιά αυτό που λείπει ένα κυπριακό αίνιγμα: *έσει έναν πράμαν πραγματίν, που όπου πάω κλουφά μου* («είναι ένα πράγμα τόσο δα, που όπου πάω με ακολουθεί»).

Δεν αληθεύει ότι από την καλαισθησία και την οξυδέρκεια αυτών των αλληγοριών μπορούμε κάτι να διδαχτούμε, να ωφεληθούμε;

Οι επιστήμονες υποστηρίζουν ότι το ανθρώπινο μάτι μπορεί να διακρίνει περίπου 10.000.000 αποχρώσεις ή χρώματα. Από αυτά μπορούμε να κατονομάσουμε ίσως μόνο είκοσι ή λίγο περισσότερα.

Ο κ. Ρηγάτος με το πλούσιο συγγραφικό έργο του μας βοηθεί να γνωρίσουμε και ό,τι μέχρι τώρα δεν μπορούσαμε να κατονομάσουμε, μας εξοικειώνει με στοιχεία της κληρονομιάς μας, που δεν είχαμε φροντίσει να αποδεχτούμε και να αποκτήσουμε. Το πολύτιμο αυτό καταπίστευμα δεν είναι ζήτημα ιατρικής λαογραφίας. Είναι προϊόν του τρόπου με τον οποίο ο άνθρωπος αντικρίζει τον εαυτό του. Σε αυτό ο κ. Ρηγάτος έκανε το μέρος του. Και για αυτό το μέρος μπορούμε, όπως οι Ρωμαίοι, να πούμε: *cujus pars magna fuit...*

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΩΥΣΙΑΔΗΣ
Δρ. Γλωσσολογίας, Κέντρο Λεξικολογίας

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Το περιοδικό «Πνευματική Κύπρος»
συνεχίζει το έργο του Κύπρου Χρυσάνθη

Το μαρτυρικό νησί της Κύπρου έχει τον καλύτερο και εγκυρότερο πρεσβευτή της πολύχρονης και πολύπλευρης πνευματικής και πολιτιστικής του παράδοσης. Πρόκειται για το καταξιωμένο ιστορικό και λογοτεχνικό περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», που ίδρυσε ο κορυφαίος εκπρόσωπος της Κύπρου, γιατρός και συγγραφέας, αείμνηστος Κύπρος Χρυσάνθης.

Το έγκυρο τετραμηνιαίο περιοδικό, που έχει τιμηθεί κι από την Ακαδημία Αθηνών, συμπληρώνει 50 χρόνια μιας φωτεινής εκδοτικής διαδρομής, με παρουσία 422 τευχών έμφορτων με τις πιο διαλεχτές πνευματικές «πραμάτειες» της Κύπρου και της Ελλάδας.

Μετά την εκδημία του ιδρυτή του Κύπρου Χρυσάνθη, το περιοδικό συνεχίζει μέχρι σήμερα την απρόσκοπτη και καταξιωμένη εκδοτική του πορεία, με τη φροντίδα και τον μόχθο της σύζυγου του κ. Λούλλας Κύπρου Χρυσάνθη, συνεπικουρούμενης από Επιτροπή Φιλολόγων και Λογοτεχνών της Μεγαλονήσου.

Η «Πνευματική Κύπρος» έχει κερδίσει την εκτίμηση και την αποδοχή ολόκληρης της ελληνικής πνευματικής κοινότητας, λόγω του κύρους, της ποιότητας και της πνευματικής ευθύνης που εμφανίζει κάθε νέο της τεύχος, όπως το τελευταίο Νο. 422, που περιλαμβάνει ξεχωριστές σημασίας λογοτεχνικά κείμενα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

Τιμητικό Μνημόσυνο

Ο Όμιλος Πνευματικής Ανανεώσεως σε συνεργασία με την Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου οργάνωσαν την Τρίτη, 20 Οκτωβρίου 2009 στις 7 μ.μ., στο Πολιτιστικό Κέντρο της Marfin Αστικής Τράπεζας στη Λευκωσία, Τιμητικό Μνημόσυνο του εξέχοντος εκπαιδευτικού και πνευματικού δημιουργού Κυριάκου Πλησή.

Στην εκδήλωση παρέστη ο δήμαρχος Ακανθούς, γενέτειρας του αείμνηστου δημιουργού, η σύζυγός του, κυρία Ιωάννα Πλησή και πλήθος συγγενών, φίλων, μαθητών και εκτιμητών του έργου του.

Παρουσιάστηκαν όλες οι πλευρές της συγγραφικής του δημιουργίας όπως φαίνεται στο πιο κάτω πρόγραμμα:

– Προσφώνηση από τον Πρόεδρο του Ομίλου Μιχαλάκη Μαραθεύτη

– Ο Κυριάκος Πλησής μέσ' από τα δοκίμιά του, από τον Δημήτριο Χατζηχαμπή, μέλος του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

– Η ποιητική δημιουργία του Κυριάκου Πλησή, από την Ανδρεανή Ηλιοφώτου, Πρόεδρο της Ε.Ε.Ε.Λ.Κ.

– Ο Κυριάκος Πλησής ως κριτικός, από τη Χρυσόθεμιν Χατζηπαναγή, φιλόλογο-λογοτέχνιδα.

– Ο δάσκαλός μου Κυριάκος Πλησής όπως τον γνώρισα, από τον Θεόφιλο Θεοφίλου πρώην πρέσβη.

Στη δεξίωση που ακολούθησε οι παρευρεθέντες εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για το ομολογουμένως υψηλό επίπεδο της εκδήλωσης.

Λογοτεχνικό Βραβείο Κύπρου Χρυσάνθη

Το Ινστιτούτο Πολιτισμού του Δημοκρατικού Συναγερμού αποφάσισε ομόφωνα τη θέσπιση δεύτερου Λογοτεχνικού Βραβείου Κύπρου Χρυσάνθη που θ' απονέμεται σε Κύπριο Λογοτέχνη για τη συνολική προσφορά του στη Λογοτεχνία, ανά διετίαν. Το πρώτο είναι το Βραβείο Ποίησης Κώστα Μόντη που ιδρύθηκε προ οκταετίας και απονέμεται ανά διετίαν στην καλύτερη ποιητική Συλλογή που κυκλοφορήθηκε. Τον Ιούνιο του 2009 έγινε η τρίτη απονομή του Βραβείου Κώστα Μόντη. Του Βραβείου έτυχε ο Ανδρέας Χατζηθωμάς για την ποιητική συλλογή του «Εγώ η Πέτρα» έκδοση 2009. Το 2010 θα απονεμηθεί για πρώτη φορά το βραβείο Κύπρου Χρυσάνθη για τη συνολική προσφορά.

Κατ' αυτόν τον τρόπο τα δύο βραβεία θα δίνονται εναλλάξ, τη μια χρονιά το ένα και την άλλη το άλλο, από διαφορετικές κριτικές Επιτροπές.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ελένης Τσαμαδού: «Ο Χορός των Μυστικών», Ψυχογιός, Αθήνα 2008.

Είναι εξαιρετικά μεγάλη η χαρά και η ευχάριστη έκπληξη που παίρνει κάποιος όταν βρεθεί στα χέρια του ένα καινούργιο βιβλίο, που όχι μόνο να είναι αξιανάγνωστο, αλλά να είναι πραγματικά ώριμο και ολοκληρωμένο από κάθε άποψη. Αυτό το ευχάριστο συναίσθημα ένιωσα και 'γω, όταν διάβασα το τελευταίο μυθιστόρημα της άγνωστης, για μένα συγγραφέως, Ελένης Τσαμαδού, τον περασμένο μήνα, όταν ακόμα το βιβλίο δεν είχε πάρει την τελική του εκδοτική μορφή, αλλά ήταν ένα ογκωδέστατο φωτοτυπημένο κείμενο.

Και η έκπληξή μου συνεχίστηκε όταν ζήτησα να πληροφορηθώ κάτι περισσότερο για την άξια δημιουργό, για την οποία τελούσα σε πλήρη άγνοια. Ανακάλυψα, λοιπόν, πως η φτασμένη λογοτεχνική γραφή ανήκε στα πρώτα, μόλις χρόνια, της συγγραφικής δουλειάς της Τσαμαδού, η οποία μετά από την τόση όψιμη, αλλά δυναμική παρουσία στο λογοτεχνικό γίγνεσθαι το 2006, και μέσα σε τρία μόνο χρόνια, κατάφερε να μας δώσει το τρίτο και εξίσου εξαίρετο βιβλίο της, με τον τίτλο Ο Χορός των Μυστικών..

Τρία μυθιστορήματα, τα οποία η κριτική υποδέχτηκε πολύ επαινετικά και τα οποία, θεωρώ, ως τρεις σημαντικούς αναβαθμούς προς το λογοτεχνικό στερέωμα.

Όψιμα, ηλικιακά έκανε την πρώτη λογοτεχνική της εμφάνιση στο αναγνωστικό κοινό η Τσαμαδού με το ιστορικό μυθιστόρημα Οι Θεοί πέθαναν στη Ρώμη, συνέχισε με το μυθιστόρημα Η Εταιρία του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ήλθε με ένα τεράστιο ιστορικό και χρονικό άλμα, από τα αρχαία χρόνια, στα τέλη του 19ου και στον 20ο αιώνα, με το παρόν βιβλίο, που μπαίνει τώρα στην εκδοτική κυκλοφορία και του ευχόμαστε ολόψυχα να 'ναι καλοτάξιδο και ευπώλητο, όπως του αξίζει.

Η δεύτερη έκπληξή μου, οφείλεται στο περιεχόμενο των σπουδών και ολόκληρου του εργασιακού-επαγγελματικού βίου της συγγραφέως. Η Τσαμαδού αφιέρωσε την επαγγελματική ζωή της μεταξύ Νομικής και Οικονομικών!

Αλλά, το τάλαντο το λογοτεχνικό, υπήρχε σίγουρα μέσα της και παρέμεινε ανενεργό, ανεξαργύρωτο και αναξιοποίητο, αλλά πάντοτε έτοιμο να ξεπηδήσει, όταν θα παρουσιαζόταν η κατάλληλη και ευνοϊκή από όλες τις πλευρές στιγμή, όταν η λογοτεχνική και συγγραφική φλέβα θά 'βρισκε, πια, την καλή και την γλυκιά της ώρα! Και ως έτοιμη από καιρό, η Τσαμαδού, με το που βρήκε τον ελεύθερο χρόνο, μετά την αφυπηρέτηση, τον αξιοποίησε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, συγγράφοντας τα τρία μυθιστορήματά της, σε χρόνο ρεκόρ και κάνοντας αυτή τη δυναμική και καθ' όλα άξια συγγραφική παρουσία.

Η Τσαμαδού άνοιξε αμέσως πανιά στο λογοτεχνικό χώρο της συγγραφής και μάλιστα ως συγγραφέας μυθιστορήματος, λογοτεχνικού είδους, που είναι από τη φύση του δύσκολο, σύνθετο και πολύ απαιτητικό, είδος που δεν είναι καθόλου εύκολο να ικανοποιήσει τους επαρκείς αναγνώστες, αν δεν είναι δουλεμένο και σμιλεμένο εξαντλητικά από τον συγγραφέα δημιουργό του.

Το μυθιστόρημα, εξ ορισμού, πρέπει να είναι εκτενές και σύνθετο κείμενο, με πολλούς λογοτεχνικούς χαρακτήρες, των οποίων η ζωή και η δράση να πραγματώνεται με σωρεία περιστατικών, γεγονότων και συμβάντων. Ακριβώς, όλα τα πιο πάνω χαρακτηριστικά, τα βρίσκουμε στο μυθιστόρημα ο Χορός των Μυστικών με μεγάλη επιτυχία δοσμένα. Η συγγραφέας μας, μάς έδωσε την πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία της σ' ένα χορταστικό μυθιστόρημα 522 σελίδων που χωρίζεται σε 20 μεγάλα κεφάλαια, με πολλούς και ολοκληρωμένους ήρωες, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τέσσερις γενές ανθρώπων, με δράση που σε καθηλώνει με γεγονότα αλληπάλλληλα και ανατρεπτικά, με πάθη, μίση και έρωτες συγκλονιστικούς.

Κατάφερε να απλώσει την περιγραφή της τοπικά και χρονικά σε τεράστιο εύρος και ούτε για μια στιγμή δεν άφησε το νήμα της αφήγησης να της ξεφύγει ή την ένταση των γεγονότων να ατονήσει.

Ο Χορός των Μυστικών, ξεδιπλώνεται μπροστά μας σε ένα χρονικό άνοιγμα 124 χρόνων. Η υπόθεση εκτυλίσσεται μεταξύ των ετών 1880 και 1943. Αλλά, η λύση και η αποκάλυψη όλων των μυστικών, γίνεται στο παρόν, στο πολύ πρόσφατο 2004, όταν πια, όλα τα οδυνηρά μυστικά αποκαλύπτονται και όλη η αλήθεια αποκαθίσταται πλήρως στην απόγono της οικογένειας, η οποία αντιπροσωπεύει την τέταρτη γενεά.

Η υπόθεση αρχίζει από το σήμερα, τέλη του 20ου αιώνα με τη δισεγγονή και αμέσως μας πηγαίνει στο πολύ πίσω, στα 1880 όπου γνωρίζουμε την πονεμένη ιστορία της προγιαγιάς Ανέζως. Και η αφήγηση περνά με μεγάλη γλαφυρότητα στην εξιστόρηση της ζωής τριών γενεών της οικογένειας και απλώνεται σε δύο ηπείρους, Ευρώπη και Αμερική, μας μεταφέρει πότε στη Μεσσηνία, πότε στην Αθήνα, πότε στη Νάξο, πότε στη Νέα Υόρκη, πότε στο Σικάγο, πότε στη Βόρεια Ελλάδα, στα σύνορα και στα διάφορα μέτωπα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ώσπου καταλήγει ξανά στην Αθήνα και ξανά στη Μεσσηνία όπου πέφτει με θρήνο η αυλαία της ζωής των ηρώων μας.

Περίπλοκη και συγκλονιστική υπόθεση, γεμάτη δράση και οδυνηρά συμβάντα τόσο για την οικογένεια που πρωταγωνιστεί, όσο και για ολόκληρη την Ελλάδα και τον κόσμο όλο. Ιστορία, που υφαίνεται στη μίξερη και πολύ θλιβερή μικρή επαρχιακή πόλη της Μεσσηνίας, στους δύσκολους και άγονους χρόνους του τέλους του 19ου αι., που εξιστορεί τα βάσανα, αλλά και την επινοητικότητα και εργατικότητα των Ελλήνων μεταναστών στις Ηνωμένες Πολιτείες, και που περιγράφει τα χρόνια της ανάσας του Μεσοπολέμου και τα μαύρα χρόνια της Κατοχής. Ένα ολόκληρο κοινωνιόγραμμα απλώνεται μπροστα μας, με σχέσεις ενδοοικογενειακές, άκρως ανασφαλείς και ταραγμένες, με έρωτες που ολοκληρώνονται και ευοδώνονται και ακόμα περισσότερων να 'ναι αδιέξοδοι και άγονοι, με πάθη, εγωισμούς, δυστυχία, περιπέτεια, μίσση, εκδίκηση, αρρώστιες, βάσανα, λίγες χαρές και ελάχιστη ανέφελη ζωή, πολλά δύσκολα χρόνια και μεγάλα σύννεφα πάνω από τη ζωή των ηρώων μας.

Τα κυριότερα σημεία της πλοκής του μυθιστορήματος, πολύ περιληπτικά, είναι τα πιο κάτω:

Οι νεαροί Βούλα και Θανάσης φτιάχνουν την οικογένειά τους, μέσα στον έρωτα και στη φτώχεια, αποκτούν τέσσερα κορίτσια, ο πατέρας σκοτώνεται και αφήνει τη Βούλα χήρα 24 ετών, που κάνει οτιδήποτε για να ζήσει τα παιδιά της. Γίνεται και μαμμιά, Παντρεύει τη μικρή της κόρη Ανέζω μ' έναν πλούσιο και κατά 30 χρόνια μεγαλύτερο της και αρχίζει η δυστυχία της νεαρής Ανέζω με τον σκληρόκαρδο, τσιγγούνη και μη δυνάμενο να τεκνοποιήσει άντρα της.

Όμως, η Ανέζω μένει έγγυος, από το πάθος της για έναν Γύφτο και αποκτά το μοναδικό παιδί της, τον Γιώργη. Έτσι, η Ανέζω μπαίνει στο χορό των μυστικών. Ο Γιώργης, μεγαλώνει, παίρνει μέρος στον ατυχή πόλεμο του 1897 και αργότερα μεταναστεύει στο Σικάγο. Εκεί σιγά-σιγά τα καταφέρνει ν' αποκτήσει τη δική του επιχείρηση. Νυμφεύεται, τη Σοφούλα, μετά από πολλή δυσκολία για να την πείσει, γιατί η κοπέλα ποτέ δεν τον αγάπησε. Η Σοφούλα βγαίνει ψυχρή και αδιάφορη σύζυγος, που καμιά σχέση δεν έχει με την κοπέλα που είχε πάντοτε στα όνειρά του ο Γιώργης. Αποκτούν δυο παιδιά, τον Λευτέρη και την Τζούλη αλλά ποτέ δεν νιώθουν ευτυχημένοι με τις υστερικές κρίσεις της συζύγου και αργότερα με την ψυχασθένειά της. Χωρίζουν, και ο Γιώργης δημιουργεί νέα οικογένεια, ενώ η Σοφούλα παίρνει τα παιδιά της και γυρίζει στην Ελλάδα. Γίνεται ερωμένη ενός δικηγόρου, μακρινού συγγενή της, καταφεροτζή και παντού δικτυωμένου, ως τον θάνατό της. Η κόρη της Τζούλη, άλλον ερωτεύεται, άλλον παντρεύεται, άλλον ξαναερωτεύεται, αλλά δεν βρίσκει την ευτυχία πουθενά. Από τον δυστυχημένο της γάμο αποκτά ένα κοριτσάκι και γυρίζει μετά από πολλές περιπέτειες στη γιαγιά Ανέζω στη Μεσσηνία. Η γιαγιά Ανέζω, η Τσαούσω μαμμιά, όπως είναι γνωστή εκεί, κινεί συνεχώς τα νήματα της ιστορίας μας και κάνει τ' αδύνατα δυνατά για τη μοναδική της παρηγοριά, που 'ναι η εγγονή της η Τζούλη.

Έρχονται τα μαύρα χρόνια της κατοχής και στη Μεσσηνία υπάρχει ιταλικός στρατός. Η Τζούλη γνωρίζεται μ' έναν αξιωματικό Ιταλό, που είναι αρχαιολόγος, αγαπά τον ελληνικό πολιτισμό και μπορούν να συνεννοηθούν πλήρως. Οι κακές γλώσσες όμως, και μάλιστα οι συγγενικές, άτομα που επιβουλεύονται την παρουσία της, την καταδίδουν ως πρόσωπο που έχει συνεργαστεί με τον εχθρό. Την καταδικάζουν και τη δολοφονούν εν ψυχρώ, για παραδειγματισμό. Η μικρή Αναστασία, η κόρη της δολοφονημένης, μεγαλώνει, πηγαίνει στην Αμερική και το 2000 μέσω μιας τηλεοπτικής εκπομπής στην Αθήνα, ανακαλύπτει όλα τα μυστικά της οικογένειάς της. Παραλαμβάνει παλιές επιστολές, που αποδεικνύουν ότι η μητέρα της δεν είχε κάνει κάτι κακό και η ιστορία μας ολοκληρώνεται με το γάμο της κόρης της Τζίνη με τον Ιταλό Αλεσσάντρο Περτίνι, που είναι εγγονός του Ιταλού αξιωματικού, τον οποίο είχε ερωτευτεί πλατωνικά η μητέρα της, Τζούλη, και πέθανε γι' αυτό. Ο εγγονός Περτίνι ήλθε για να φέρει τις επιστολές του παππού του, και να αποκαλύψει τα κρυμμένα μυστικά.

Η περιγραφή των γεγονότων και η δράση των ηρώων της Τσαμαδού στηρίζονται σε δύο, κυρίως, άξονες:

στην **ιστορία** της νεότερης Ελλάδας, χωρίς να 'ναι καθαρά ιστορικό μυθιστόρημα, και στον **έρωτα**, μ' όλα τα πάθη ή τη σαγήνη που μπορεί αυτό το ισχυρό συναίσθημα να γεννήσει. Ο ιωτός υφάινεται με μαεστρία πάνω σ' αυτούς τους δύο βασικούς άξονες και δημιουργεί στην ολότητά του ένα πολύ αξιόλογο, συναρπαστικό και συγκλονιστικό μυθιστόρημα, που διαβάζεται χωρίς ανάσα, χωρίς διακοπή και με αμείωτο το ενδιαφέρον, γιατί σε απορροφά εντελώς και σε μαγεύει η δύναμη της αφηγηματικής άνεσης και η έξυπνη αλληλοδιαδοχή πολύ δυνατών περιστατικών και γεγονότων.

Κι ας μην ξεχνάμε, το μυθιστόρημα πάντοτε είχε στόχο να τέρπει, να ξεκουράζει και να ψυχαγωγεί. Κι αν θυμηθούμε, λίγο, την ιστορική διαδρομή του ως λογοτεχνικού είδους θα δούμε, πώς έτσι ακριβώς ξεκίνησε και μ' αυτές τις προδιαγραφές επέζησε μέσα στους αιώνες. Από τα πρώτα μυθιστορήματα των αρχαίων και ελληνιστικών χρόνων, μέχρι τις ρομαντικές μυθιστορίες της βυζαντινής εποχής και τα ρομάνς των τροβαδούρων της μεσαιωνικής Δύσης, το μυθιστόρημα ξεχείλιζε από έρωτα, τις πλείστες φορές αδιέξοδο, που έπρεπε να περάσει από σαράντα κύματα ώσπου να τελεσφορήσει.

Πάντοτε, λοιπόν, το μυθιστόρημα υπήρξε λαϊκό ανάγνωσμα, ανάγνωσμα προς τέρψη, ψυχαγωγία και ευχαρίστηση των πολλών ακροατών στις παλαιότερες εποχές των πολλών ανγνωστών στη σύγχρονη κοινωνία μας.

Η Ελένη Τσαμαδού, κατάφερε να μας κάνει κοινωνούς μ' ένα μυθιστόρημα άρτιο, με ενδιαφέρουσα πλοκή, δράση και περιπέτεια και με αξιοποίηση του ιστορικού στοιχείου. Με μια φράση, το έδωσε με δυνατό και **έξυπνο γράψιμο**, οπότε η **τέρψη, η ψυχαγωγία και η ευχαρίστηση** είναι δεδομένες και η αναγνωστική απόλαυση πλήρως εξασφαλισμένη!

ΔΡ ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

Κύπρου Χρυσάνθη: *Ιατρικά Σύμμεικτα Κύπρου*, Λευκωσία 2009.

Ανάμεσα στα πολυάριθμα βιβλία του Κύπρου Χρυσάνθη (Κ.Χ., 1915- 1998) θα υπομνήσουμε εκείνα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία, τη λαογραφία και τον πολιτισμό της ιατρικής. Αναφέρομαι πρώτα στο βιβλίο «Από την Ιστορία της Κυπριακής Ιατρικής» που εκδόθηκε το 1983 και ευτύχησε άλλες δύο εκδόσεις, το 1988 και το 1991. Θυμίζω επίσης την έκδοση «Δημόδης ιατρική της Κύπρου. Σύμμεικτα» (1984). Και στα δύο βιβλία, για τα οποία έχουμε γράψει σε παλαιότερα δημοσιεύματα, περιλαμβάνεται σημαντικός αριθμός κειμένων τα οποία σε διάφορους χρόνους είχαν δημοσιευθεί σε βιοϊατρικά, πολιτιστικά, ιστορικά και άλλα περιοδικά. Η ιδέα της συγκέντρωσης των κειμένων αυτών σε τόμους ήταν πολύ χρήσιμη, καθώς ανέδειξε και έβγαλε τα άρθρα από σπάνια, δυσεύρετα και συχνά περιουσιμένη κυκλοφορίας έντυπα (δηλαδή από την αφάνεια) καθιστώντας τα προσιτά στους ενδιαφερόμενους και στους ειδικούς. Αφορμή για τις σκέψεις αυτές και για το σχετικό δημοσίευμα μου δίνει η μεταθανάτια κυκλοφορία ενός ακόμα, συναφούς με τα πιο πάνω, βιβλίου που κυκλοφόρησε πρόσφατα με τον τίτλο «Ιατρικά σύμμεικτα Κύπρου». Η καθυστέρηση της έκδοσης οφείλεται σε διάφορες περιπέτειες του «χειρογράφου» τις οποίες αναφέρει στον πρόλογό του ο γιατρός κ. Μιχ. Βωνιάτης. Αλλά, παρά τα 15 χρόνια που μεσολάβησαν από την ολοκλήρωση της ύλης, «οι γραφές του Κ.Χ. έχουν ξεπεράσει τον συμβατικό χρόνο και ο θάνατός του δεν μπορεί να σβήσει ούτε μία λέξη από όσα σοφά και ωραία μας άφησε η πολύχρονη και πλούσια λογοτεχνική πορεία του - ανεξίτηλες οι γραφές του» γράφει ο Μ. Βωνιάτης. Ας δούμε όμως αναλυτικά το βιβλίο του Κ. Χ., που το είχε αφιερώσει στους συναδέλφους του της σχολιατρικής υπηρεσίας της Κύπρου.

Τα «Ιατρικά Σύμμεικτα Κύπρου» περιλαμβάνουν 16 άρθρα που καλύπτουν όχι μόνο ευρεία ποικιλία θεμάτων, αλλά και μεγάλο βάθος χρόνου. Το πρώτο από τα θέματα αναφέρεται στους υπουργούς υγείας της Κυπριακής Δημοκρατίας, από την ίδρυσή της το 1960 ως το 1985 που γράφτηκε το άρθρο. Πρώτος στη σειρά, βάσει των διακανονισμών με την τουρκοκυπριακή μειονότητα, ήταν ο Νιαζί Μανιέρα. Οι πολιτικές εξελίξεις και οι μετασχηματισμοί διέκοψαν την αρχική συμφωνία. Έτσι οι επόμενοι δέκα υπουργοί υγείας ήταν Ελληνοκύπριοι. Ο Κ.Χ. παραθέτει συνοπτικές βιογραφικές πληροφορίες γι' αυτούς.

Το δεύτερο κείμενο έχει τον τίτλο «Ένας άλλος ύμνος του '55» και έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο για τους Έλληνες γιατρούς όσο και για την Ελληνική Εταιρεία Ιατρών Λογοτεχνών. (Ας σημειωθεί με την ευκαιρία ότι ο Κ.Χ. ήταν μέλος της). Το άρθρο αναφέρεται σε στιχουργήματα του γιατρού Κώστα Μουρίκη, που είχε διατελέσει πρόεδρος της Εταιρείας και εκδότης του περιοδικού της «Κασταλία». Το άρθρο αναφέρεται σε ταχυδρομική κάρτα με στίχους του Μουρίκη, μελοποιημένους από τον Απ. Σπήλιο. Οι νότες ήταν επίσης τυπωμένες στην κάρτα, την οποία τόσο οι συντελεστές όσο και τα άλλα μέλη της Εταιρείας ταχυδρομούσαν με την ιδιωτική τους αλληλογραφία. Τον Κ.Χ. συγκινεί όχι το καλλιτεχνικό - δημιουργικό αποτέλεσμα, αλλά η πατριωτική πρόθεση των συντελεστών.

Τα «Φαρμακευτικά φυτά της Κύπρου» αποτελούν αντικείμενο του τρίτου άρθρου. Ο συγγραφέας αναφέρεται σε 170 συνολικώς φυτικά είδη, μικρά και μεγάλα, αυτοφυή ή καλλιεργούμενα, βρώσιμα ή όχι, τα οποία έχουν κατά παράδοση ή επιστημονικά αποδειγμένες θεραπευτικές δράσεις.

Το αγγλόφωνο τέταρτο άρθρο με τον τίτλο «Medicine in Cyprus in ancient times» κάνει μνεία στις ιαματικές θεότητες της Κύπρου και στους αρχαίους γιατρούς των οποίων τα ονόματα βρέθηκαν σε επιγραφές και σε γλυπτά. Μεταξύ των πρώτων αναφέρει τον Απόλλωνα Μελάνθιο, την Αφροδίτη, τον Ασκληπιό και την Υγεία, αλλά και τις αιγυπτιακές θεότητες Ασάρατ και Σέραπι. Μεταξύ των φυσικών προσώπων αναφέρονται ο Ονάσιλος Ονασικύπρου, στρατιωτικός γιατρός, ο Απολλώνιος Κιτιεύς που έγραψε «Περί Άρθρων» κατ' εντολή του Πτολεμαίου και ο Ζήνων ο Κιτιεύς, των χρόνων του Ιουλιανού. Όσο για εγχώριες φαρμακευτικές ύλες αναφέρεται ότι ο Διοσκουρίδης μνημονεύει 24 προϊόντα από την Κύπρο στις συνταγές του.

Στο επόμενο κείμενο (5ο), καταγράφονται οι «Ιατροί κατά τα τέλη του ΙΘ' αιώνα στην Κύπρο». Ξεκινώντας από το άρθρο του Ν.Γ. Κυριαζή (1935) για τους γιατρούς του ΙΖ' - ΙΘ' αι., το συμπληρώνει για τον τελευταίο με βάση τα επίσημα στοιχεία της «Medical Registry». Έτσι τα 10 ονόματα του Κυριαζή αυξάνονται σε 66, τόσο Κυπρίων όσο και ξένων που ασκούν εκεί. Ποσοστό 55% (32 γιατροί) ήταν πτυχιούχοι του Πανεπιστημίου Αθηνών. Όσο για τους πτυχιούχους ξένων πανεπιστημίων αναφέρονται πτυχία από την Ουσάλα έως τη Δαμασκό, καθώς και τρία αμερικανικά. Στη συνέχεια μάς καταγράφει τον αριθμό γιατρών ανά πόλη εγκατάστασης καθώς και την αναλογία γιατρών ανά κατοίκους, στο επίπεδο ολόκληρης της Κύπρου (1: 3171).

Η «Λαϊκή Ιατρική της Κύπρου για το παιδί», το 6ο άρθρο, εντάσσεται στα γνωστά ιατρο-λαογραφικά ενδιαφέροντα του αείμνηστου συναδέλφου και φίλου. Διασώζονται σ' αυτό τα λαϊκά ονόματα παιδιατρικών νοσημάτων: *κοτσινάδι* (ερυθρά), *αμολόητο* (ανομολόγητο, η βλογιά), *τζανίν* (ικτερός), *περνάριν* (ερυσίπελας), *ρουσουδι* (ιλαρά), *πετεινόβηχας* (κοκκύτης), *μαουλάς* (παρωτίτις) κ.α. Όσο για τα αίτια που πιστεύει ο λαός, ο Κ.Χ. τονίζει τις αντιλήψεις της κληρονομικότητας, διάφορα φυσικά αίτια και τον βασκανο οφθαλμό. Για τη θεραπεία των νοσημάτων αναφέρεται στην παρέμβαση της πίστης και των αγίων, τοπικών ή ευρύτερα γνωστών, ενώ για την πρόληψη καταγράφει τις μεταφυσικές κυρίως ενέργειες και τη θεουργική ιατρική και λιγότερο τον εμπειρικό ορθολογισμό.

«Η Ιατρική βιβλιογραφία για τη Συρία, την Παλαιστίνη και Κύπρο» είναι το θέμα του 7ου άρθρου. Αναφέρεται σε μελετήματα και σχόλια ιατρικής φύσεως για τον κυπριακό χώρο από έκδοση του Dr. Med. Aaron Sandler από το Breslau. Πρόκειται για ειδήσεις και σχόλια δημοσιευμένα κατά κανόνα στη Βρετανική Ιατρική Επιθεώρηση (British Medical Journal), στο περιοδικό Lancet και την «Ιατρική και Χειρουργική Επιθεώρηση του Εδιμβούργου». Στο άρθρο γίνεται μνεία και σε τρεις Κύπριους γιατρούς, τους οποίους αναφέρει ο Sandler : τον Γ. Διαγκούση, τον Γ. Καραγεωργιάδη και τον Ch. Heldenstamm.

Το 8ο κεφάλαιο του ενδιαφέροντος βιβλίου «Ιατρικά Σύμμεικτα Κύπρου» αναφέρεται στο «Περί Εφοδίων» έργο του Αχμέτ Αβραμίου Χαλέτ, που περιλαμβάνεται στον υπ' αριθμό 51 κώδικα της Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Το άρθρο μάς περιγράφει χειρόγραφο του Άραβα γιατρού και πιθανώς μαθητή του Ιωάννη του Δαμασκηνού και του Ισαάκ του Ιουδαίου ή του Ιωαννιτίου. Αναφέρεται σε αρχαίους Έλληνες γιατρούς και στον Άραβα Ραζίη. Στο έργο του Χαλέτ περιγράφονται ανατομικές γνώσεις της εποχής, απόψεις της φυσιολογίας, στοιχεία νοσολογίας, χωρίς δεισιδαίμονες αιτιολογήσεις. Επίσης περιγράφονται ποικίλα φάρμακα κατά κατηγορίες δράσης καθώς και οδηγίες για φλεβοτομία.

Οι «Ευθύνες και ποινές ιατρών κατά τις Ασίξες» είναι το αντικείμενο του 9ου κεφαλαίου. Ρύθμιση των αμοιβών των γιατρών αλλά και ποινές για τις θεραπευτικές αστοχίες αναφέρονται από τα αρχαιότατα χρόνια. Βαρύτερες ποινές προβλέπονται κατά των γιατρών και στις Ασίξες, το κυπριακό μεσαιωνικό δίκαιο, το οποίο κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας ίσχυε και σε άλλες περιοχές. Σύμφωνα με τις Ασίξες τιμωρούνται η αποτυχία θεραπείας πληγών ή καταγμάτων, εσωτερικών νοσημάτων, δερματοπαθειών κλπ. Για την πρόκληση θανάτου σε ελεύθερο άτομο προβλέπονται από διαπόμπευση μέχρι θάνατο, ενώ για την πρόκληση θανάτου σε δούλο, αποζημίωση του ιδιοκτήτη, απέλαση του γιατρού και άλλες ποινές κατά περίπτωση. Ο Κ. Χ. παραθέτει 16 δυνητικές περιπτώσεις. Σε ελεύθερους γιατρούς διαπόμπευση και απαγχονισμός προβλέπονται στις ακόλουθες περιπτώσεις: Θάνατος ασθενούς από λάθος αγωγή, θάνατος μετά από αφαίμαξη, φλεβοτομία σε καταστάσεις ρίγους, διάνοξη κοιλίας για «υδρωπικία», θάνατος με διάρροια από υπακτικά, κακή χρήση πυρακτωμένου σιδήρου κλπ. Στο άρθρο ο Κ.Χ. παραθέτει τα σχετικά άρθρα από τις αυτούσιες Ασίξες σκε' - σκζ'.

Το 10ο κεφάλαιο αναφέρεται σε «Επιδημία διφθερίτιδας στα χρόνια της τουρκοκρατίας». Μετά από μια βραχεία αναδρομή σε διάφορες επιδημίες, δημοσιεύεται εγκύκλιος της τουρκικής διοίκησης του 1287 μουσουλμανικού έτους (= 1872), με οδηγίες στην ελληνική γλώσσα για τη λήψη μέτρων πρόληψης της μετάδοσης όπως η διακοπή της λειτουργίας των σχολείων κ.ά. Στην εγκύκλιο περιγράφονται τα συμπτώματα για την έγκαιρη αναγνώριση της νόσου, παρέχονται οδηγίες ειδικώς για τα χωριά που δεν έχουν γιατρό, τονίζεται η απομάκρυνση των υγιών από τον ασθενή. Όσο για τη θεραπεία συνιστώνται βδέλλες, λιναρόσπορος, γαργάρες με κριθαρόνερο και μέλι, αλοιφή υδραργύρου («μερκοουριάλις») για επαλείψεις του λαϊμού κλπ. Ενδιαφέρον είναι ότι το κείμενο δημοσιεύεται αυτούσιο στη γλώσσα της εποχής και χωρίς τήρηση των κανόνων ορθογραφίας, καθώς είχε γραφεί από Τούρκο.

Το 11ο άρθρο δεν αναφέρεται στην ιστορία, είναι όμως μια επιδημιολογική μελέτη του τραυλισμού και της αριστεροχειρίας («Stammering and handedness») μεταξύ 1133 μαθητών της Λευκωσίας. Όπως φαίνεται από τη δομή το άρθρο είχε αποσταλεί ως επιστολή («Letter to the editor») προς δημοσίευση (ή και είχε ενδεχομένως δημοσιευθεί) σε βιοϊατρικό περιοδικό.

«Η Ιστορία της σχολιατρικής υπηρεσίας στην Κύπρο», το 12ο θέμα του βιβλίου, δίνει έμφαση στο πνεύμα της προληπτικής ιατρικής και στη διαφύλαξη της σωματικής, πνευματικής και ψυχικής υγείας των μαθητών στην Κύπρο. Η κατεύθυνση αλλάζει αναλόγως της εποχής. Το κύριο ενδιαφέρον αναζήτησης αναλόγως της περιόδου είναι άλλοτε οι οφθαλμίες, άλλοτε οι παρα-

σιτώσεις, άλλοτε τα οδοντιατρικά προβλήματα. Ο πρώτος ειδικός σχολιατρικός κανονισμός έγινε το 1966, παρόλο ότι ετήσιες εκθέσεις για την υγεία των μαθητών αναφέρονται από το 1925. Και το επόμενο άρθρο («Γενετήσια διαπαιδαγώγηση στα Κυπριακά σχολεία») αποτελεί, μαζί με τα προηγούμενα, μια ενιαία σχολιατρική ενότητα στην οποία δημοσιεύονται και τα επίσημα υπηρεσιακά ή κρατικά έγγραφα που ρυθμίζουν τις αντίστοιχες υπηρεσίες.

Διάφορα «Ιατρικά και όχι μόνο παράδοξα της Κύπρου» απαρτίζουν το 14ο αντικείμενο που περιλαμβάνει ποικίλες καταστάσεις, όπως:

- Συνεταιρισμό δύο Ιταλών γιατρών στην Κύπρο με έγγραφα τύπου προικοσύμφωνου. Στους όρους της συμφωνίας προβλέπεται και η παραχώρηση της κόρης του ενός ως συζύγου του άλλου.

- Άσκηση του επαγγέλματος από Κυπρίους με ονόματα αλλαγμένα σε ξενικά ώστε να αποτούν με αυτά σπουδαιοφάνεια και περισσότερη πελατεία.

- Την αναγγελία γιατρών με τελάλη («Περνάει από το στενό σας ...»)

- Έμμεση διαφήμιση με τη δημοσίευση όχι των επιτυχιών (που απαγορευόταν) αλλά με επιδημιολογικά στοιχεία νοσηρότητας και θανάτων ή με ευχαριστήρια ασθενών και των συγγενών τους, τα οποία συχνά συνέτασσαν οι ίδιοι οι γιατροί.

- Επίσημα έγγραφα για την εξέταση ιεροδούλων, πληροφορίες για ιδρύματα αφροδισίων, λοιμοκαθατήριο, νοσοκομείο λοιμωδών νοσημάτων κλπ.

- Έμμετρες ιατρικές ειδήσεις στον τύπο και έμμετρη διαφήμιση κινίνου είναι μερικά ακόμα από τα ιατρικά παράδοξα της Κύπρου που αναφέρει ο Κ.Χ. στο άρθρο αυτό.

Το τελευταίο (15ο) άρθρο του βιβλίου έχει τον τίτλο «Η Ιατρική Λευκωσία». Αναφέρεται σε νοσηλευτικά ιδρύματα, σε γιατρούς, σε επιδημίες, σε περιοδικά, ιατρικούς συλλόγους και σε άλλα ζητήματα της ιατρικής, διαχρονικά, ειδικώς στην πόλη της Λευκωσίας.

Τα «Ιατρικά Σύμμεικτα Κύπρου» αποτελούν ένα πολύτιμο συμπλήρωμα των όσων ο ίδιος είχε γράψει για την ιατρική ιστορία της Κύπρου. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι, στον συγκεκριμένο τομέα, καλύπτει ο ίδιος το κενό που μας άφησε με τον θάνατό του. Πρέπει να γίνει τιμητική αναφορά στην κα Λούλλα Κ. Χρυσάνθη που φροντίζει την πνευματική παρακαταθήκη του αείμνηστου συζύγου της, στην Ι.Μ. Κύκκου για τη χορηγία της έκδοσης, στον κ. Ανδρέα Παυλάκη για τη γενική επιμέλεια και στον Δρ. Μ.Ν.Βωνιάτη για τον πρόλόγο του. Όσο για τον Κύπρο Χρυσάνθη, εκεί στους κόσμους της μνήμης και της ιστορίας όπου βρίσκεται, τον διαβεβαιώνω με τα δικά του λόγια και

Δηλώνω ενυπογράφως:

*«Δεν πρόδωσες τον Ιπποκράτη παίζοντας
ζυγά - μονά με τον Απόλλωνα
στα υψίπεδα της Κύπρου».*

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Α. ΡΗΓΑΤΟΣ
Επίκ. Καθηγητής Ιατρικής - Συγγραφέας
Επίτιμος Διδάκτωρ Παιδαγωγικού Τμήματος
Δ. Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών

Κύπρου Χρυσάνθη: *Ίατρικά Σύμμεικτα Κύπρου*, Λευκωσία 2009.

“Όσοι από έμάς γνώρισαν τόν μακάριο Κύπρο Χρυσάνθη, καταλαβαίνουμε καλλίτερα τήν έντυπόγραφη δήλωση - όμολογία του «Δέν προδώρα τόν Ίπποκράτη παίζοντας ζυγά-μονά μέ τόν Ἀπόλλωνα στά ύψίπεδα τῆς Κύπρου». Κουβαλάει καί αὐτός τις ένοχές του καί άντιδρά σάν παιδί! Τί ποιητής θά ἦταν άν δέν κουβαλούσε μέσα του, διά βίου, ένα παιδί; Ἐνας φίλος, καθηγητής Πανεπιστημίου, έρωτήθηκε από συνάδελφό του «Τώρα πού έγινες καθηγητής θά συνεχίζεις νά γράφεις ποιήματα;» Ἡ νηφάλια απάντηση δέν εἶναι εύκολη. Καί θυμίζει άπόμακρα αὐτό πού εἶπε ό Πρώτανυς τοῦ Πανεπιστημίου στόν Κωστή Παλαμά: «Τώρα πού γίνετε Γενικός Γραμματέας, Κύριε Παλαμά, θά σταματήσετε (δέν εἶναι άνάγκη) νά γράφετε στίχους», (άν τό άποδίδω σωστά). Για νόμιμη γυναίκα του καί για έρωμένη του, έκανε σχετικό λόγο ό Ἄντων Τσέχωφ.

Ἐπενθυμίζω πώς τόν περασμένο Μάιο, στά πλαίσια τοῦ 35ου Πανελληνίου Ίατρικοῦ Συνεδρίου, λάβαμε μέρος ή «Έλληνική Ύταιρία Ύατρών Λογοτεχνών» καί τό περιοδικό μας ΚΑΣΤΑΛΙΑ, με γενικό θέμα «Ἡ καλλιέπεια τοῦ έλληνικοῦ λόγου στή χρήση τῆς Ύατρικῆς». Καί νομίζω πώς καλά τά πήγαμε.

Καί διαβάζουμε στή σελίδα 20 τῶν «Ύατρικῶν Σύμμεικτων» του νά κάνει έκτενή άναφορά στήν Ύταιρεία μας καί στό περιοδικό μας. Συγκινημένος αναφέρεται στήν έποχή τοῦ Κυπριακοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγώνα. «Ένας άλλος ύμνος τοῦ '55». Εἶναι ένα ποίημα για τόν Ἀγώνα γραμμένο καί σταλμένο από τόν Κώστα Μουρίκη, πρόδεδρο τότε τῆς Ύταιρείας καί τῆς ΚΑΣΤΑΛΙΑΣ. Ἐντυπώσισε τόν Κύπρο Χρυσάνθη ό ύμνος αὐτός, άσχετα μέ τήν ποιητική του άξία. Ἦταν γι' αὐτόν μιá ἠθική τόνωση.

“Όταν οί μετέπειτα γνωρίσαμε τόν Κύπρο Χρυσάνθη, εἶδαμε τόν Ἐπιστήμονα καί τόν Λογοτέχνη. Ἐγιναν γνωστά τό κοινωνικό του έργο, ή κοινωνική του προσφορά, ή άγάπη στόν άνθρωπο.

Πολλά από τά κείμενα τῆς συλλογῆς εἶναι άνακαινώσεις καί δημοσιεύματα στόν περιοδικό τύπο. Εἶναι ποικίλου ένδιαφέροντος. Κυρίως όμως τά διακρίνουμε σέ:

1) Παιδιατρικά-Σχολιατρικά. Ἡ προσφορά του στή Σχολική Ὑπηρεσία τῆς Κύπρου εἶναι γνωστή. Ὁ σχεδιασμός της, ή ανάπτυξη της καί ή πρακτική έφαρμογή της άποτελοῦν τή μεγάλη κοινωνική προσφορά τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη. Καί για νά εἶναι δίκαιος καί συνεπής πρὸς τόν έαυτό του κάνει έκτενή άναφορά στήν «Ίστορία τῆς Σχολιατρικῆς Ὑπηρεσίας στήν Κύπρο». Κι έπειδή, όπως εἶναι γνωστό, τό μεγάλο κομμάτι τῆς Ύατρικῆς του ζωῆς σχετίζεται άμεσα μέ τό σχολεῖο, κατανοοῦμε καλλίτερα τις έκτενείς άναφορές του: «Ἡ γενετήσια διαπαιδαγώγηση στα κυπριακά σχολεῖα», καί «Ἐνδομηματική έπιτροπή σεξουαλικῆς άγωγῆς». Διαβάζοντάς τες καταλαβαίνουμε τις συγκινητικές προσπάθειές του στήν κατεύθυνση αὐτή καί τις τυχόν δυσκολίες πού συναντοῦσε.

2) Τά Ιστορικά Ιατρικά του κείμενα. Ἡ Ιστορική-Ύατρική του συνείδηση τόν ώθει νά καταγράψει Ὑπουργούς Ὑγείας τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας. Καί βέβαια δικαίως ξεκιναίει από τούς γιατροῦς τοῦ παρελθόντος, σημειώνει Ιατρική βιβλιογραφία, ως καί κάποιες έπιδημίες, πού εἶχαν ταλαιπωρήσει κατά καιρούς τήν Κύπρο. Ὁδηγεῖται στή συνέχεια νά αναφερθεῖ στήν «Ύατρική Λευκωσία» καί επί πλέον στα «Ύατρικά καί όχι μόνο παράδοξα τῆς Κύπρου». Ὁ λογοτέχνης ώθεῖται στα κρásaπεδα τῆς Ιατρικῆς παράδοσης, σ' ένα είδος Ιατροφιλοσόφου, καθώς αναφέρεται στή «Λαϊκή Ύατρική τῆς Κύπρου για τό παιδί» καί στα «Φαρμακευτικά φυτά τῆς Κύπρου (άγρια καί κηπευτικά».

Ἔτσι, νομίζω, πώς γνωρίζουμε καλλίτερα, παράλληλα μέ τόν καταξιωμένο λογοτέχνη, τόν πνευματικό άνθρωπο, αλλά καί τόν κοινωνικό έργατη, στίς ύποδείξεις τοῦ Ύπποκράτη καί τοῦ Γαληνοῦ.

Δημήτρη Μποσινάκη: «Γραμμές στο χώμα», ποίηση, εκδόσεις «λεξιτύπων», Αθήνα 2009.

Ο φίλος λογοτέχνης Δημήτρης Μποσινάκης έχει μια θητεία και μια θέση στη σύγχρονη Ελληνική λογοτεχνία. Ανήκει, μια που είναι χρόνια μέλος της Εταιρείας Ελληνικών Χριστιανικών Γραμμάτων, στην ομάδα λογοτεχνών που έγραψαν και συνεχίζουν να γράφουν, πεζό, ποιητικό και δοκιμιακό λόγο, με κύρια έμπνευση αλλά και οπτική γωνία, το ορθόδοξο χριστιανικό τους πιστεύω. Είναι σε όλους μας γνωστό, ειδικά στην ποίηση, πόσο δύσκολη είναι αυτή η γραφή. Δύσκολη γιατί ο τολμών, προτού πάρει στο χέρι τον κάλαμον γραφής, οφείλει να γνωρίζει καλά τους αυστηρούς της κανόνες, ώστε γράφοντας, να μην καταστεί η γραφή του άμβωνα διδασχής και αποκρουστικό κήρυγμα αλλά βίωμα μεταποιημένο σε ποίηση.

Ο Δ.Μ. με το καινούργιο του ποιητικό βιβλίο έρχεται με την καινούργια ποιητική του δημιουργία, ανανεωμένος, να μας προσφέρει αυτή τη δρόσο στην πνευματική ξηρασία της εποχής μας. Ο ποιητής μέσα από τη σκληρή πορεία της ζωής, είναι φορές που νοιώθει το σκοτάδι να είναι κυρίαρχο παντού. Τότε αφήνει εναγώνια την κραυγή του για σωτηρία, για φως. Να τι γράφει:

«Δε νύχτωσε μόνο στην πόλη./Το σκοτάδι συνεχίζει την πορεία του.../κι εγώ ακολουθώ τον ήλιο που βυθίζεται στο Ιόνιο./Νυχτώνει για καλά./Κύριε, κι είμαστε μόνοι.../Αυτή τη φοβερή νύχτα [εννοεί το νύχτωμα του κόσμου και τη μόνιμη κυριαρχία του σκότους] πως θα την περάσουμε!/Γι' αυτό μείνε μαζί μας./Βασίλεψεν η μέρα, στέρεψε το φως./Μείνε μαζί μας./Τότε μπορούμε και χωρίς αυτό [εννοεί χωρίς το φως του κτιστού ήλιου, μια που θα έχουμε μαζί μας τον Κύριο, το Άκτιστο φως] να ζήσουμε» [ποίημα: Δε νύχτωσε μόνο στην πόλη, σελίδα 20].

Διαβάζοντάς το οι στίχοι του μας παραπέμπουν στους τρεις μαθητές του Χριστού, στο «κέκλιεν η ημέρα» [κι εγώ ακολουθώ τον ήλιο που βυθίζεται στο Ιόνιο] αλλά και στην παράκλησή τους: «Κύριε, μείνον μεθ' ημών» [Κύριε, είμαστε μόνοι.../Μείνε μαζί μας]

Το φως είναι σιγουριά, είναι ασφάλεια. Ο ερχομός όμως της σκοτίας τυγχάνει να φέρνει φόβο και να είναι πηγή πολλές φορές πηγή ανησυχίας και πρόκληση ανασφάλειας. Η παρουσία του Φωτός [του Κυρίου] είναι σιγουριά και ασφάλεια. Βγάζει «έξω το φόβο».

Τον ποιητή Δ.Μ., μια που είναι και κλινικός ψυχολόγος, απασχολεί κι ο μοναχικός άνθρωπος, ο οποίος ευρίσκεται «ανάμεσα στο ανώνυμο πλήθος,/σ' αυτή την πολυσύχναστη μοναξιά» όπου «το βλέμμα του δεν συναντάει το βλέμμα του άλλου,/ούτε που κοιτάζει ποιος κάθεται δίπλα του»/Δεν υπάρχει ο πλησίον...» [ποίημα: «Μοναχική ζωή», σελίδα 9]

Στην όλη συλλογή, το ποίημα που φέρει τον τίτλο «Ως το τέλος», θεωρούμε πως είναι από τα καλύτερα γιατί μας θυμίζει την προσδοκία αλλά και την ψυχική προετοιμασία από τις δέκα μυαλωμένες παρθένες σε αντίθεση φυσικά με τις μαωρές, της γνωστής παραβολής.

«Ποιος ξέρει πού να 'χεις ορίσει το ραντεβού μας και πότε.../Νομίζω παντού και πουθενά [είναι ακαθόριστος ο χρόνος του ερχομού του Νυμφίου] Θαρρώ πως περιφέρεσαι έξω από την πόρτα μου αγωνιά και περιμένω./ Ακούγεται κι ο θρος του Ιματίου σου./Στέκομαι μέσα κι αναμένω να χτυπήσεις».

Στην ψυχή μέσα του χριστιανού ποιητή επικρατεί αγωνία. Η αγωνία αυτή βλέπουμε πως κορυφώνεται στους επόμενους στίχους:

«Μάτι δεν κλείνω, μη σημάνεις και κοιμάμαι./Μετρώ την Ευχή στα δάκτυλα μου,/σαν το μικρό παιδί,/το μέτρημα μαθαίνω».

Οι στίχοι στο ποίημα αυτό μας θυμίζουν τη Μεγαλοβδομάδα και τα τροπάρια της. Μας θυμίζουν την αγωνία του πιστού μη μείνει «έξω του νυμφώνος». Γι' αυτό δεν μείνει ανενεργός. Να

τι γράφει: «Μετρώω την Ευχή στα δάχτυλά μου./σα μικρό παιδί./το μέτρημα μαθαίνω». Ναι, ο κάθε πιστός για ν' αξιωθεί τη συνάντησή του με τον Ιησού, οφείλει να γίνει παιδί. Ν' αποκτήσει όλη την παιδική του αθωότητα [«εάν μη γίνετε ως τα παιδιά... αυτών εστί η Βασιλεία των ουρανών»] Ο πιστός πρέπει να γίνει και μαθητής: Να πάρει στο χέρι του κομποσχοίνι και να μάθει να μετρά «την Ευχή στα δάχτυλά του». Να γίνει δηλαδή ο άνθρωπος της προσευχής. [«Τη προσευχή προσκαρτερούντες», δεν είναι του αποστόλου Παύλου η παρότρυνση;]

Σημαντικοί ακολουθούν και οι πέντε τελευταίοι στίχοι: «Μα εσύ 'σαι αιφνίδιος κι απροσδόκητος./και διαισθάνομαι πως η συνάντησή μου βρίσκεται/στο: περιμένε με, δε θ' αργήσω./Δος μου τη δύναμη να ξεαγρυπνάω κι ας αργήσεις!/Εγώ θα σ' αναμένω... ως το τέλος θ' αναμένω!».

Αυτή είναι η μορφοία της χριστιανικής βιωματικής γνήσιας ποίησης. Το πιο πάνω ποίημα αποτελεί, κατά την κρίση μας, ένα ατόφιο και γνήσιο δείγμα. Επισημαίνουμε τους δυο τελευταίους στίχους. «Δος μου τη δύναμη να ξεαγρυπνάω κι ας αργήσεις/ Εγώ θα σ' αναμένω... ως το τέλος θ' αναμένω!».

Στο ποίημα τώρα με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Η σκάλα» ο Δ.Μ. μας θύμισε τον Κωστή Παλαμά γιατί στο σύγχρονο κατρακύλισμα που μας «παρασύρουν» και μας οδηγούν καταστροφικά «τα φαντάσματα του κόσμου μας» και «χάσαμε τα μυαλά μας», - ουσιαστικά χάσαμε το δρόμο μας και τον ορθό προσανατολισμό μας - μας φέρνουν στον πάτο, στου κακού τη σκάλα». Να πως καταλήγει το ποίημα:

«Χάσαμε τα μυαλά μας. Φυγονέρα! Σιγά-σιγά κατεβήκαμε όλα τα σκαλιά.../Εδώ υπόγειο! Δεν έχει άλλο πιο κάτω!/Η μούχλα κι η υγρασία κάθεται στο δέρμα μας./Καιρός να γυρίσουμε. Η σκάλα για πάνω, η σκάλα...»

Για τον ποιητή εκείνο που έχει σημασία δεν είναι η πτώση του ανθρώπου, για την οποία θλίβεται και υποφέρει, αλλά η άνοδος. Ο ποιητής δίνει πρώτος το σύνθημα «Η σκάλα για πάνω, η σκάλα...». Μοιάζει με τον καπετάνιο που στον κίνδυνο να μοιραστεί το πλοίο του στα δυο από τα παγόβουνα, δίνει την προσταγή: Όπισθεν ολοταχώς. Όπισθεν ολοταχώς.

Ο Δ.Μ., τώρα που πέρασαν τα χρόνια και αρκετοί δικοί του και φίλοι έχουν φύγει, μας ομολογεί ότι με τους απόντες «συζητεί καλλίτερα» και ότι «ευκολώτερα μαζί τους» κουβεντιάζει. [ποίηση οι Απόντες]. Στο αμέσως επόμενο όμως ποίημα «Γραμμές στο Χώμα», από το οποίο έλκει τον τίτλο κι η συλλογή, αναφέρεται στη γνωστή μοιχαλίδα του Ευαγγελίου. Τόσο γνωστή η ιστορία. Η καταδίκη της: Ο θάνατος. Το πλήθος είναι έτοιμο να την εκτελέσει και ο Ιησούς εκεί κριτής.

«Δεμίλαγε. Κοιτούσε τη γυναίκα πούτρεμε./ριγμένη στη γωνιά και μισοπεθαμένη./Ο όχλος γύρω του απέμενε κρατώντας πέτρες./Αυτός τότε έσκυψε και κάτι έγραφε στο χώμα./Είθελα νάξερα τι νάγραφε! Σκεπτόταν κι έγραφε/κάτι, για την παραλελυμένη απ' το φόβο.... Όποιος νομίζει πως ποτέ δεν έχει σφάλει,/πρώτος αυτός να την πετροβολήσει!...»

Αυτή είναι μια πρώτη γέυση από την ποίηση του φίλου Δημήτρη Μποσινάκη από την καινούργια ποιητική του συλλογή. Όμως, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, ο Δ.Μ. δεν είναι μονάχα ποιητής. Αξιόλογη είναι και η θητεία του στον πεζό λόγο [διήγημα], στα κριτικά του σημειώματα αλλά και στο δοκιμιακό του λόγο. Μέσα από την όλη γραφή του ξεχωρίζει κανείς τον Άνθρωπο Δημήτρη Μποσινάκη, τον οποίο ευχαριστούμε για το βιβλίο και στον οποίο ευχόμαστε υγεία από τον Θεό και καλή συνέχεια.

Γ.Δ. Κούβελα: «*Η διάγνωση*», διηγήματα, Καλαμάτα 2009.

Ο Μεσσήνιος συγγραφέας και πνευματικός άνθρωπος Γ.Δ. Κούβελας έχει μια θητεία στα Γράμματα. Περισσότερο στα Ελληνικά Χριστιανικά Γράμματα. Είναι μέλος της Εθνικής Επιτροπής Ελλήνων Λογοτεχνών, της Επιτροπής Πελοποννησιακών Σπουδών, της Ελληνικής Επιτροπής Χριστιανικών Γραμμάτων, του Συλλόγου προς διάδοση των Γραμμάτων και ιδρυτικό μέλος της Ενώσεως Μεσσηνίων Συγγραφέων. Εμείς τον γνωρίσαμε όταν επί 36 χρόνια [1967-2002] με επιτυχία διεύθυνε το θαυμάσιο για το είδος του μηνιαίο περιοδικό «Σύνδεσμος».

Ο Γ.Δ. Κούβελας, είναι απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και πρωτοεμφανίζεται στα Ελληνικά Χριστιανικά Γράμματα το 1965 με την ποιητική συλλογή «Τα τραγούδια της καρδιάς μου». Από τότε έχει κυκλοφορήσει ένα πλήθος βιβλία. Τριάντα ένα τον αριθμό. Στο διήγημα όμως εμφανίζεται το 1990 με τη συλλογή «Τ' ουρανού και της φωτιάς», συλλογή η οποία απόσπασε Βραβείο Πανελληνίου Λογοτεχνικού Διαγωνισμού. Ακολούθησε το δοκίμιο του: «Η χριστιανική Λογοτεχνία. - Έννοια, σκοπός, ιστορική αναδρομή, εκπρόσωποι» - Καλαμάτα 2002. Τώρα επανήλθε με το βιβλίο «*Η διάγνωση*», Καλαμάτα 2009 και με οκτώ στο σύνολό τους διηγήματα.

Στον χειρισμό του πεζού λόγου ο Γ.Δ.Κ. αποδεικνύεται μάστορας. Πουθενά στα κείμενά του δεν θα συναντήσεις τον δάσκαλο να σου μιλά από έδρας, αλλά θα συναπαντήσεις τον καλό και άριστο χειριστή του λόγου και τον τεχνίτη - δημιουργό του σύντομου και καλού διηγήματος. Θέματα και πρόσωπα της γραφής του τα προβλήματα του σήμερα και οι πλησίον μας άνθρωποι. Αφορμές και αιτίες γραφής ό,τι έρχεται στην αντίληψη του συγγραφέα από τα προβλήματα των ανθρώπων της κοινωνίας αλλά και από προσωπικά έντονα δικά του βιώματα.

Στη θεματική του καταπιάνεται με προβλήματα όπως ο φόβος και η ψυχολογική ανασφάλεια η οποία κατατρύχει ορισμένους ανθρώπους της εποχής μας, [διήγημα η διάγνωση].

Στο διήγημα «*Η δικαίωση*», καταπιάνεται με τις φιλίες και τις οικογενειακές σχέσεις. Στην ουσία με το πιο υγιές κύτταρο της κοινωνίας, την οικογένεια. Πιο πολύ όμως με την ξύπνια, πιστή, τίμια και αφοσιωμένη σύζυγο.

Στο τέταρτο διήγημα, «*Σαλός*», με ένα καλοκάγαθο και ευκολοσχέτιστο άνθρωπο τον οποίον οι πάντες θεωρούσαν «βλάκα», «ηλίθιο» «χαζό» και «βλαμμένο». Καταπιάνεται με ένα σαλό. Στην πραγματικότητα με τη συμπεριφορά ενός «παωχού τω πνεύματι», με τη ζωή ενός αγίου.

Στο πέμπτο διήγημα «*σπασμένοι κρίκοι*», έρχεται ο εκπαιδευτικός συγγραφέας, καθηγητής και Γυμνασιάρχης, να μας μιλήσει για την ψυχολογία στη συμπεριφορά των παιδιών-μαθητών που προέρχονται από διαζευγμένες οικογένειες. Τα παιδιά, αποζητούν κάποιον να τους καταλάβει, [τον δάσκαλό τους ίσως], για ν' αναπληρώσει και να πληρώσει μέσα τους, το μέγα κενό που υπάρχει από την έλλειψη, τη στέρηση και τη στοργή των διαζευγμένων γονιών τους.

Με το διήγημά του «*Ο Αντριάς*», μας παίρνει στα χρόνια της τουρκοκρατίας και στην τραγική και ωστόσο περιπετειώδη και επώδυνη ιστορία που πέρασε ο ελληνοισμός και περνά ακόμα μέσα από τη βαρβαρότητα και βιαιότητα των Τούρκων Οθωμανών. Ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα:

«- Φύγε, λέει στη γυναίκα του, μας πιάσανε οι Τούρκοι.

- Να πάρω το παιδί, λέει εκείνη.

Είχε 'να κοριτσάκι, μικρό, στη νάκα. Γυρίζει η μάνα να πάρει το παιδί, την πιάσανε οι Τούρκοι. Τη φέρανε στη Μοθώνη. Το παιδάκι το πετάξανε στη θάλασσα. Τη γυναίκα την κράτησε ένας Τούρκος. Μετά την πούλησε σ' ένα Φράγκο γιατρό, που ήτανε στον στρατό του Ιμπραήμ.»

Μια βαρβαρότητα αξεθώριαστη που ζήσαμε πρόσφατα ο Ελληνισμός, σε όλο της το μέγεθος και τις τραγικές συνέπειες και στην Κύπρο.

Στο προτελευταίο διήγημά του, «Ξεπούλημα» ο Γ.Δ.Κ. καταπιάνεται με την αλλοίωση της υπαίθρου, την ομαδική δηλαδή κάθοδο της νέας γενιάς στις πόλεις και με τον ερχομό του τουρισμού, με το σαρωτικό ξεπούλημα των παραδοσιακών σπιτιών, σε ξένους για να γίνουν ταβέρνες και «νάιτ κλάπς».

«Με τα χρόνια το χωριό μεγάλωνε, ακόμη και στους ντόπιους... Η γύμνια, η ξετσιπωσιά, οι λογής ασχήμιες, όλα τούτα τους αναστάτωναν σύγκορμους, τους χαλούσαν τον ύπνο. Κοντά σ' αυτά και η εκκλησία που όλο άδειαζε...», για να συνεχίσει πιο κάτω. «Το σίγουρο ήταν ότι οι νέοι σε τούτο το χωριό είχανε αλλάξει πολύ. Τώρα τους τραβούσαν τα γλέντια, ο χορός στη ντίσκο, τα μπάνια με τις ξένες... Το χειρότερο, ήθελαν να πουλήσουν τη γη τους».

Στο τελευταίο διήγημα που φέρει τον τίτλο «Κάτι ανώτερο» έρχεται να μας δώσει κάτι από τη ζωή του. Τον δικό του προβληματισμό ή τον προβληματισμό άλλων εκπαιδευτικών συναδέλφων του και που αφορά την συνταξιοδότηση και αφυπηρέτηση τους από την Υπηρεσία. Όταν πρωτοδιορίστηκε [στα σχολεία] «Θε μου! Τι ενθουσιασμός ήταν εκείνος! Τι αγάπη για τη δουλειά του! Έμπαινε στην τάξη κι ένιωθε να δονείται ολόκληρος. Η διδασκαλία τον μεθούσε, τον συνέπαιρνε κυριολεκτικά... Έλεγε να μην τελειώσει το μάθημα». Η αφυπηρέτηση όμως θα τον έφερνε στην απραξία. Να πώς τελειώνει το διήγημα:

«Από το παράθυρο του μπήκε ο θόρυβος από το πέρασμα ενός αυτοκινήτου. Ο οδηγός είχε ανοίξει τέραμα το ραδιόφωνο. Το τραγούδι πλημμύριζε όλο το δωμάτιο: «Η σωτηρία της ψυχής είναι πολύ μεγάλο πράγμα...» άκουσε να λέει. Σταμάτησε να γράφει. Κι απόμεινε να συλλογιέται...»

Αυτή είναι, ένα περίπου, η γραφή του Γ.Δ. Κούβελα η οποία διαβάζεται ευχάριστα μια που όλα τα διηγήματα, είναι σύντομα και τα περισσότερα, δεν ξεπερνούν τις έξι το πολύ σελίδες. Ο κόσμος που την περιβάλλει είναι κόσμος ήθους. Χριστιανικού και ελληνικού ήθους. Στο κάθε διήγημα αφού μας δίνει την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, που δεν είναι άλλη παρά αυτή της εποχής μας και ο περιβάλλον ημάς σήμερα χώρος, χωρίς ο ίδιος να φαίνεται, με τα συναισθήματα που μας διακατέχουν, καταφέρει να μας προτείνει τις ορθές λύσεις. Τα πρόσωπα των διηγημάτων του, αφού μας προβληματίσουν καταρχήν με τις συμπεριφορές τους, με τις επιλογές ή τις τελικές τους αποφάσεις, μας βάζουν σε βαθιές σκέψεις. Ουσιαστικά ο συγγραφέας αποτολμά και πετυχαίνει με τη συνεκτική, γεμάτη εικόνες και διαλόγους γραφή του, να μας ανοίξει καινούργιους και στέρεους δρόμους και στο θολό και κατεβασμένο, τις πιο πολλές φορές ποτάμι, που είναι η παρούσα ζωή μας, βρίσκει τον τρόπο να κτίζει γέφυρες. Γέφυρες για να ξεπεράσουν τ' αδιέξοδα και μαζί του, να περάσουμε, στην αντίθετη όχθη.

Καλοτάξιδο και καλοδιάβαστο, ευχόμαστε, να είναι το βιβλίο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

Μόσχου Κεφάλα: «*Η Προσευχή του Σοφού*», ποίηση, εκδόσεις «3η Χιλιετία» - Αθήνα 2009.

Ο ξεχωριστός φίλος και Άνθρωπος Μόσχος Κεφάλας έχει μια μεγάλη αγάπη και θητεία στα Γράμματα. Αυτό το αντιλαμβάνεται κανείς όταν ρίξει μια μόνο ματιά στον πίνακα των βιβλίων τα οποία, ως τα τώρα, έχει ήδη εκδώσει. Αυτά είναι βιβλία ποίησης, δοκίμια - μελετήματα και επιστημονικές μελέτες.

Η ξέχωρη αγάπη του στα Γράμματα φαίνεται και από το έγκυρο λογοτεχνικό περιοδικό «3η Χιλιετία» του οποίου εδώ και μια ακριβώς δεκαετία είναι εκδότης και Διευθυντής. Νομικός ο ίδιος, στα δοκίμια-μελετήματά του καταπιάνεται κατ' αρχή με δικηγόρους... λογοτέχνες του Πειραιά και ξεχωριστά με τους Πότη Κατράκη, Ντίνο Βλαχογιάννη «ως τον ποιητή του πόνου και της ευαισθησίας». Καταπιάνεται επίσης με τον φίλο Γιώργο Πετρόπουλο, ποιητή, κριτικό και Άνθρωπο. Άλλα ξεχωριστά του δοκίμια είναι «το Θείο δράμα στην εκκλησιαστική και νεοελληνική μας ποίηση», «Το έπος του σαράντα στην ποίησή μας» καθώς και ένα άλλο «Περί τον λόγον». Ιδιαίτερη εντύπωση μας είχε προκαλέσει το μελέτημά του: «Η ομιλία του Αποστόλου Παύλου στην Πνύκα». Σε όλα τα μελετήματά του ο Μ.Κ. καταφέρνει να εισδύσει βαθιά και ν' ανασύρει από το βάθος την ουσία την οποία πρόθυμα μας προσφέρει προς αποδοχή.

Τώρα επανέρχεται με την έκδοση μιας νέας ποιητικής συλλογής με τον τίτλο «Η προσευχή του Σοφού». Σ' αυτή φιλοξενούνται 49 ποιήματα. Έχουμε διαπιστώσει ότι εκεί όπου η ποιητική γραφή του είναι σύντομη και σ' αυτή επικρατεί η λιτότητα και η οικονομία του λόγου εκεί ο στίχος επενεργεί πολυ θετικά στον αναγνώστη και η έμπνευση είναι πολύ χαρισματική και όπου συμβαίνει το πιο πάνω και ο στίχος μακραίνει, ο αναγνώστης ή ο ακροατής, δεν έχει τη δυνατότητα, άμεσα, να αισθανθεί το ίδιο ποιητικό αποτέλεσμα.

Ένα από τα ποιήματα που έχουμε ξεχωρίσει με αυτά τα χαρακτηριστικά είναι το ποίημα «Γιατί δεν ξεκινάς;». Το παραθέτουμε αυτούσιο:

«Ο φόβος σκιάζει το φως/των ματιών σου./όμως δεν τολμάς να το πεις./Διστακτική η ματιά σου/ δεν πιάνει αμέσως την τόλμη/ που λαγοκοιμάται στο πλευρό σου. /Γιατί φως μου,/μένεις στη θέση σου ώρες/ και δεν ξεκινάς, δεν τολμάς/να κάνεις το πρώτο βήμα;» [Ποίημα «Γιατί δεν ξεκινάς;» στη σελ. 34].

Στη ζωή υπάρχουν οι άτολμοι και φοβιτσιάρηδες. Αυτό το διαπιστώνει κανείς στη ματιά τους καθώς και στον τρόπο ζωής τους και όπως πολύ ορθά επισημαίνει ο ποιητής, η «τόλμη» ως «λαγοκοιμάται» στο πλευρό τους. Αυτοί δεν τολμούν να κάνουν το πρώτο σημαντικό βήμα.

Με την ίδια λιτή, σύντομη αλλά ακαριαία γραφή, ξεχωρίσαμε και τα δυο ποιήματα που ακολουθούν. Το πρώτο φέρει τον τίτλο «Μέχρι πότε...»

«Η θάλασσα είναι ήρεμη/κι όμως εσένα σε δέρνουν/τα κύματα της αγωνίας/
Μέχρι πότε θα παραμένεις άπραγος/χωρίς μιλιιά;
Μέχρι πότε/θα ψάχνεις στο σύθαμπο/να βρεις μιαν ανάσα/μια διέξοδο/στα οράματά σου;
Μέχρι πότε θα ζεις/στο σώμα ενός άλλου;»

Το δεύτερο ποίημα φέρει τον τίτλο «Αχ! Θάλασσα...»

«Αχ! Θάλασσα πόσο ζηλεύω/την όμορφη γαλήνη σου/, τα καθαρά ατάραχα νερά σου/ το ανοιχτό και ήρεμο χρώμα σου/ αλλά και την απέραντη ώρες-ώρες/ερημιά σου...»

Αχ! Θάλασσα, πόσο θα σ' ήθελα/ ως σύντροφό μου κάθε μέρα/να μου μιλάς και για τον πόνο σου/και για όσες ιστορίες κρύβεις/στην απίθανη γαλήνη/της καρδιάς σου...»

Μόνο μην αγριεύεις θάλασσα./Δεν σε μπορώ φουρτουνιασμένη/με θυμωμένα κύματα. Μείνε γαληνεμένη./ Το ξέρω πως δεν αντέχεις τ' άδικο/κι είσαι γυναίκα κι εσύ με νεύρα/η καημένη...»

Πιστεύω πως περιττεύουν οι δικοί μας αχρείαστοι σχολιασμοί. Ένα όμως ποίημα το οποίο θεωρούμε ως ένα από τα καλύτερα της συλλογής και το οποίο ξεχωρίζει και από τα σαράντα εννέα παρατιθέμενα ποιήματα της συλλογής είναι το ποίημα με τον τίτλο «Αφροσύνη» στη σελίδα 42. Σ' αυτό ο ποιητής καταφέρνει σ' ελάχιστους μέσα στίχους να λείει τόσα πολλά

που ένας πεζογράφος θα χρειαζόταν σίγουρα πολλές σελίδες. Σ' αυτό μιλά για τον «πλούσιο!...» τοκογλύφο. Παραθέτουμε ολόκληρο το ποίημα:

«Με πέντε δεκάρες/πήρε όλα τα κτήματα/των φτωχών!

Με πέντε δεκάρες/έκανε όλο το χωριό/δικό του!

Τώρα κείται στο μνήμα του/ευχαριστημένος/-στην αφροσύνη του-/μακάριος στην ηλιθιότητα του».

Ο φίλος Μόσχος Κεφάλας, άνθρωπος του πνεύματος, ξέρει και έχει τη γνώση αλλά και τη δύναμη, με τη σοφία του να επιλέγει, για τον εαυτό του, την αγαθή μερίδα. Αυτό το παρατηρούμε και στα γραφόμενα του και ειδικά στους τέσσερις καταληκτικούς στίχους στο ποίημα «Τα μαργαριτάρια» [σελ. 28]. Να τι γράφει:

«Μου φτάνουν/οι απλές μικρές στιγμές/που γεμίζουν/ευτυχία τη ζωή μου».

Αυτή είναι πιστεύουμε απόλυτα κι εμείς η ουσία και το μεγαλείο της ζωής. «Οι απλές μικρές στιγμές/που γεμίζουν» ευτυχία τη ζωή μας».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

Γ.Δ. Κούβελα: «*Η διάγνωση*», διηγήματα, Καλαμάτα 2009.

Ο γνωστός Μεσσήνιος συγγραφέας Γ.Δ. Κούβελας, για χρόνια διευθυντής του μηνιαίου περιοδικού της Καλαμάτας «Σύνδεσμος», είναι ένα άνησυχο πνεύμα. Συμμετέχει ενεργώς στην πνευματική ζωή του τόπου και συχνά προβληματίζεται πάνω στα δεδομένα του καιρού μας. Τα κριτικά σημειώματα και οι επιστολές του, άλλοτε με ένημερωτικό χαρακτήρα και άλλοτε με επίκαιρες προτάσεις, δημοσιεύονται στον ημερήσιο τύπο και σε διάφορα περιοδικά.

Ο Γ.Δ. Κούβελας έχει και συγκεκριμένο λογοτεχνικό έργο, το οποίο τελευταία πλουτίστηκε με μια νέα έκδοση: Μια συλλογή με δέκα διηγήματα που είχαν δημοσιευθεί κατά καιρούς σε διάφορα περιοδικά. Διηγήματα με παλμό, με σύγχρονο προβληματισμό, με θέσεις που οικοδομούν. Δεν πρόκειται βέβαια για κηρυκτικά κείμενα. Υπάρχει μύθος που εξελίσσεται κάθε φορά, υπάρχει έμπειρία ζωής, υπάρχει αγωνία. Παλιός και δόκιμος εκπαιδευτικός λειτουργός με αγάπη για το παιδί και τον έφηβο, με αγάπη για την ελληνική οικογένεια, με αγάπη για την παραπαίουσα κοινωνία μας. Και ο λόγος πάντα γλαφυρός και ρέων.

Του αξίζουν του φίλου Γ.Δ. Κούβελα θερμά συγχαρητήρια.

I.A. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Χάρη Κουπάτου: *Κύπρος, Όταν σπάξει η σιωπή*, Λευκωσία 2009.

Όταν αρχίζεις να διαβάζεις το βιβλίο του Χάρη Κουπάτου «Κύπρος όταν σπάξει η σιωπή 1974» δεν μπορείς να το σταματήσεις. Παρόλον ότι τα γεγονότα που περιγράφει είναι, σε γενικές γραμμές, γνωστά, ο τρόπος, η αμεσότητα της γραφής και οι λεπτομέρειες των γεγονότων κρατούν τον αναγνώστη σε εγρήγορση. Ναι μεν τα γεγονότα είναι γνωστά σε γενικές γραμμές, όμως οι λεπτομέρειες που αναδεικνύονται κατά την εξιστόρησή τους έχουν πολύ μεγάλη σημασία. Άλλο πράγμα είναι όταν ακούς γι' αυτά από τρίτους και άλλο όταν σου τα περιγράφει ένας παθών.

Η γραφή του Χάρη Κουπάτου που δείχνει ένα ώριμο λογοτεχνικό ταλέντο, καταφέρνει να κρατά τον αναγνώστη σε διαρκή αγωνία και ένταση και τον αναγκάζει να προβληματισθεί πά-

νω σε καυτά θέματα της κυπριακής πραγματικότητας. Η πειθαρχία στον στρατό, η όλη δομή της στρατιωτικής ιεραρχίας, ο τρόπος με τον οποίο το καθετί είναι συνδεδεμένο με τα υπόλοιπα δημιουργούν τέτοια πλέγματα αλληλοεξάρτησης και πειθαρχίας που, στον καημένο τον απλό ή και με κάποια αξιώματα στρατιώτη, είναι σχεδόν αδύνατο να παρακούσει τις οποιεσδήποτε, όσο ηλίθιες και αν είναι, διαταγές. Ο Άρης ο ήρωας του βιβλίου, πτυχιούχος γιατρός, είναι πλεγμένος, άθελά του, μέσα στα γρανάζια της στρατιωτικής πειθαρχίας. Προσπαθεί να ξεφύγει, όσο του είναι δυνατόν και κατά κάποιο τρόπο τα καταφέρνει. Όμως είναι αυτό δυνατόν για τον οποιονδήποτε απλό φαντάρο; Ιδού ένα βασικό ερώτημα που χρειάζεται λογική απάντηση, αν κάποιος θελήσει να αναλύσει τα γεγονότα του Ιουλίου του 1974.

Ο Άρης είναι ένα βαθιά θρησκευόμενο άτομο και αυτή η πίστη του στις θεϊκές δυνάμεις, και η λογική του είναι που θα τον βοηθήσουν να αντεπεξέλθει στις αντίξοες συνθήκες της στράτευσης του. Αυτός πήγε για σπουδές στην Αθήνα προτού καταταγεί στον στρατό γιατί είχε τελειώσει το Γυμνάσιο στα 17 του χρόνια. Τελειώνει τις σπουδές του και σε εκτέλεση του πατριωτικού του καθήκοντος και της άδολης αγάπης του για την πατρίδα, κατατάσσεται στην Εθνική Φρουρά σε μια πολύ δύσκολη, τόσο για την πατρίδα μας, όσο και για τον ίδιο εποχή. Τον επιλέγουν για τη σχολή εφέδρων αξιωματικών και εκεί αρχίζουν τα βάσανα του που τελειωμό δεν έχουν. Είναι η εποχή της μεγάλης σύγκρουσης της νόμιμης κυπριακής κυβέρνησης με τη Χούντα Αθηνών. Ο Άρης είναι μορφωμένος, είναι επιστήμονας, σκέφτεται, αξιολογεί, βλέπει με τα μάτια του νου και της ψυχής του, με καθαρή ματιά τι γίνεται γύρω του και αναμένει τα χειρότερα. Χάρη στη μόρφωσή του και τη βαθιά του πίστη στον Θεό και την Παναγία παίρνει δύναμη ώστε να μπορέσει να αντισταθεί στις εξωφρενικές καταστάσεις που έχουν δημιουργηθεί από τη Χούντα και τους λακέδες της στην Ε.Φ.

Ο Χάρης Κουπάτος είναι πατριώτης, αγαπά τον τόπο του και την Ελλάδα με αγάπη άδολη, με αγάπη που μπορεί να θυσιάσει τα πάντα για την Ελλάδα και τον τόπο του. Θέλει να προσφέρει ακόμη και τη ζωή του για τα ιδανικά της φυλής. Όμως είναι άνθρωπος με ευαισθησίες και ξέρει καλά την ψυχολογία της μάνας, της κάθε μάνας που θέλει να δει το σπλάχνο της να μεγαλώνει, να γίνεται άνθρωπος στην κοινωνία και να προσφέρει, το πολύ ή λίγο που του αναλογεί, στο κοινωνικό σύνολο.

Η μάνα του κάθισε και έβλεπε αμήχανη, βουβή, σαστισμένη τον γιο της. Μπήκε στις σκέψεις. Αν αυτά που έλεγε συμβούν; Αν ο γιος της είχε δίκαιο; Τι θα έκανε; Δεν θα το άντεχε. Αν ξεσπούσαν φασαρίες με εμπλοκή του στρατού, θα λύγιζε. Δεν ήταν η Σπαρτιάτισσα μάνα. Είχε έντονα μέσα της το μητρικό ένστικτο της προστασίας του παιδιού της. Ποτέ της δεν θα δεχόταν την απώλεια του γιου της για την πατρίδα. Τέτοια χάρη ποτέ δεν θα τους την έκανε. Δεν είχε ποτέ σε υψηλή θέση μέσα της την ηρωική απώλεια της ζωής των νέων για την ελευθερία. Η μάνα του Άρη σκέφτεται όπως ακριβώς η Εκάβη στη ραψωδία Χ της Ιλιάδας:

«Έκτορα μου, σεβάσου αυτά, τη λύπηση σου δείξε,

Αν βύζαξες στα στήθη μου τους πόνους σου ξεχνώντας.

Θυμήσου αυτά παιδάκι μου, πολέμα τον εχθρό μας

μέσα από το κάστρο μας, μη στέκεσαι αντίκρυ.

Σκληρά! Αν σε σκοτώσει αυτός, κι εγώ δε θα σε κλάψω

βλαστάρι μου, στην κλίνη σου, που σε έχω γεννήσει.

.....

Αρχίζει ο αδελφοκτόνος αγώνας. Ο Άρης πρέπει να πάρει θέση, και παίρνει. Προσπαθεί να πείσει άλλους δυο Υ.Ε.Α. (Υποψήφιοι Έφεδροι Αξιωματικοί), να κάνουν το ίδιο, όμως:

Άρη, ούτε κατά διάνοια δεν κάνω πίσω, εσύ είσαι μεγάλος, είσαι γιατρός, για σένα είναι

διαφορετικά, ξέρεις τι κάνεις, εγώ δεν μπορώ, θα ακολουθήσω υποχρεωτικά τους άλλους. Δεν μπορώ να πάω κόντρα.

Ρε Χρίστο, μην είσαι ανόητος. Για ποιον θα σκοτώσετε και θα σκοτωθείτε; Δεν υπάρχει αμβολία ότι πρόκειται για ένα βρώμικο και οδυνηρό παιχνίδι. Κανένας δεν είναι αναλώσιμος για τέτοια προδοσία. Πατριωτισμός είναι να αντισταθούμε... Αντίθετα, θα ανοίξουν οι πόρτες για να μπου οι Τούρκοι....

Τα πρόσωπα και των δυο καλύπτονταν από μια ένοχη δυσφορία και μια κραυγαλέα ανησυχία. Δεν είχαν τη δύναμη να υπερβούν τη διαταγή και να κάνουν αυτό που η καρδιά τους τους υπαγόρευε.

Μένει μόνος του. Δεν ξέρει τι να κάνει. Αντιγράφω από το βιβλίο. Το στενό ήταν έρημο. Καμιά κίνηση. Η γειτονιά έμοιαζε εγκαταλειμμένη. Όλοι ήταν κρυμμένοι πίσω από τις κλειστές πόρτες και τα κλειστά παντζούρια γιατί «όλα τά σκίαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε» η βλακεία και η τρέλα. Η τρέλα των πραξικοπηματιών που θα έφερναν δήθεν τη λύτρωση...

Χρόνια τώρα ζήλευε τη γενιά του 55-59 και θεωρούσε τον εαυτό του άτυχο που δεν έζησε τα χρόνια εκείνα. Μακάριζε τη γενιά του Ευαγόρα, του Γρηγόρη, τη γενιά του ονειρού, τη γενιά που έφτασε στην άκρη του ουρανού. Εκείνες οι αγιασμένες ψυχές έγιναν οδοδείκτες της πορείας του έθνους και ειδικότερα του κυπριακού ελληνισμού...

Οι σκέψεις του και τα σχόλια του για τους ανευθυνούπευθунους της αντίστασης στο πραξικόπημα είναι γεμάτες σοφία και σωστή αντιμετώπιση των τραγελαφικών γεγονότων των ημερών εκείνων.

Στην Πάφο οι Μακαριακές δυνάμεις μπόρεσαν να συλλάβουν τους ελλαδίτες αξιωματικούς και να θέσουν υπό τον έλεγχό τους την επαρχία. Έτσι κάποιιοι με υψηλού βαθμού ανευθυνότητα, εμφανίστηκαν από το πουθενά, χωρίς κάποιος να τους ορίσει, ανέλαβαν από μόνοι τους να παΐξουν ρόλο ρυθμιστή της κατάστασης και να καθορίσουν την έκβαση των γεγονότων. Τι γνώσεις είχαν; Ποιος τους έδωσε την εξουσία; Αυτοί που αυτοδιορίστηκαν αποφάσισαν να στείλουν ανεκπαίδευτους πολίτες στη Λεμεσό. Να κάνουν τι; Πλήρης απουσία τακτικής! Να πάνε στο άγνωστο χωρίς κανένα σχέδιο. Ποιοι ηγούνται;...

Η εντολή αυτών των αυτόκλητων και άγνωστων αρχηγίσκων της δήθεν αντίστασης που παρουσιάστηκαν από το πουθενά μεταφράζεται:

«Να πάτε στη Λεμεσό να σκοτώσετε τους πραξικοπηματίες. Δηλαδή, σκοτώστε τη στρατεύσιμη νεολαία της Κύπρου και όχι μόνον. Σκοτώστε τους δεκαοχτάχροδες στρατιώτες που παγιδευμένοι μέσα στις μονάδες τους εκτελούσαν διαταγές».

Οι περισσότεροι από Μακαριακές οικογένειες, μια και ηπλ ειοψηφία του κυπριακού λαού ήταν Μακαριακοί! Η ψυχολογία του απλού στρατιώτη, αλλά κυρίως η εκπαίδευσή του είναι τέτα, ώστε υποχρεωτικά και αδιαμαρτύρητα ακολουθεί σαν πιστό σκυλί τον λοχία του, τον διμοιρίτη του και την ιεραρχία. Πόσοι είχαν τη δύναμη του Άρη, τη θέλησή του, το σθένος του να πουν ΟΧΙ, δεν εκτελώ τις διαταγές σας! Αρνούμαι...

Πιστεύω πως το βιβλίο του Χάρη Κουπάτου πρέπει να το διαβάσουν, να το μελετήσουν όσοι ενδιαφέρονται για την πρόσφατη ιστορία της μικρής μας πατρίδας. Στο βιβλίο αυτό υπάρχουν πάρα πολλές αλήθειες που καίνε. Ο Χάρης Κουπάτος μπόρεσε με αγάπη και πείσμα, με θάρρος και με σωστή αντιμετώπιση των γεγονότων να κάνει μια τομή στη σύγχρονη ιστορία μας, μια τομή η οποία κάνει τις καρδιές όσων αγαπούν τον τόπο τους να χτυπούν πιο δυνατά από ό,τι συνήθως.

Μαρούλας Βιολάρη-Ιακωβίδου: *Νεφέλη*.

Η μυθιστορηματική βιογραφία δεν έχει πάντα πρόθεση να προβάλει αποκλειστικά και μόνο τον βίο και την πολιτεία ενός εξέχοντος συνήθως προσώπου, όσο κι αν τα περιπετειώδη δραματικά τους στοιχεία, αποτυπωμένα αριστοτεχνικά, αιφνιδιάζουν επισύροντας την προσοχή και την αναγνωστική περιέργεια. Μέσα στα πλαίσια μιας ελκυστικής λογοτεχνικής αφήγησης μυθιστορηματικής πλοκής η εξιστόρηση των έργων και των ημερών του αποτελεί πολλές φορές αφόρμηση για τη σκιαγράφιση του ιστορικοκοινωνικού του περιγύρου. Όταν ιδίως ο συγγραφέας αυτοβιογραφείται μέσα από τις έντονες βιωματικές του εμπειρίες, βιογραφείται ταυτόχρονα η εποχή και η πατρίδα του με τα ήθη και τα πάθη της, τα αξιοσημείωτα γεγονότα και τα μνημειώδη ιστορικά της δρώμενα.

Το ιστορικό μυθιστόρημα της Μαρούλας Βιολάρη-Ιακωβίδου *Νεφέλη* αντανακλά ακριβώς τους ομόκεντρους κύκλους της μικρογραφίας υπαρκτών «μυθιστορηματικών» ηρώων και της χορείας των μεγάλων ηρώων του Απελευθερωτικού μας Αγώνα. Το ξεδίπλωμα της ατομικής ζωής και της αγωνιστικής δράσης της κεντρικής ηρωίδας συμπύπτει στη συνεκδοχική καθολικότητά της με την αποκάλυψη της συλλογικής ταυτότητας των αγωνιστών του νεότερου ηρωικού έπους του 55-59. Έτσι η γραφή παρά τη μυθοπλαστική δύναμη της απόδοσής της, υπερβαίνει τα όρια των φαντασιακών επεισοδίων και των μυθοποιητικών μορφών και γίνεται καταγραφή ιστορικών μαρτυριών με πρωταγωνιστές τους μυθικούς ήρωες και τις θρυλικές αθάνατες μορφές τους. Δεν θα μπορούσαν, επομένως, να μην κατονομάζονται με τα πραγματικά τους ονόματα ως τα κύρια πρόσωπα αναφοράς και τεκμηρίωσης του λογοτεχνικού αυτού χρονικού.

Η αφήγηση αρχίζει από το τέλος, που ολοκληρώνει σφαιρικά τον κύκλο μιας έντεχνης περιγραφικής διαδρομής ανάμεσα σε καθημερινά στιγμιότυπα και σημαντικά συμβάντα της ιστορικής πραγματικότητας. Με διηγηματική ζωντάνια και γλαφυρή παραστατικότητα η συγγραφέας ιχνηλατεί τα βήματα της *Νεφέλης* αναπλάθοντας μνήμες της παιδικής και νεανικής της ηλικίας, καθώς και της μετέπειτα ζωής της. Με επιδεξιότητα, επίσης, αναπαλαιώνει τα υποβλητικά γραφικά χρώματα μιας σκηηνικής ηθογραφίας από εικόνες της αγροτικής χτεσινής υπαίθρου και του οικογενειακού της βίου. Τους δύσκολους αλλά όμορφους αυτούς καιρούς στο χωριό της τους αναπολεί με ρομαντική νοσταλγία, όπως και κείνα τα αξέχαστα και ανεπανάληπτα χρόνια στη Λευκωσία, πριν και μετά την έναρξη του Αγώνα, των γυμνασιακών της σπουδών και της αγωνιστικής της δράσης ως συνδέσμου της ΕΟΚΑ. Μέσα από τις γοητευτικές σελίδες ενός ερωτικού ειδυλλίου και μιας δυνατής αγάπης ξετυλίγονται συγκλονιστικές στιγμές και σκηνές δραματικές, όπως τις έζησε μια νεαρή δημοσιογράφος συμμετέχοντας ενεργά στον Αγώνα όχι μόνο από τις επάλξεις του λειτουργήματός της αλλά και του ύψιστού της χρέους προς την πατρίδα. Παρόλο που η αποστασιοποίηση του τρίτου προσώπου εξαντικειμενικεύει και γενικοποιεί επαγωγικά την αφήγηση γύρω από τον ιστό των κύριων γεγονότων και των σημαντικότερων πτυχών της Ιστορίας του Αγώνα, εντούτοις η έντονη και πειστική αποτύπωση των βιωματικών εμπειριών της συγγραφέως ταυτίζουν στο πρόσωπό της τον πρωταγωνιστικό ρόλο της ηρωίδας της και την πρώτη καταξιωμένη δημοσιογράφο της Κύπρου στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο. Κι είναι ακριβώς κάτω από τη δημοσιογραφική αυτή πυρφόρα πένα, το ακαταμάχητο φλογερό της όπλο κατ' εξοχήν στον Αγώνα, όπου έμπυχα ζωντανεύουν οι μορφές των πρωτεργατών του, του Μακάριου και του Διγενή, των ένδοξων παλικαριών και μιας πλειάδας εκλεκτών αγωνιστών, επώνυμων ή ανώνυμων. Στο βιβλίο κατέχουν ακόμη περίοπτη θέση μεγάλες πνευματικές μορφές του τόπου, όπως ο Κ. Σπυριδάκης και ο Φρ. Πετρίδης, που σημάδεψαν αποφασιστικά τον δρόμο της *Νεφέλης* για μια επιτυχημένη σταδιοδρομία και τα φωτεινά ορόσημα της προκοπής της.

Η αφηγηματική πλοκή, ωστόσο, ενός πολυκύμαντου και πληθωρικού βίου, που αρχίζει από τα πρώτα παιδικά χρόνια της Νιόβης γύρω στο 40, όπου ευδόκησε να γαλουχηθεί με τα νάματα της Ελλάδας και της Ένωσης, ανθίζει και καρποφορεί στα χρόνια του Αγώνα και της Ανε-

ξαρτησίας αλλά και πικραίνεται στα δίσεκτα πέτρινα χρόνια της αφροσύνης του διχασμού, της εισβολής και της προσφυγιάς, χωρίς να παραλείπονται, βέβαια, οι ενδιάμεσοι μεταχρυσικοί σταθμοί της σύγχρονης Κυπριακής Ιστορίας. Σ' όλα τούτα τα κατοπινά χρόνια, που κουβαλούν μέσα τους παρακαταθήκες ιερές και μνήμες ανεξίτηλες, προβλήματα και απογοητεύσεις αλλά και χαρές, ηθικές ανταμοιβές και ελπίδες για ένα καλύτερο αύριο μέσα στους κόλπους μιας υγιούς οικογένειας, η Νιόβη μεγαλώνει τα παιδιά της μαζί με τον αγαπημένο της σύζυγο Πέτρο εμφυσώντας τους αρχές και αξίες απαραίτητες.

Πέρα από την αυτοπραγμάτωση μιας δυναμικής αγωνιστικής παρουσίας και μιας πολυσχιδούς προσφοράς στα κοινά της πατρίδας της, ολοκληρώνει τέλος τον κύκλο της βιολογικής και ψυχικής της πληρότητας δίνοντας την αφειδώλητη αγάπη της στον μικρό εγγονό της. Η *Νεφέλη* είναι ένα πολυπρόσωπο και πολύπλευρο μυθιστόρημα-χρονικό, όπου συρρέουν όχι μόνο τα ήρεμα ρυάκια των αλλοτινών ειρηνικών καιρών αλλά και οι ορμητικοί χείμαρροι των επαναστατικών και των κατοπινών ταραγμένων χρόνων της Κύπρου. Αν σκύψουμε στις σελίδες του δεν θα αφουγκραστούμε μόνο το κελάρυσμα και τον παφλασμό τους, αλλά και θ' αφευούμε να μας παρασύρει το ρεύμα τους.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ
ΙΑΤΡΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Έκδοση 2009, ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Διατίθενται στη διεύθυνση:

Ανδροκλέους 2. 1060, ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΚΥΠΟΥ
 Βασ. Όλγας 107 - Τηλ. 2310 830665
 546 43 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Αρ. Πρωτ.: 19

ΤΗΛΕΦΩΝΑ ΓΙΑ ΣΥΝΔ/ΣΗ
 2310 270923 & 2310 441064

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 04/09/2009

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Το Σωματείο Θεσσαλονίκης «ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΙΑΣ ΕΛΛΑΣ-ΚΥΠΡΟΣ» προκηρύσσει Πανελλήνιο Λογοτεχνικό Διαγωνισμό για διήγημα με θέμα: «ΚΥΠΡΟΣ - ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ - 35 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ».

ΟΡΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

1. Το κείμενο του έργου πρέπει να είναι ανέκδοτο, δακτυλογραφημένο και όχι μικρότερο από 5 σελίδες, ούτε μεγαλύτερο από 10 σελίδες.
2. Να ταχυδρομηθεί με συστημένη επιστολή, σε 4 αντίτυπα και με την ένδειξη «ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ» στη διεύθυνση: Νανά Μπρέντα (Λασσάνη 3 Τ.Κ. 54622 - Θεσσαλονίκη) (για τον Λογοτεχνικό Διαγωνισμό του Συνδέσμου Φιλίας (ΕΛΛΑΣ-ΚΥΠΡΟΣ)).
3. Στον εξωτερικό φάκελο ο συγγραφέας θα αναφέρεται με ψευδώνυμο. Το πραγματικό του όνομα, η διεύθυνση, το τηλέφωνο και το ψευδώνυμο, θα αναγραφούν σε χωριστό χαρτί και θα τοποθετηθούν μέσα στο κείμενο, σε σφραγισμένο φάκελο.
4. Τα κείμενα να υποβληθούν μέχρι τις 31 Μαΐου 2010.
5. Ειδική επιτροπή από δόκιμους λογοτέχνες θα οριστεί για την κρίση των έργων.
6. Τον διαγωνισμό αθλοθετεί το Υπουργείο Μακεδονίας - Θράκης.
7. Θα απονεμηθούν:

Α' Βραβείο 700€	Α' Έπαινος 350€
Β' Βραβείο 500€	Β' Έπαινος 350€
Γ' Τρεις Εύφημες μνείες από 200€ η μία.	
8. Η απονομή των επάθλων θα γίνει σε ειδική εκδήλωση που θα ανακοινωθεί από τον Τύπο.

Η πρόεδρος
 Νανά Μπρέντα

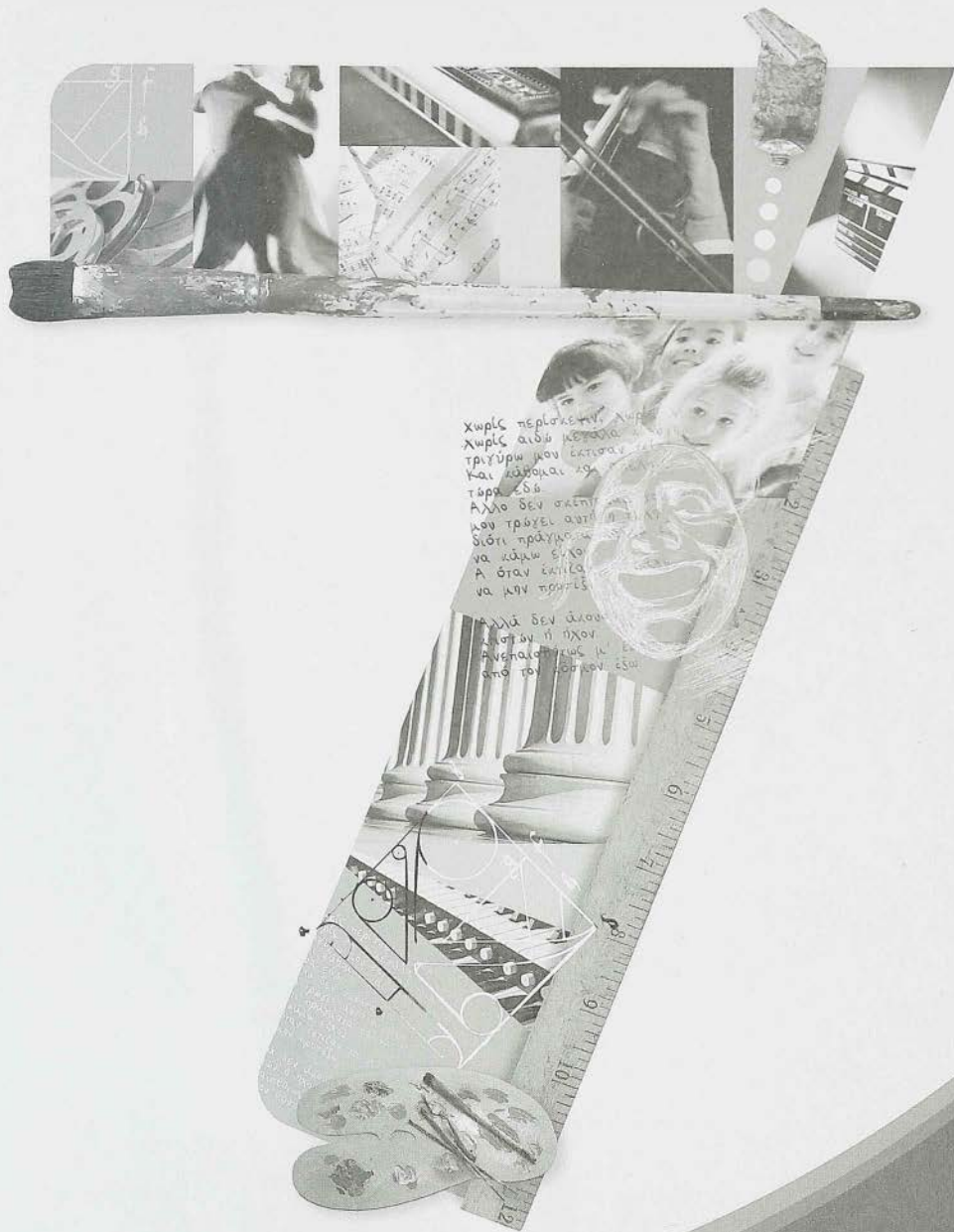
Η Γεν. Γραμματέας
 Ερμιόνη Βικιοπούλου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

Μιχάλης Παπαμχαήλ: <i>Στόν κήπο τῶν ἀγγέλων, Ἡ ἀναζήτηση τοῦ αὐτονόητου</i>	157
Μίμης Ἰακωβίδης: <i>Στο δάκρυ</i>	158
Λάμπης Γ. Κωνσταντινίδης: <i>Ἄπλετον φῶς ἐπὶ τῆς τουρκικῆς σημαίας</i>	159
Ἄνδρεανὴ Ἡλιοφώτου: <i>Συνθῆκες διεξαγωγῆς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα</i>	161
Γιώργος Πετρόπουλος: <i>Ἐκ τῶν ποιητικῶν ἔργων τοῦ Διονύση Σέερα</i>	164
Γιάννης Π. Ἰωαννίδης: <i>Κύπρος</i>	165
«Πνευματικὴ Κύπρος»: <i>Ἀφιέρωμα στὸν Γεράσιμο Ρηγάτο</i>	167
Κύπρος Χρυσάνθης: <i>Ἐπίγραμμα στὸν ἰατρὸ Γεράσιμο Ρηγάτο</i>	168
Βιογραφικὸ Σημεῖωμα Γεράσιμου Α. Ρηγάτου	168
Ἐργογραφία Γεράσιμου Ρηγάτου	169
Ἄντα Κατσιῆ-Γκίβαλου: <i>Ἡ ἀφηγηματικὴ γραφὴ τοῦ Γεράσιμου Ρηγάτου</i>	173
Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη: <i>Ὁ Γεράσιμος Ρηγάτος καὶ ἡ ἰατρικὴ λαογραφία</i>	178
Θεόδωρος Μωυσιάδης: <i>Ἐνα πολύτιμο καταπίστευμα</i>	183

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Γιάννης Ἀνδρικόπουλος: Τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» - Ἄνδρεανὴ Ἡλιοφώτου: Τιμητικὸ μνημόσυνο Κυριάκου Πλησῆ, Λογοτεχνικὸ Βραβεῖο Κύπρου Χρυσάνθη - Δρ. Μαρία Μιχαηλίδου: Ἐλένης Τσαμαδοῦ «Ὁ χορὸς τῶν μυστικῶν» - Γεράσιμος Ρηγάτος: Κύπρου Χρυσάνθη «Ἱατρικὰ Σύμμεικτα Κύπρου» - Δημήτρης Χρ. Μποσινάκης: Κύπρου Χρυσάνθη «Ἱατρικὰ Σύμμεικτα Κύπρου» - Γιώργος Πετούσης: Δημήτρη Μποσινάκη «Γραμμὲς στὸ χῶμα», Γ.Δ. Κούβελα «Ἡ διάγνωση», Μόσχου Κεφάλα «Ἡ προσευχὴ τοῦ Σοφοῦ» - Ἰ. Ἀ. Νικολαΐδη: Γ.Δ. Κούβελα «Ἡ διάγνωση» - Γλαῦκος Ἀντωνιάδης: Χάρη Κουπάτου «Κύπρος, Ὅταν σπάζει ἡ σιωπὴ» - Χρυσόθεμης Χατζηπαναγή: Μαρούλας Βιολάρη - Ἰακωβίδου «Νεφέλι» - Σύνδεσμος Φιλίας Ἑλλάδας - Κύπρου: Προκήρυξη Λογοτεχνικοῦ Διαγωνισμοῦ.

Τέχνες. Ένας πολιτισμός.

Χωρίς περίσκεψη, χωρίς
χωρίς αιδώ κέρταρα
τριγύρω μου έκτισα,
και κάθισα εγώ
τόρα εδώ.
Άλλο δεν σκεπτόμαι
που τρώει αυτή η γη,
διότι πράγματι
να κάγω εικόνα
Α όταν εκτίσας
να μην πονέσει

Άλλο δεν άκου
πλοστόν ή πλοστόν
Ανεπαίσθητος κ
από τον εφάνον εσω

Ο Πολιτισμός είναι στη φύση μας.

Στην Ελληνική Τράπεζα θαυμάζουμε και είμαστε κοντά σε όλες τις μορφές τέχνης. Υποστηρίζουμε κάθε είδος πνευματικής έκφρασης και δημιουργίας του χθές και του σήμερα, που συμβάλλει στη δική μας και στη δική σας πολιτισμική εξέλιξη. Ελληνική Τράπεζα. Γιατί... η εξέλιξη είναι στη φύση μας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Η εξέλιξη είναι στη φύση μας

ΚΡΑΤΗΜΕΝΗ

ΠΑΜΕ
ΘΕΑΤΡΟ

Έχουμε ρόλο, έχετε θέση!

Η Cyta, με πρωταγωνιστικό ρόλο στην Επικοινωνία και τον Πολιτισμό, και αυτή τη χρονιά δηλώνει τη στήριξή της στα επαγγελματικά θεατρικά σχήματα της Κύπρου. Βάλτε το θέατρο στις επιλογές σας για την κάθε σας έξοδο και απολαύστε, συντροφιά με τη Cyta, τις παραστάσεις της νέας θεατρικής χρονιάς.
www.cytapametheatro.com

Για αγορά εισιτηρίων:

| ΣΑΤΙΡΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ
Τηλ. 22312940

| ΘΕΑΤΡΟ ΕΝΑ
Τηλ. 22348203

| ΕΘΑΛ
Τηλ. 25877827

| ΘΕΑΤΡΟ ΣΚΑΛΑ
Τηλ. 24637952

| ΘΕΑΤΡΟ ΑΝΕΜΩΝΑ
Τηλ. 22573031

| ΑΝΟΙΧΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΑΦΟΥ
Τηλ. 99441006

| ΘΕΑΤΡΟ ΔΙΟΝΥΣΟΣ
Τηλ. 22818999

| ΘΕΑΤΡΟ ΑΝΤΙΔΟΤΟ
Τηλ. 24822677

Νιώσε κοντά, φτάσε μακριά